

Hacı Murat TOLSTOY
Türkçesi: Ayşe Yılmaz
ANTİK DÜNYA KLASİKLERİ
İstanbul 2005
KARİZMA YAYIN EĞİTİM
DANIŞMANLIK REKLAM HİZMETLERİ A.Ş.
Lev Nikolayeviç Tolstoy (1828-1910)
Antik Dünya Klasikleri: 12 Tolstoy Kitaplığı: 3 ISBN: 975-6870-37-0
Baskı ve Cilt: Prizma Pres Matbaacılık
Merter Keresteciler Sitesi Fatih Cad.
Yüksel Sok. Merter / İstanbul
Tel: (0212) 637 48 02
irtibat için:
Alayköşkü Cad. No.-11
Cağaloglu / istanbul
Yazışma: P.K. 50 Sirkeci / İstanbul
Telefon: (0212) 513 84 15
Faks:(0212)512 40 00

Toprak sahibi soylu bir ailenin oğlu olarak 28 Ağustos 1828'de doğdu. Babası Kont Nikolay İlyiç Tolstoy, 1812 yılı Napolyon savaşlarına katılmış emekli bir yarbaydı. On altı yaşında Kazan Üniversitesi'ne başladı. Resmi eğitime duyduğu tepki nedeniyle okulu bırakıp Yasna-ya Polyana'daki çiftliğine döndü.

Yirmi dört yaşında orduya katılarak Kırım ve Kafkasya'da dört yıla yakın subaylık yaptı. Savaş ve şiddete duyduğu nefret yüzünden ordudan ayrıldı.

Yirmi dokuz yaşında Avrupa seyahatine çıktı. Proudhon'la tanışarak başta eğitim olmak üzere pek çok konuda yakın ilişkiye girdi. Rusya'ya döndüğünde çiftliğindeki köylü çocukları için açtığı okulda alternatif bir eğitim deneyini başarıyla uyguladı. Yasyana Polyana dergisinin yanı sıra Rusya'nın birçok bölgesindeki okullarda da kabul gören ders kitapları yayımladı. 1869'da yayımladığı "Savaş ve Barışın ardından ruhsal bir bunalım yaşadı. Varlığın manasını anlama çabasıyla bir süre Optima Manastırı'na çekildi. İlahiyatçılarla sürdürdüğü tartışmaları sonucunda resmi Hristiyanlık inancına duyduğu güvensizliğin yersiz olmadığını gördü. Yeni Ahit'in özüne bağlı kalarak kendini arayış serüvenini sürdürdü.

Çok istediği halde, ailesi karşı çıktığı için topraklarını köylülere bırakamadı. Fakat, kişisel harcamalarını büyük ölçüde azalttı; aristokrat yaşam tarzını bırakıp bedensel işlerde düzenli olarak çalışmaya başladı. Huzur içinde ölümü karşılayacağı bir yer arayışı için 1910 yılının 28 Ekim gecesi malikanesini terk etti. On gün sonra bir tren istasyonunda öldü.

Tolstoy'un ölümü bütün dünyada büyük yankı uyandırdı. Birçok ülke yasını tuttu.

Doğumunun yüzüncü yılında başlatılan bir çalışmayla eserleri 90 ciltte toplandı. Tolstoy, Shakespeare'den sonra dünya dillerine en çok tercümesi yapılan yazardır.

Hacı Murat Hakkında

Meşhur Rus romancısı Tolstoy'un "Hacı Murat" isimli romanında Şeyh Şamil tarafından öldürülmek istendiği için Ruslara katılan Hacı Murat'ın hazin ve ibret dolu hikâyesi anlatılır. Romanda, Hacı Murat, önceleri Şeyh Şamil'in sağ kolu iken, sonradan aralarındaki bir kan davası sebebiyle ona düşman kesilir. Tolstoy, romanına kaynak olarak Rus vesikalarını aldığı için böyle bir yanlışlığa düşmüştür.

Şeyh Şamil, Kafkasya'nın bağımsızlığı için elinden gelen gayreti göstermiş, bu uğurda öz evladını dahi kendi elleriyle düşmana teslim edebilmiş, kahramanlıkları ile efsaneleşmiş bir liderdir. Hacı Murat ise Şeyh Şamil'in bu mücadelesi esnasında sürekli olarak yanında bulunmuş, onun naipliğine kadar yükselmiş bir kişidir. Hacı Murat, romanda anlatılanın aksine, Şeyh Şamil tarafından verilen çok önemli bir vazife ile Ruslara katılmıştır.

Konunun aslı, Tarık Mümtaz Göztepe tarafından yazılan. Şeyh Şamil'in küçük oğlu Kamil Paşa tarafından incelenen ve torunu Said Şamil Bey tarafından da tetkik ve tashih edilen Dağıstan Arslanı Şeyh

Şamil* adlı eserde anlatılır. Tarık Mümtaz Göztepe, söz konusu eserinde konuyu şu şekilde ele alır:

"Gürcistan'ın Rus orduları tarafından şiddetli surette takviye edilmesi ve sıkı bir kontrol altına alınması üzerine, hariçten silah tedariki imkânsız hale gelmişti. Şamil'in büyük ve şaşırtıcı dehası, bu hayatî ihtiyacı düşmandan temin ve tedarik etmekten âciz olmadığını göstermek için, harikulade cüretli ve akıllara hayret verici bir teşebbüse geçti. Bu teşebbüse göre; Hacı Murat, imam'a isyan edecek, yahut Şamil tarafından idama mahkûm edilecek, bunun üzerine hayatını kurtarmak için başını alıp kaçarak Ruslara iltihak edecek ve onların emniyetini kazandıktan sonra, mükemmel Rus silahlarıyla mücehhez bir ordu teşkil edip güya Şamil'in üzerine yürüyecek ve bu silahları Şamil'e takdim edecekti."

Olayın aslı buydu; ama bunu Rus kaynaklarının yazmaları mümkün değildi. Tolstoy ise "Hacı Murat"ı, bu gerçeği bildiği için yazıyordu. Hakikati açıkça söylemiyordu; ama satır aralarında Rus kaynaklarının da birer aldatmaca olduğunu belirtmekten geri kalmıyordu.

Şeyh Şamil'in en sadık ve mümtaz naiplerinden biri olan ve onun parmağının bir işareti ile kendisini ölüme ve ateşe atmaktan çekinmeyen Hacı Murat'ın Şeyh Şamil'e isyan edebileceğini düşünmek bile mümkün değildir. Hacı Murat, kendisini çekemeyenlere rağmen, hiçbir zaman vatanına ve milletine asi olmamış, daima vatani ve milleti için canla başla çalışmıştır.

TAKDİM

Ekinler biçilmiş, hasada başlanmıştı. Yazın tam ortasıydı. Tarlaların içinden geçerek eve dönüyordum. Her taraf birbirinden güzel çiçeklerle donanmıştı. Kırmızı, beyaz, pembe çiğdemler; kokulu, tüylü yoncalar; taçları süt beyaz, ortaları sapsarı kendilerine özgü kokularıyla papatyalar; leleleri andıran sapsarı uzun uzun susamlar; eflatun hatmiller; etrafa tatlı bir badem kokusu yayan, dokununca da çabucak solan huni biçimi sarmaşık çiçekleri ve daha nice birbirinden güzel envai çeşit çiçekler...

Her birinden birer tane kopardığım çiçekleri kocaman bir demet yapmış, eve dönüyordum. Yol boyunca uzanan hendeğin dibinde, kan kırmızısı renkte iyice açmış bir devedikenini gördüm. Bizde bunlara "tatar" derler. Ekinler biçilirken orakçılar bunları kesmemek için özel gayret gösterirler. Kazara kesilmişse bile, başak demetinin içinden çekip çıkartılarak atılır.

Bu kan kırmızısı devedikenini koparıp çiçek buketinin ortasına koymak geçti içimden. Hendeğe indim, çiçeğin ortasında tembel tembel uyuklayan tüylü at arısını kovaladıktan sonra, çiçeği

koparmaya çalıştım. Bu* güç bir işti. Elime mendil sardığım halde yine de dikenler batıyordu. Sapı öylesine sert ve sağlamdı ki dakikalarca uğraşıp lif lif ayırmak zorunda kaldım. Nihayet koparmayı başardığımda sapı parça parça olmuştu. Devedikeninin ilk gördü-ğümdeki güzelliğinden eser kalmamıştı. Üstelik, onca emek vererek topladığım zarif kır çiçekleri arasında kaba ve çirkin görünüyordu. Dalında çok güzel görünen, beni kendine hayran bırakan bu çiçeği boşu boşuna kopardığıma üzüldüm. Attım onu. Koparmak için sarf ettiğim çabayı düşünerek, "Ne güçlü bir yaşama arzusu bu!" diye düşündüm. "Direnmek için büyük çaba gösterip, kolay lokma olmadığını nasıl da ispat etti."

Eve giden yol, yeni sürülmüş tezekli tarlaların arasından geçiyordu. Tozlu yolda gelişigüzel yürüyordum. Yürüdüğüm bu tarlalar tabiata ayrı bir güzellik katıyordu. Yolun iki yanında, ilerde görünen dağa kadar sürülmüş, henüz ekilmemiş tezekli topraktan başka bir şey görünmüyordu. Tüm tarla boyunca bir tek ot bile yoktu. "Şu insanoğlu ne kadar da bencil bir yaratık, hayatını sürdürmek için toprağın altını üstüne getirmiş, diğer canlılara aldıracağı bile yok." diye düşünürken bir yandan da elimde olmaksızın bu ölü tarlada canlı bir varlık arıyordum. İşte yolun sağ tarafındaki yeşilliği o anda fark ettim. Yaklaşınca gördüm ki, az önce koparıp attığım devedikeninin bir eşi...

Bu kez gördüğüm devedikeninin sadece üç dalı vardı. Dallarından biri kopmuş, kesik bir el gibi aşağı uzanmış, ucundaki çiçekler çamura bulanmıştı. Öbür iki dalında ise birer çiçek vardı. Aslı kırmızı olan çiçekler, yağlı kara toprağa bulaştıklarından kararmışlardı; ama dimdik duruyorlardı. Belki de bir araba tekerleği geçmişti üstlerinden. Ama o, yeniden doğrulmuştu. Biraz eğik duruşu bundan kaynaklanıyor olmalıydı. Hali; iyice hırpalanmış, kolu kesilmiş, gözü karartılmış, gövdesinin bir parçası kopmuş bir insanı hatırlatıyordu. Yine de kardeşlerini yok eden insanlara teslim olmamıştı. Savaşını tek başına veriyordu.

6 •

• 7 •

! b™daki

Lev Tolstoy

1851 Kasım'ıydı. Hacı Murat, soğuk havanın hakim olduğu bir akşamüstü, üzeri tezek dumanyıyla kaplanmış bir Kafkas köyüne yaklaşıyordu.

Müezzinin tiz sesi henüz susmuştu. Tezek kokusu sinmiş temiz dağ havasında, birbirine bitişik halleriyle arı peteklerine benzeyen evlerin avlularından sığır böğürmeleri, koyun melemeleri yükseliyordu. Köyün aşağısında kalan çeşmeden ise; kadın, erkek ve çocukların oluşturduğu kalabalığın bağırışları geliyordu.

Hacı Murat, Ruslara karşı yaptığı savaşlarda gösterdiği kahra-manlıklarıyla ün salmış Şeyh Şamil'in naibiydi. Atlıları arasında hep kendi sancağı ile dolaşırdı. Ama bu kez yüzünü bir kukuletaıyla iyice örtmüştü. Kepeneğinin altından tüfeğinin ucu görünüyordu. Yanma adamlarından yalnızca iki kişiyi almıştı. Kendini saklamaya çalışarak yürürken, keskin gözleriyle de yoldan geçen köylüleri süzüyordu. Köyün ortasına geldiğinde sola, dar bir yola saptı. Tepenin yamacında, bir yanı tepeciğe iyice yaslanmış ikinci evin önünde durup çevresine bakındı. Evin önündeki sundurmada

• 9 •

kimse yoktu. Damdaki yeni sıvanmış bacanın arkasında üstü örtülü bir adam yatıyordu. Hacı Murat, yatan adama kırbacının ucuyla dokunarak seslendi. Örtünün altından takkeli, yaşlı bir adam çıktı. Sırtındaki hırka

oldukça eskiydi. Yaşlı adamın açabilmek için sık sık kırıştırdığı kirpiksiz gözleri kıpkırmızı ve çapak içindeydi. Hacı Murat gizlediği yüzünü açtı: - Selamünaleyküm!

-Aleykümselam.

Yaşlı adam Hacı Murat'ı tanıdı. Dişsiz ağızyla gülümseyerek ayağa kalktı. Kuru, kemikli ayaklarını bacanın yanında duran tahta ayakkabılara sokmaya çalıştı. Daha sonra, ağır hareketlerle gocuğunu giyinip dama dayanmış tahta merdivenden inmeye başladı. Yanık derili yaşlı adam giyinirken ve hatta merdivenden aşağı inerken, incecik ve buruş buruş olmuş boynunun üstünde taşıdığı kafasını durmadan sallıyor ve bir şeyler mırıldanıyor gibiydi. Merdivenlerden inince koşarak Hacı Murat'ın atının dizginini tutmak istedi; ama buna gerek kalmamıştı. Hacı Murat'ın yanındaki adam çevik bir hareketle atından atlayıp bu işi çabucak yapıverdi. Hacı Murat atından indi. Hafif topallayan adımlarla sundurmanın altına yürüdü, içeriden çıkan 15 yaşlarındaki delikanlı olgun kara gözlerini şaşkınlıkla ona dikmişti. Yaşlı adam genç delikanlıya: - Koş, camiden babanı çağır, dedi. Misafirlerinin önüne geçip toprak evin kapısını açtı. Hacı Murat içeriye girerken, iç kapıdan ince, zayıf bir kadın çıkmıştı. Üzerinde kırmızı bir hırka, sarı gömlek, mavi şalvar, elinde ise birkaç minder vardı. Saygıyla eğilerek:

- Uğurlar getirdin, diyerek minderleri duvar diplerine dizmeye başladı.

-Allah razı olsun, diye cevapladı Hacı Murat. Tüfek ve kılıcını çıkararak yaşlı adama uzattı.

Adam aldığı tüfek ve kılıcı ev sahibinin duvarda asılı silahlarının yanına astı. Silahların iki yanında da büyük birer leğen asılıydı. Duvarlar tertemizdi. Belindeki tabancayı düzelden Hacı Murat, kaftanının eteklerini toplayarak minderlerden birine bağdaş kurup oturdu. Yaşlı adamla birlikte ellerini havaya açıp, gözlerini kapayarak dua ettiler. Duaları bittiğinde yüzlerini sıvazlayarak, ellerini sakallarında birleştirdiler.

Hacı Murat, yaşlı adama, "Ne haber?" diye sordu.

Yaşlı adam, fersiz gözlerini Hacı Murat'ın göğsüne dikerek, "Haber yok." dedi. "Ben ağıllarda kalıyorum, bugün oğlumu görmeye gelmişim, olup bitenleri o bilir." diye devam etti.

Hacı Murat sesini çıkarmadı. Yaşlı adamın pek konuşmak istemediğini anlamıştı. Kısa bir sessizlik oldu.

"Olacak iş mi?" diye başladı yaşlı adam. "Tavşanlar, kartallara kafa tutma sevdasında; ama kartallar onları birer birer haklıyorlar. Daha geçenlerde o kahrolası Rus köpekleri, Miçinskiy'de saman yığınlarını tutuşturmuşlar."

Yaşlı adamın ortaya söylediği sözler yoruma açıldı ve Hacı Murat'ı da iğneliyordu. Hacı Murat'ın adamı içeriye girmişti. Güçlü fakat yumuşak adımlarla ilerleyip kılıcını duvardaki diğer silahların yanına astı. Kamasiyla tabancasını belinde bırakmıştı. Yaşlı adam yeni geleni göstererek sordu:

-Kim bu?

- En güvendiğim adamlarımdan biri, adı Eldar.

"Çok iyi", dedi adam. Eldar'a Hacı Murat'ın yanındaki keçenin üzerinde yer gösterdi.

Bağdaş kurarak oturan Eldar, bir koyunun gözleri gibi hafifçe patlak olan güzel gözleriyle yaşlı adama baktı.

Yaşlı adamın anlattığına göre geçen hafta iki Rus askeri yakalanmıştı. Bunlardan biri

10 •

• 11 •

kaçmak isterken vurulmuş, diğeri de Veden'e, Şeyh Şamil'in yanına gönderilmişti. Hacı Murat anlatılanları dalgın dalgın dinliyor, en küçük bir kıpırtıda kapıya bakıyor, dışarıdan gelen seslere kulak kabartıyordu. Evin önünde duyulan ayak seslerinin ardından, gıcırdayarak açılan kapıda ev sahibi göründü.

Ev sahibi, kırk yaşlarında, kısa sakallı, uzun burunlu biriydi. Adı Sado olan bu adamın gözleri de kendini çağırmaya giden oğ-lununkiler gibi karaydı, ama parlak değildi. Adamın ardından çocuk da içeri girmiş, babasıyla birlikte kapının hemen yanına oturmuştu. Tahta ayakkabılarını kapı dışında çıkartan ev sahibinin başında, eski, rengi solmuş bir takke vardı. Kara saçlarının çoktandır tıraş görmediği, uzunluğundan anlaşılıyordu. Saçlarını ensesine doğru iterek Hacı Murat'ın karşısına çömelmişti.

O da önce duasını okuyup yüzünü sıvazladıktan sonra konuşmaya başladı. Hacı Murat'ın yakalanması için Şeyh Şamil'in emir verdiği; adamlarının bir gün önce köye uğradığını; halkın Şeyh Şamil'in sözünden çıkmadığını, bu yüzden de çok dikkatli olmak gerektiğini anlattı.

- Ben sağ oldukça evimdeki misafirime kimse dokunamaz, ama dışarıyı bilemem, dedi.

Söylenenleri dikkatle dinleyen Hacı Murat, memnun olmuştu. Sado, sözlerini bitirdikten sonra:

- Pekâlâ, dedi. Şimdi Ruslara bir mektup yollamamız gerekiyor. Mektubu götürecek adamım var; ama yanma yolu bilen birini katmalıyız.

- Kardeşim Batu yolları iyi bilir, onu yollarız, dedi adam. Sonra oğluna dönerek ekledi: "Koş Batu'yu çağır."

Çocuk emri alır almaz yerinden ok gibi fırladı. Çevik adımlarla, kollarını sallayarak çıkıp gitti. Bir müddet sonra döndüğünde yanında kara yağız, yüzü damarlı ve kısa bacaklı bir Çeçen vardı. Kol

ağızları parçalanmış, san kaftanı sırtından dökülecek kadar eskimişti. Selamlaşmadan sonra Hacı Murat lafı uzatmadan sordu:

-Adamımı Ruslara götürür müsün?

- Neden olmasın, dedi Batu. Bunu benden iyi yapabilecek Çeçen bulmanız zordur. Söz verseler bile yüzlerine gözlerine bulaştırırlar. Ama ben yolları avcumun içi gibi bilirim.

- Pekâlâ, dedi Hacı Murat. Parmaklarıyla üç işareti yaparak, "Hizmetinin karşılığında sana üç tane teklik veririm." diye ilave etti.

Batu başıyla anladığını belli etti. Ayrıca paranın önemli olmadığını, bunu sırf Hacı Murat'a hizmeti dokunsun diye yaptığını, bu işin kendisi için bir onur olduğunu belirtti. Hacı Murat'ın Rus domuzlarını nasıl vurduğunu, onlara nasıl kan kusturduğunu her dağlı gayet iyi bilirdi.

- Memnun oldum, ipin iyisi uzun, sözün iyisi kısa olur, dedi Hacı Murat.

- O halde bana da susmak düşer.

- Dikyar'ın karşısında Argun çayının dirsek çevirdiği yeri, ormanın düzlük yerini biliyor musun? Hani ortasında iki saman yığınının bulunduğu düzlüğü?

- Evet.

- Orada bekleyen üç adamım var. -Anladım, dedi Batu başını sallayarak.

- Ne yapıp ne edeceğinizi orada bekleyen Han Mahoma biliyor. Han Mahoma ile birlikte Prens Vorontzov'a kadar gitmeniz gerekiyor. Bunu yapmayı gözün kesiyor mu?

- Evet.

- Pekâlâ, işiniz bitince tekrar döneceksiniz.

12

13

- Tamam.

- Dönüşte sizi ormanda bekleyeceğim.

Yapılacak işi anlayan Batu, ellerini göğsünde birleştirerek dışarıya çıktı.

- Çeha'ya bir adam yollamalıyız, dedi Hacı Murat. Elini kaftanının göğsünde dizili fişekliklerden birine soktu, içeriye giren iki kadını görünce elini çekip sustu.

Biraz önce minderleri getiren yaşlıca kadın ev sahibinin hanımıydı. Diğeri ise henüz gencecik bir kızdı. Üzerinde kırmızı yeşilli şalvar ve gömlek vardı. Göğsünü gümüş para dizileri kaplamıştı. Gözleri babasıyla kardeşinkine benziyordu. Kapkaraydı ve hayat doluydu. Hal ve hareketlerine ciddiyet vermeye, misafirlerin yüzüne pek bakmamaya çalışıyordu, ama varlıklarının etkisinde kaldığı da açıkça belli oluyordu. Ev sahibinin hanımı içeriye elinde bir siniyle girmişti. Üzerinde çay, mantı, yağlı börek, peynir, yufka ve bal vardı. Leğen, su ve havlu taşıyan kızı da arkasındaydı.

Sofrayı hazırlamakla meşgul olan kadınlar, işlerini sessizce görüyor, kırmızı, yumuşak terlikleriyle ses çıkarmamaya gayret gösteriyorlardı. Sado'yla Hacı Murat bir müddet sustular. Kadınların varlığından sıkılan koyun gözlü Eldar da bağdaş kurduğu ayaklarına bakarak bir heykel gibi sessiz ve hareketsiz duruyordu. Rahat bir soluk aldı sonunda. Kadınlar çıkmış, yumuşak ayak sesleri duyulmaz olmuştu artık. Hacı Murat elini kaftanının üzerine atılmış fişekliğe sokarak bir fişek aldı; altından lüle gibi durulmuş bir kâğıt çıkararak ev sahibine uzattı.

- Oğluma verilecek.

- Cevabı nereye gidecek, diye sordu Sado.

- Bana getirilecek.

- Baş üstüne.

14 •

Mektubu fişekliğine koyup, kadınların biraz önce bıraktığı le: geni Hacı Murat'ın önüne koyarak ibriği aldı. Hacı Murat, gömleğinin kollarını sıvadı. Bileklerinden yukarısı bembeyaz ve dolgun pazuluydu. Sado'nun ibrikten döktüğü soğuk, berrak su iyi gelmişti. Elini ve yüzünü o berrak su ile iyice yıkadı. El işi, sert, temiz havluyla kurulanıp sofraya oturdu. Eldar da aynı şekilde elini yıkayıp kurulayarak sofraya oturmuştu. Misafirler yemeklerini yerken Sado karşlarına geçip evine şeref verdikleri için birkaç kez teşekkür etti. Parlak kara gözlü çocuğun da gülümserken gözleri parlıyor, Hacı Murat'a hayran hayran bakarken babasını tasdik ediyordu.

Misafirler bir şey yemeyeli yirmi dört saatten fazla olmuştu. Yine de bir parça peynir ekmekle yetindiler. Hacı Murat ekmeğine bıçakla bal sürdü.

Balından Hacı Murat'ın tatmış olmasına sevinen yaşlı adam:

- Balımız bu yıl her yılkinden daha güzel. Hem bol, hem de şi-resi iyi, dedi.

Hacı Murat:

-Allah bereketini artırsın, dedi ve sofradan kalktı.

Hacı Murat kalkınca Eldar da kalkmak zorunda kalmıştı. Oysa daha doymamıştı.

Tüm Çeçenler, Şeyh Şamü'le Hacı Murat'ın arasının açılmasından dolayı onu saklayanların ölümle cezalandırılacağını biliyordu. Bu yüzden ev sahibinin hayatı tehlikedeydi. Fakat Sado'nun buna aldıracağı

yoktu. Üstelik, Hacı Murat'ın evine gelmesi onu sevindirmişti. Misafirini hayatı pahasına da olsa koruyacaktı. Kendi kendisiyle gurur duyuyordu:

- Sen benim evimde bulunduğun, ben de sağ olduğum sürece sana kimse bir şey yapamaz, dedi.

• 15 •

Hacı Murat, Sado'nun samimiyet, ne, içtenliSine i - Bahtiyar ol, dedi.

Sado, memnuniyetle ellerini göğsüne bastırdı.

ne inamyordu

sonra

Hacı Murat'ın gecelediği köyün yirmi kilometre kadar ötesindeki Vozdvijenskaya kalesinin Şah Girinskiy kapısından üç erle bir çavuş çıktı. Askerlerin sırtlarında gocuk, başlarında kalpak vardı. Ayaklarında ise, tüm Kafkas askerlerinin giydiği cinsten dizden yukarı çizmeler vardı.

Askerler tüfekleri omuzlarında, ona yoldan yürüyorlardı. Beş yüz adım kadar yürüdükten sonra ana yoldan ayrıldılar, çizmeleriyle kuru yaprakları hışırdattı hışırdattı, yirmi adım kadar ilerlediler, sonra karanlıkta bile görünen devrilmiş bir çınarın kara gövdesinin önünde durdular. Gözetleme vazifesi alan devriyeler, çoğu zaman burada nöbet tutarlardı.

Ormandan geçen askerler durduklarında, ağaçların üzerinden askerlerle birlikte ilerliyor gibi görünen yıldızlar da durmuşlardı. Işıltıları çıplak dallar arasından seçiliyordu.

Çavuş Panov:

- Şansa bak, dedi. Ortalık kupkuru.

İS -

17

Uzun süngülü tüfeğini omzundan çıkarıp ağaca dayadı. Diğer erler de aynı hareketi tekrarladılar.

Ceplerini karıştıran Panov öfkeli öfkeli söylendi:

-Şuradaydı gayet iyi biliyorum. Ya unuttum, ya da yolda düşürdüm?

Erlerden biri neşeyle sordu:

- Ne arıyorsun?

- Pipomu, Allah kahretsin! Nereye gitti bilmiyorum.

- Çubuğun yanında mı?

- Evet, işte burada.

- Toprakta tütün yakalım mı?

- Olur mu dersin?

-Olur ya! Hemen olur biter.

Aslında gezici devriyelerin tütün içmesi yasaktı; fakat bunlar bir bakıma gözcülük yaptıklarından gizli gizli tütünlerini içebiliyorlardı. Vazifeleri, bir zamanlar dağlıların yaptığı gibi, Çeçenlerin ani saldırılarını önlemektir. Panov, askerlerin teklifini kabul etti. Bir günlük de olsa tütün içme zevkinden mahrum kalmak istemiyordu. Diğerleri, cebinden çıkardığı bir bıçakla toprağı eşelemeye başlamıştı. Çukur açılıp düzeltildikten sonra, uzun çubuk çukura yerleştirildi. Çubuğun altına ve yanlarına tütün doldurulup üstü bastırıldı. Çukurla çubuğun görünümü bir pipoyu andırıyordu.

Çukurun içindeki tütün yamınca, ateş bir an için yüzükoyun yatan askerin kemikli yüzünü aydınlattı. Sıcak hava, çubuğun içinden hafif bir ısıklık çıkararak geçti. O zaman Panov tutuşan tütünün hoş kokusunu duydu.

Doğrularak yerde yatan askere sordu:

- Ne oldu, becerdin mi?

- Elbette.

- Yaman adamsın be Avdey«v! Dur bir bakayım.

Avdeyev ağzından dumanı savurarak yana çekildi. Panov, çubuğu koluyla silerek sıcak dumanı içine çekmeye başladı, içilen tütün, askerlerin çenelerini açmıştı. İçlerinden biri, yersiz yere ortalığa bir laf attı:

- Haberiniz var mı? Bölük komutanı gene sandığı boşaltmış. Söylendiğine göre kumarda kaybetmiş.

- Önemli değil, geri koyar, dedi Panov. -Herhalde koyar, iyi subaydır, diye doğruladı Avdeyev. Sözü ilk ortaya atan karamsardı biraz:

- Ben anlamam arkadaş, bölük konuşmalı onunla. Ne kadar aldığını, ne zaman ödeyeceğini bilmeliyiz.

Panov çubuğunu bırakmıştı:

- Bölüğün işi bu, dedi. Avdeyev destekledi:

- Topluluk olmak başkadır ne de olsa.

İlk konuşan hâlâ tatmin olmamıştı. İnatla sürdürdü itirazını:

-Herif paraların dibine darıyı ekmiş. Arpa alınacak, ayakkabılar yenilenecek kimin umurunda.

- Bu ilk değil ki, aldığı gibi yerine koyar, dedi Panov. Hem dedik ya, bölük nasıl isterse öyle olur.

O sıralarda Kafkas kıtalarında bölüklerin para işlerini, kendilerinin seçtikleri kişiler organize ediyordu. Devlet, adam başına 6 ruble 50 köpek veriyordu. Bölük, sebze eker, bağ bahçe yapar, kendine bakardı. Atlarıyla

övünen bölüklerin arabaları da olurdu. Paralar ise, anahtarı bölük komutanında bulunan bir kasada dururdu. Komutanların kasadan para alması, alışılmış bir durumdu. Ne var ki asker Nikitin, olayı büyütüyor, karamsar bir tab-

18

19

lo çiziyordu. Bir kez "Hesap isteyelim." diye tutturmuştu. Panov ve Avdeyevise bu işe pek aldırımıyordu.

Çubuğu emme sırası Nikitin'deydi. Kaputunu yere serip, sırtını ağaca dayayarak yere oturdu. Bir an sus pus oldular. Yalnızca rüzgârın hissettirdiği ağaç yapraklarının sesi duyuluyordu. Bu hissettirilene bir de çakal uluması, tiz çığlıklar, hıçkırık ve kahkahalar karıştı. - Kahrolası hayvanlar nasıl da yırtınıyorlar, dedi Avdeyev.

Hiç konuşmamış olan dördüncü asker, ince sesi ve Ukrayna şî-vesiyle atıldı:

- Senin çarpık suratına mı gülüyorlar acaba?

Yine sustular. Rüzgâr, yaprakları sağa sola kırıdatarak yıldızla- j n bir açıyor bir örtüyordu.

Avdeyev Panov'a neşeyle sordu:

- Hiç canın sıkılır mı?

- Nasıl yani?

- Bazen benim içim öyle sıkılır ki, ne yapacağımı bilemem.

- Yok canım!

- Gerçekten. Bir zamanlar bu sıkıntıdan dolayı elime ne geçse içkiye verirdim. Nasıl bir sıkıntı olduğunu anlatamam sana.

- Yanlış bir yol. içki sıkıntıları dağıtmaz, aksine daha da kötü yapar. Sarhoş olunca sıkıntıyı belki bir an için unutursun; ama ayıldığında daha büyük bir sıkıntıyla gerçeğe dönersin.

- Zaten sonuçta öyle oldu. Ama ne yapabiliyordum ki, çaresizdim.

- Peki derdin neydi, niçin sıkılıyordun?

- Evimi öylesine özlemiştim ki! -Ailen zengin mi?

- Pek sayılmaz; ama bir eksikliğimiz de yoktu. Geçinip gidiyorduk işte.

20

Şimdiye dek defalarca anlattığı hikâyesini bir kez daha anlatmaya başlamıştı Avdeyev:

- Askere gönüllü olarak yazıldım. Ağabeyimin yerine. Onun beş çocuğu vardı. Bense henüz bekârdım. Anam yalvardı. Ben de "Tamam gideyim." dedim. Ağabeyim için çocuklarla askere gitmek zor olacaktı. Gidip bizim beye durumu anlattım. İyi adamdı, "iyi edersin oğlum git." dedi. Ben de ağabeyimin yerine asker oldum.

- En doğru olanını yapmışsın, dedi Panov.

- Şimdi ise sıkılıyorum. Sıkıntıdan kendimi yiyip bitiriyorum. Onun yerine ne diye geldim ki. Şimdi o yan gelmiş yatıyordur. Keyfi yerindedir. Bir de benim halime bak, çile dolduruyorum. Düşündükçe yüreğim daralıyor.

Bir müddet sustu. Sonra sordu:

- Bir daha tüttürelim mi?

- Hazırla da!

Avdeyev yere uzanıp çubuğu hazırlayacaktı ki, yaprak hissettirileri arasından ayak sesleri duyuldu. Tüfeğini alıp Nikitin'i dürttü Panov. Kaputunu alarak sessizce doğruldu Nikitin. Üçüncü asker Bondarenko da kalkmıştı.

- Hey, çocuklar! Öyle bir rüya gördüm ki şimdi, diyecek oldu. Avdeyev işaretle susturdu onu. Ses soluk kesilmişti. Ayak sesleri

şimdi daha net duyuluyordu. Fakat o kadar yumuşaktı ki, gelenler çizmesiz olmalıydı. Ayak seslerinin ardından Çeçenlere özgü konuşma sesleri duyuldu. Alaca karanlıkta yaklaşan gölgeler seçiliyordu. Biri kavruk, öteki irice iki gölgeydi yaklaşan. Gölgeler askerlerle aynı hizaya gelince, Panov elinde tüfek, iki arkadaşıyla yola çıkıp bağırdı:

- Kimsiniz?

• 21 •

- Dost Çeçen, kılıç yok, tüfek yok. Prens'i göreceğiz.

Panov'a cevap veren, kısa boylu Batu'ydu. Diğer arkadaşının yanında sessizce duruyordu. O da silahsız ve diğerine göre daha uzun boyluydu.

Panov arkadaşlarına döndü:

- Bizim casuslardan olmalılar. Komutanla görüşmek istiyorlar.

- Prens Vörontzov'u görmek istiyoruz, çok gerekli, büyük bir iş için onu görmemiz gerekiyor, diyordu Batu.

Panov Avdeyev'e dönerek:

- Yanına Bondarenko'yu al, sen götür bari. Nöbetçiye teslim edince geri dönün. Ama gözünüzü dört açın, adamları önünüze katın, dedi.

Avdeyev, elindeki süngü takılı tüfeği birine saplıyormuş gibi bir hareket yaptı:

- Bu ne güne duruyor. Şişleyiverdim mi soluğu cehennemde alır.

- Şişleyince işe yaramaz ki, dedi Bondarenko.

Çeçenler önde, askerler arkada kaleye doğru yürüdüler. Sesleri duyulmaz olduğunda Panov'la Nikitin yerlerine geri döndüler.

- Hortlak mıdırılar nedir bu vakitte, dedi Nikitin.

- İşleri vardır, diye cevapladı Panov. Kaputunu sırtına alıp, ağaca yaslanarak otururken ekledi: "Hava da gittikçe serinliyor."

Bondarenko ve Avdeyev ancak iki saat sonra dönebilmişlerdi.

- Teslim ettiniz mi, diye sordu Panov.

- Evet. Alaydakiler daha yatmamışlardı. Doğru komutana götürdük. Aslında şu kabak kafalılar iyi çocuklar bence. İnanmazsınız ama onlarla konuşmaya bile başlamıştım.

Nikitin homurdandı:

- İnanırım, sen konuşursun.

- Vallahi tıpkı bizim gibiler. Biri evliymiş. "Naruşka bar?" (Evli misin?) diye sordum, "Bar." dedi. "Barancuk bar?" (Çocuk var mı?) dedim, "Bar." dedi. "Çok mu?" dedim. "Çift." diye cevap verdi. Öyle tatlı konuştuk ki. Gerçekten iyi çocuklar.

- Çok iyidirler, dedi Nikitin alaylı bir şekilde. Onlarla ıssız bir yerde karşılaş da, döküversinler işkembeni.

; - Neredeyse gün ağaracak, dedi Panov. Avdeyev yere oturdu.

- Öyle, dedi. Yıldızlar kayboluyor artık. Ortalığa yeniden bir sessizlik çökmüştü.

22 •

23

....Kışlada ışıklar çoktan sönmüştü. Işıklan pencereden dışarıya vuran ve etrafı ısıllı aydınlatan tek yer, kalenin en görkemli lojmanıydı. Burada, babası ordunun başkomutanı olan Albay Prens Semyon Mihayiloviç Vörontzov oturmaktaydı. Karısı Marya Vasil'yevna, Petersburg'un sayılı güzellerindendi. Bu küçük kalede o zamana kadar kimsenin yaşamadığı görkemli bir hayat sürdürüyordu. Ancak Vörontzov da karısı da burada yaşadıkları hayatı çok sade, çok sönük, hatta yoksunluklarla dolu bir hayat olarak görüyorlardı. Buranın yerlileri ise böylesine zenginliğe, böylesine bir lükse şaşıp kalıyorlardı.

Vakit tam gece yansıydı. Dört büyük mumla aydınlanan salonda ev sahipleriyle misafirler her zamanki gibi oyun oynuyorlardı. Pencerelerin ağır perdeleri indirilmişti. Yerler baştan başa tek parça halı ile örtülüydü. Oyun masasındaki Albay Voront-zov'un sarışın ve uzun yüzü dikkat çekiyordu. Göğsünde saray apoletleri ve kordonları vardı. Uzun saçlı, asık suratlı genç kadın ise oyun eşiydi ve Prenses Vörontzova'nın ilk kocasından olan oğlunun öğretmenliğini yapıyordu. Karşı tarafta ise iki subay var-

24 •

di. Biri al yanaklı ve geniş yüzlü bölük komutanı Poltoratzkiy'di. Taşraya muhafız kıtasından gelmişti. Öbürü alay yaveriydi ve baston yutmuş gibi soğuk bir ifadeyle oturuyordu.

Kara kaşlı, iri yüzlü Prenses Vasilyevna ise olanca şuhluğu ile Poltoratzkiy'in yanında oturuyordu. Eğildikçe eteklerini dizlerine değdirerek kâğıtlara bakıyordu. Sözleri, davranışları, gülümsemesi, etrafa yaydığı parfümü Poltoratzkiy'i oldukça etkilemiş olmalıydı ki, onun varlığından başka her şeyi unutmuş gibiydi. Bu yüzden de olmadık yerlerde yanlışlık yaparak oyun eşini kızdırıyordu.

Poltoratzkiy bu kez de olmayacak bir şey yaparak ası atmıştı. Yaver hiddetten kıpkırmızı kesilerek söylendi:

- Eee, bu kadarı da olmaz yani, gene verdin ası! Poltoratzkiy sanki uykudan yeni uyanmış gibi, hiçbir şey anlamadan, ayrık, şefkatli, kara gözlerini albaya dikmiş bakıyordu.

- Bağışlayın onu canım, dedi Marya Vasilyevna gülümseyerek. Sonra Poltoratzkiy'e dönerek, "Size söylemiştim ya!" diye ilave etti.

-Ama bana öyle bir şey demediniz ki, dedi Poltoratzkiy gülümseyerek.

- Öyle mi, diye gülümsedi Marya Vasilyevna.

Prensesin ona gene gülümseyişle karşılık vermesi Poltoratzkiy'i o kadar sevindirmiş, o kadar heyecanlandırmıştı ki yüzü, koyu kırmızı bir renk aldı. Hemen iskambilleri topladı, onları karmaya başladı.

Yaver sert bir hareketle kâğıtları Poltoratzkiy'in elinden çekip alırken:

- Sıra senin değil, dedi.

içeriye prensin oda hizmetçisi girmişti. Sıkılarak prense yaklaşan hizmetçi, nöbetçinin kendisini görmek istediğini söyledi.

- Beyler, bir dakikanızı rica ediyorum, sen yerime geç Marya,

25

esiyle masadakilere

Kabul mü beyler?

-Sizlerebirtekilimvarbey]Ser -Buyurun.

-Birer şampanya içelim. -Bun ^

dışarıya dönerek seslendi:

-VasiliyiBizeşarnpanyağedir! Karısı biraz sabırsızca:

-Seni niçin çakmışlar, diye sordu -Nöbetçiylebirliktebiradamge]d.de|

i

,I I

!1" i

- Söyleyemem.

-Söyleyemez misin? Görüşürüz.

Şampanyalar geldi. Misafirler birer kadPh- ! hesabı kapatıp kalktılar.

eh 1Çlp'

Prens, Poltoratzkiy'edönereksordu:

bitirerek

26 •

-Yarın ormana sizin bölük mü gidiyor?

- Evet, bir şey mi olmuştu?

- Yoo yoo. Yarın buluşmak üzere.

- Memnuniyetle..

Poltoratzkiy, aslında Vorontzov'un kendisine ne dediğinin farkında bile değildi. Onu ilgilendiren tek şey, ayrılırken Prenses'in elini sıkışmış olmasıydı. Prenses her zamanki gibi elini kuvvetlice ve hızlı hızlı sallayarak sıkışmıştı. Bununla da yetinmeyerek az önce yaptığı yanlışlığı da hatırlatmıştı. Poltoratzkiy, Prenses'in bunu söylerken gülümsemesini sevimli ve anlamlı bulmuştu.

Poltoratzkiy'in içi evine dönerken sevinç ve coşku doluydu. Onun bu tavrını anlayabilmek için, onun gibi üst tabakadan insanlarla yaşamaya alışkın olmak ve aylar süren askerliğin sıkıcı havasından sonra eski çevreden bir kadınla karşılaşmak gerekirdi. Hele bu kadın bir de Prenses Vorontzova olursa...

Poltoratzkiy, uşağıyla birlikte kaldığı evinin önüne geldiğinde dış kapıyı ayağıyla iteledi. Kapı kilitliydi. Birkaç kez vurmasına rağmen açan olmadı. İyice kızmış, kapıyı tekmelemeye başlamıştı. Epeyce sonra içerden yaklaşan ayak seslerini duydu. Uşağı Vavila kapıyı açmıştı.

- Hayvan herif, kapıyı ne diye kilitlersin? -Ama efendim...

- Sen gene sarhoşsun ha! Ben sana gösteririm amayı mamayı. Poltoratzkiy elini havaya kaldırıp tam vuracakken vazgeçti.

- Çabuk yıkıl karşımdan! Dur, mumu yak öyle git!

- Baş üstüne!

Vavila, keyif ehli biriydi. Depo memurunun yaş günü davetine gitmiş, içkinin dozunu biraz fazla kaçırmıştı. Depo memuru İvan Metyeveviç'in hayatıyla kendi hayatını mukayeseye çalıştı. İvan

27

Metyeveviç evliydi ve bir yıl sonra emekli olacaktı. Üstelik de aylığından başka geliri de vardı. Kendisi ise bu hayatı yaşamaya daha çocukken başlamıştı. Yaşı kırkı geçiyordu; ama ne ev, ne bark sahibi olabilmışti. Efendisinin ardından sürüklenip duruyordu. Efendisi iyi adamdı, pek dövmezdi; ama bu hayat da çekilmiyordu. Sonunda uykusu geldi. Birileri girip bir şeyler aşırmasın diye kapıyı içerden sürgülemeyi de unutmadı. Arkadaşı Tihanov'la paylaştıkları odaya girdiğinde Tihanov'un uyanmış olduğunu gördü.

- Zararda mısın, kârda mı, diye sordu Tihanov.

- Kârdayım, on yedi ruble aldım. Avantadan bir şişe de Klikot şampanyası da içtik.

- Marya Vasilyevna'yı da seyretmişindir. ,, -Evet.

m -Altıda hareket edeceğiz. Vakit epey geç oldu, hadi yatalım.

- Beni beşte kaldır tamam mı Vavila, yoksa karışmam.

- Uyandırınca da küfrediyorsunuz ama...

- Uyandıracaksın dedik ya!.. Tantana istemiyorum. -Baş üstüne!

Efendisinin üzerinden çıkarttığı giysisini ve ayakkabılarını alan Vavila odadan çıktı. Poltoratzkiy gülümseyerek bir sigara yaktı, mumu söndürüp yatağına uzandı. Marya Vasilyevna'nın gülümseyen bakışları, gecenin karanlığını yırtarak karşısına dikiliyordu sanki.

Vorontzovlar da uzun süre uyuyamadılar. Misafirleri çoktan uğurlamışlardı. Marya Vasilyevna kocasına yaklaşarak sert bir dille sordu:

- Eee, gece yarısı gelenlerin kimler olduğunu söylemeyecek misin?

-Aman canım!

28

- Hiç anlamam. Bir casustu değil mi?

- Bunu söyleyemem.

- Yaa, demek öyle, o halde ben söyleyeyim.

- Sen mi?

- Hacı Murat'tı değil mi?

Marya Vasilyevna birkaç gündür, Hacı Murat'la görüşmeler olacağına dair bazı şeyler duyuyordu. Buna dayanarak Hacı Murat'ın gelmiş olacağını tahmin etmişti. Aslında tahminlerinin bir kısmı doğruydı. Gerçekten bir casus gelmişti. Gelen casusun getirdiği habere göre, Hacı Murat ertesi gün ormana gelecekti. Vorontzovlar için sıkıcı olmaya başlayan kale hayatında, böyle bir olay onları sevindirmişti. Bu güzel gelişmeye Vorontzov'un babasının da sevineceğini konuşarak saat üçe doğru yattılar.

i

• 29

4

Şeyh Şamil'den kaçarken Hacı Murat'ın gözüne tam üç gece uyku girmemişti. Bu yüzden de Sado'nun "iyi geceler" dileyip çıkmasını fırsat bilip hemen uykuya daldı. Her şeye rağmen tetikte olmalıydı. Soyunmadan uzanmıştı. Ev sahibinin üst üste yığıldığı kırmızı kuş tüyü yastıklara dirseğini dayadı. Eldar, duvar kenarına yatmıştı. Kollarını ve bacaklarını sere serpe uzatmış kaygısızca uyuyordu. Siyah fişekli kaftanının arasından göğsü görünüyor, yeni tıraş olmuş çehresi yastığın üzerinde sanki gülümsüyordu. Bıyıkları yeni terlemeye başlamıştı. Üst dudağı sanki bir şey içi-yormuş gibi oynuyordu. O da Hacı Murat gibi tetikte olmak için üzerini çıkarmamış, giyinik yatmıştı. Son demlerini yaşayan kandilin ölgün ışıkları odaya loş bir hava vermişti. Ocaktaki çalı çırpı ise yanmış, bitmek üzereydi. Hacı Murat kapının hafif bir gıcırdama-sı ile ani olarak doğruldu. Eli tabancasındaydı. Vakit gece yarısı olmuştu. Gıcırdayarak açılan kapıdan Sado içeriye girdi. Toprak döşemeye usul usul basıyordu. Hacı Murat hiç uyumamış gibi canlılıkla sordu:

-Ne oldu?

m •

Sado tereddütlü bir şetilde gelip karşısına çömeldi.

- işler karıştı. Kadınlardan biri sizi görüp tanımış, kocasına söylemiş. Şimdi bütün köy burada olduğunuzu biliyor. Biraz önce bir akraba haber verdi, yaşlılar camide toplanmış, seni yakalamaya karar vermişler.

- O halde hemen gitmeliyiz.

- Ben atları hazırlayayım.

Sado dışarı çıkarken usulca Eldar'a seslendi Hacı Murat:

- Eldar kalk gidiyoruz.

Hacı Murat'ın kendisine seslendiğini duyan Eldar hemen yerinden fırladı. Üzerini düzeltti. Hacı Murat'ın silahlarını kuşanıp hazırlandığını görünce bir şey sormadı. O da silahlarını kuşandı. Usulca çıktılar odadan. Kara gözlü çocuk, atları kapıya getirmişti. Hacı Murat ve Eldar ses çıkarmamaya gayret ederek atlarına atladılar.

Hacı Murat, Sado'ya gülümseyerek "Sağol!" dedi. "Allah razı olsun." Sonra atı tutan çocuğa hayvanı bırakması için kırbaçla usulca dokundu.

Gecenin karanlığında sert toprak üzerinde at nallarının sesi duyulunca yandaki evin penceresinden bir baş uzandı. Sonra camiye doğru koşan ayak sesleri duyuldu.

O gece ay yoktu gökyüzünde. Yalnızca yıldızlar vardı. Işıl ışıl yanıyorlardı. Toprak evlerin damları ve köyün yukarısındaki cami, minaresiyle birlikte bir silüet olarak gözüküyordu. O taraftan uğultulu sesler geliyordu.

Hacı Murat ve Eldar camiye yakın yoldan geçerken karşıdan biri göründü. Arkasında başkaları da vardı. Bir ses:

- Dur, dedi. Kimsin sen?

Durmadı Hacı Murat. Atını daha da hızlandırıp tabancasını

31

çekti. Atının üzerlerine geldiğini gören yoldakiler kenarlara kaçışıp dağıldılar. Hacı Murat ve Eldar atlarını bayır aşağı hızla sürdüler. Arkalarından atılan iki el silahın mermisi kulaklarının dibinden vızıldayarak geçmişti. Hızlarını kesmeden bir müddet daha gidip durdular. Atlar soluk soluğa kalmıştı. Karşıdan, aşağılarda hızla akan derenin şırıltısı, geriden ise karşılıklı öten horozların sesleri geliyordu. Biraz sonra bu sesleri bastıran nal sesleri duyuldu. Peşlerinden geliyorlardı. Onlar da sürdüler atlarını...

Dört nala gelen atlılar arayı epeyce kapatmışlardı. Maksatları, Hacı Murat'ı yakalayarak Şeyh Şamil'e hoş görünmekti. Böylece onun akıbeti, mücadelesinden vazgeçip milletine sırtını dönenlere ibret olacaktı. Oldukça yaklaşmışlardı. Kaçmanın çözüm olmadığını gören Hacı Murat, durdu, dizginleri bırakıp alışkın bir el hareketiyle silahının kılıfını çözüp eline aldı. Eldar da aynı hareketleri tekrarlamıştı.

Yaklaşan atlılar da durmuşlardı.

- Ne istiyorsunuz, diye bağırdı Hacı Murat. Yakalamaya mı geldiniz? Hadi yakalayın bakalım!

Silahını doğrulttu. Karşıdan ses çıkmadı. Silahı elinde vadiye doğru atını sürdü. Ardındakiler de fazla yaklaşmadan onu izlediler. Vadinin karşı tarafına geçtiğinde, gözdağı vermek için atını tırıs kaldırıp geriye doğru bir el ateş etti. Bir müddet gittikten sonra geriye dönüp baktığında peşinde kimseleri görememişti.

Horoz sesleri de duyulmaz olmuştu. Yalnızca akan suyun şırıltısı ve sık ağaçlıktan gelen baykuş sesi duyuluyordu. Ormana oldukça yaklaşmışlardı. Adamları da onu orada bekliyorlardı.

Durdu, ciğerlerini bol temiz havayla doldurup tiz bir ısıklık aldı. Sonra susup dinledi. Bir süre sonra yakınardan gelen bir ısıklık ona karşılık verdi. Yüz adım kadar ilerisinde, ağaçlar arasında yanan

32

ateşin çevresinde oturarf gölgeler vardı. Oturanlardan biri, onların geldiğini görünce yerinden fırlayıp Hacı Murat'ın atının üzengisini tuttu. Bu, Hacı Murat'ın hizmetinde bulunan manevi kardeşiydi. Hacı Murat:

-Ateşi söndürün, dedi atından aceleyle inerken.

Ateşin etrafındaki adamlar çabucak odunları dağıtıp, yanan çalıları ayaklarıyla söndürdüler. Hacı Murat, yere gömelirken sordu:

- Batu geldi mi?

- Geleli epey oldu. Han Mahörrâ ile birlikte gittiler.

-Ne yana? -Şu yana. Gösterdikleri istikamet, Hacı Murat'ın geldiği yönün tersiydi.

- Çok iyi, dedi Hacı Murat.

Tüfeğini doldururken adamlarım uyarmayı da ihmal etmedi:

-Tetikte olalım, peşimdeler.

Hacı Murat'ın sorularına cevap veren Hamzalo adında bir Çe-çen'di. Yere serili kepeneğin üzerindeki kılıflı tüfeğini alıp usulca düzlüğün kenarına, Hacı Murat'ın yanına gitti. Eldar ise attan inmiş, kendi atıyla birlikte Hacı Murat'ın atını da alıp bir ağaca bağlamış bekliyordu. Ateş söndüğü için ormana koyu bir karanlık çökmüştü. Gökteki yıldızlar ise henüz sönmemişti; ama eskisinden daha zayıf bir ışıkla parlıyorlardı.

Büyük Ayı ve Küçük Ayı yıldız kümelerinin göğün ortasına kadar gelmiş olmasına bakılırsa, vakit gece yarısını çoktan geçmiş olmalıydı. Sabah namazı vakti yaklaşıyor olmalıydı. Hacı Murat, Hanefi'den, heybesinden eksik etmediği ibriğini isteyerek suya gitti. Pabuçlarını çıkarıp abdestini aldı. Vaktin girmiş olduğunu anlayınca hırkasını yere serip namaza durdu.

Namazı bittikten sonra yeniden eski yerine dönüp arkadaşları-

• 33

nın yanına oturmuştu. Dirsekleri dizine dayalı, başı önünde düşünceye dalmıştı. Şansına çok güvenirdi. Bir işi tasarlarken, onu başaracağına yüzde yüz gözüyle bakardı. Bazı ufak terslikler dışında mücadelesi boyunca şansı hep iyi gitmişti. Bu kez de böyle olacağını umuyordu. Bunları düşünürken farkında olmadan oturduğu yerde uykuya dalmıştı.

Rüyasında Şeyh Şamil'e saldırdığını görüyordu. Yiğitleri ilahiler söyleyip "Savulun Hacı Murat geliyor." diye naralar atıyorlardı. Hacı Murat, Şamil'i ailesiyle birlikte esir ediyordu. Kadınların çığlıkları bile duyuluyordu.

Uyandı. Rüyasında duyduğu seslerin çakal ulumalarından başka bir şey olmadığını gördü. Başını kaldırıp sık ağaçlar arasından göğe baktı. Gün doğudan ağarmaya başlamıştı. Adamlarına Han Mahoma'yı sordu. Daha gelmediğini öğrenince başım göğsüne bırakıp yeniden daldı.

Onu bu kez, Batu ile birlikte görevini bitirip dönen Han Mahoma'nın neşeli sesi uyandırdı. Mahoma, neşeli hareketlerle yanına gelip, askerlerin kendilerini nasıl karşılayıp Prens'e götürdüklerini ve Prens'le olan konuşmalarını bir bir anlattı. Mahoma'nın anlattığına göre Prens bu işten hoşlanmıştı. Onları sabahleyin Miçik deresinin karşı yukarısındaki düzlükte karşılayacağına söz vermişti. Batu arada bir Mahoma'nın sözünü kesiyor, onun unuttuğu ayrıntıları aktarıyordu.

Hacı Murat kendisinin Ruslara geçme teklifini, Prens'in nasıl karşıladığını, buna ne karşılık verdiğini kelimesi kelimesine bir bir sordu. Batu ve Han Mahoma da bu teklifin Prens tarafından memnuniyetle karşılandığını söylediler. Hacı Murat Batu'ya önceden söz verdiği üç rubleyi mükafat olarak uzattı. Heybesinden altın işlemeli silahını ve kaftanını çıkarıp üzerini değiştirirken, adamları-

34

na da Rusların yanına derlinoplu çıkmaları için kendilerine çeki düzen vermelerini öğütledi.

Hayvanlar temizlenip, silahlar, koşumlar ve eyerler hazırlanırken, yıldızlar kaybolmuş, gün ağarmış, sabahın öncüsü serin bir yel esmeye başlamıştı.

Henüz şafak sökmeden Şah Girinskiy kapısından çıkan iki bölük asker, ellerinde baltalarla on kilometre kadar yol aldılar. Bunlar Poltoratzkiy'in komutası altındaki askerlerdi. Gün ağarınca odun kesmeye başlamışlardı. Tatlı bir çıtırtıyla yanan yaş dalların, körpe ağaç kokan dumanına karışan sis, saat sekize doğru kalkmaya başladı. Kesilmiş ağaçların kapadığı orman yolu artık iyice seçilebiliyordu. Oysa az öncesine kadar beş adım ötelelerini göremiyor, sadece birbirlerinin seslerini duyabiliyorlardı. Güneş bazen bir sis bulutunun ardından kocaman bir benek gibi görünüyordu, bazen de tamamen kayboluyordu. Subaylar yolun az ötesine, davulların üzerine oturmuşlardı. Bunlar arasında Poitoratzkiy'in maiyet subayı Tihonov'la okul arkadaşı Baron Freze de vardı. Kaleden getirilen kahvaltılık yiyeceklerin kâğıtları, sigara izmaritleri ve boş içki şişeleri yerlere gelişigüzel atılmıştı.

Davulcu üçüncü şişeyi açıyordu. Potroratzkiy o gece uyku uyumamış olmasına rağmen, askerleri ve arkadaşları arasında tehlikeli bir yerde bulunduğu zaman hep olduğu gibi kendisini çok kuvvetli hissediyor, içinden hiçbir şeyi umursamayan bir neşe geliyordu.

36 •

Subaylar kendi aralarAda, Şeyh Şamil'in adamları tarafından öldürülen General Sleptzov'u konuşuyorlardı. Konuşmaları dağlılara göz açtırmayan bu gözü pek subayın kabadayılığı üstüneydi. O zamanki Kafkas savaşlarında, başka yerlerde de olduğu gibi, dillerde dolaşan ya da destanlaşan kılıç savaşları olmazdı. Olsa bile ancak kaçanlar kılıçtan geçirilirdi. Bunu bildikleri halde yine de bu tür savaşları çekici buluyorlardı.

Tüm bunları konuşurken, ölümle burun buruna olduklarını akıllarının ucundan bile geçirmiyorlardı. Sigara ve biralarını içip neşe içinde şakalaşmalarına devam ediyorlardı, işte tam o sırada yolun sol tarafından bir silah sesi duyuldu. Sisle havayı yarıp geçen kurşun bir ağaca saplanırken neşenin yerini korku almıştı. Askerler de hemen mevzilenip ateş ederek karşılık verdiler. Neşesini kaybetmeyen tek kişi Poltoratzkiy'di. "Eee?!" diye neşeyle bağırarak Freze'ye döndü: "Bizim avcı zinciri iyi çalışıyor, bölüğün başına geç de şunlara iyi bir ders verelim."

Aldığı emir üzerine ayağa fırlayan Baron, bölüğün bulunduğu tarafa doğru koştu. Poltoratzkiy'in doru atını getirmişlerdi. Ata binen bölük, bir düzen içinde ateş edilen yöne doğru yürümeye başladı. Avcı zinciri, orman kenarında bayır aşağı inen kurumuş bir dere yatağının önüne sıralanmıştı.

Güneş sis bulutlarını dağıttığı sırada Poltoratzkiy oraya ulaşmıştı. Derenin karşı yanındaki korulukta birkaç atlı görünmüştü. Bunlar Hacı Murat'ı takip eden Çeçen köylüleriydi. Az önce ateş eden de bunlar olmalıydı. Rus askerlerinin de ateşe karşılık vermesi onları geriletmiş, ateş kesilmişti. Poltoratzkiy yeniden ateş emri verdi. Komutun hemen akabinde, zincir boyunca silah sesleri duyuldu. Ardından da dumanın yelpaze şeklinde göğe dağıldığı görüldü. Tüfeklerini çabucak dolduran askerler sürekli kurşun atıyor, eğlence çıktı diye seviniyorlardı. Bu duruma Çeçenler de kızmış olmalıydı ki birkaç el de onlar ateş ettiler. Çeçenlerin attığı

• 37

I

kurşunlarla Rus askerlerinden biri yaralanmıştı. Arkadaşları yaralı askere ulaştıklarında onu tanıdılar. Sırtüstü yatan yaralı asker, gezici devriyedeki Avdeyev'den başkası değildi. Karnındaki yarayı iki eliyle tutmuş, inleyerek kıvranıyordu.

Avdeyev Poltoratzkiy'in bölüğündendi. Poltoratzkiy olayı öğrenir öğrenmez oraya geldi. Avdeyev'e seslenerek:

- Nerenden yaralandın oğlum, diye sordu.

Bir başka asker cevapladı bu soruyu:

-Tüfeği doldururken bir şey çat etti komutanım. Bir de baktım ki Avdeyev'in tüfeği elinden düşmüş, sırtüstü yatıyor.

Cık cık cık, diye dilini şaklatan Poltoratzkiy, başını iki yana sallayarak yeniden sordu:

- Çok canın yanıyor mı Avdeyev?

- Fazla değil komutanım, yalnız ayağa kalkamıyorum. Azıcık şarap olsaydı.

Avdeyev'in istediğini bulup getirdiler. Aslında askerlerin şarap diye içtikleri bu şeye ispirto demek daha doğruduydu. Panov bir kap içinde yaralıya birkaç yudum içirdi. Fazlasını içemeyen Avdeyev eliyle itti kapağı:

- Yoo... içim almıyor. Sen iç.

Avdeyev doğrulmaya çalışırken, Panov kalan şarabı kafasına dikmişti. Kalkmayı başaramayan Avdeyev'i bir kaputa yatırmışlardı.

- Komutanım, Albay geliyor, diye bir çavuş haber getirdi. Poltoratzkiy kırbacını sallayıp Albay Vorontzov'u karşılamaya

giderken haberi getiren çavuşa:

- Sen burayı düzenle, diye emretti.

Vorontzov saf kan bir ingiliz atına binmişti. Beraberinde alay yaveri, bir Kazak, bir tercüman ve bir Çeçen vardı. Hep birlikte olay yerine geldiler.

- Hayrola, bir aksilik mı var, diye sordu kalabalığı gören Albay Vorontzov.

- Önemli değil. Dağlılardan birkaç kişi avcı zincirine saldırdı.

- Hadi canım, onlar buna cesaret edemez. Mutlaka siz saldır-mışsınızdır.

- Değil efendim, onlar kaşındı.

- Her neyse, galiba yaralınız var.

- Evet, iyi bir askerdi. Yazık oldu.

- Durumu ağır mı? , -Evet.

- Peki. Bil bakalım, şimdi nereye gidiyorum?

- Bilemem.

- Hiç tahminde bulunamıyor musun?

- Hayır.

- Hacı Murat'ı karşılamaya.

- Olamaz!

- Oldu bile. Dün adam yollamış. Şalinskaya çayırında bizi bekliyor. Siz de askerlerinizi çayıra dağıtıp yanıma gelin.

- Baş üstüne!

Askerlerinin arasına dönen Poltoratzkiy birliğin sol kanadını çavuşun emrine verip sağ kanada kendisi geçti. Bu arada yaralı Avdeyev'i askerler kaleye taşımışlardı.

Askerleri çayıra dağıtan Poltoratzkiy, Vorontzov'un yanına dönerken arkasından birkaç atlının at koşturduğunu gördü, durup bekledi. En önde gelen Hacı Murat'tı. Beyaz yeleli cins bir ata binmiş, beyaz bir kaftanla üzerine sarık dolanmış bir kalpak giyinmişti. Silahları işlemeliydi. Doğrusu heybetli bir görünümü vardı. Yaklaşınca Tatarca bir şeyler söyledi. Poltoratzkiy ellerini açıp

38

• 39

gülümseyerek anlamadığını işaretle anlattı. Hacı Murat da gülüm-süyordu. Çocuksu, saf ve iyi yürekliliğini yansıtan bir gülümseyişti bu. Yıllarca çevreye korku salan bu cengaverin hali Poltoratzkiy'i bir hayli şaşırtmıştı. Aklının ucundan bile geçiremeyeceği bir durumdu bu. Hayalinde hep suratsız, soğuk ve yabani bir Hacı Murat tahayyül etmişti.

Karşısında kırk yıllık dostuymuş gibi kendisine gülümseyen, sevimli bir adam vardı. Yüzünün biricik özelliği, dikkatli ve sakin bakan, birbirinden ayrı gözleriydi.

Hacı Murat'ın beraberinde dört kişi daha vardı. Aralarında bir gece önce Vorontzov'a gelen Han Mahoma da vardı. Han Mahoma, gözkapakları şişkin, pembe yüzlü, kara gözlü bir adamdı. Yüzü yuvarlak ve neşe doluydu. Han Mahoma'nın hemen yanında ise Hanefi vardı. Hanefi, tıknaz yapılı biriydi. Arkasında tıklım tıklım eşya dolu heybeler bulunan bir atı çekiyordu. Hacı Murat'ın kâhyası sayılırdı, içlerinde en göze batanı ise; bir kadın gibi ince beli, geniş omuzlan, henüz çıkmaya başlamamış kumral sakalı ve iri yeşil gözleri ile Eldar'dı. Hacı Murat'ın beraberindeki dördüncü adamın ise bir gözü kördü. Kaşı, kirpiği olmayan bu dördüncü fedai, Hamzalo idi. Yüzünde, burnundan başlayan bir yara izi görülüyordu. Kızıl çalan bir sakalı vardı.

Poltoratzkiy eliyle Vorontzov'un bulunduğu istikameti gösterince; Hacı Murat atını o yana sürdü. Vorontov'a yaklaşınca, elini göğsüne bastırarak bir şeyler söyleyip durdu. Çeçen tercüman onun sözlerini Rusça'ya çeviriyordu:

- Rus Çarı tarafından korunmak istiyor. Ona hizmet edeceğini, Şamil'in elinde esir gibi tutulduğundan daha önce gelmeye fırsat bulamadığını söylüyor.

Tercümanı dikkatle dinleyen Vorontzov, eldivenli elini Hacı Murat'a uzattı. Hacı Murat uzatılan ele bakarak bir an tereddüt geçirdi.

40 •

Sonra bir tercümana bir Vorontzov'a bakıp uzatılan eli kuvvetle sıkarak bir şeyler söyledi. Tercüman aynen tercüme ediyordu:

-Kimseyi rahatsız etmek istemediğini ve güvenemediğini, ama Başkumandan'ın oğlu olduğunuz için size saygısı olduğunu, bunun için geldiğini söylüyor. Vorontzov, başını eğerek teşekkür etti. Hacı Murat eliyle gevresini işaret ederek yeniden bir şeyler söyledi. Tercüman anında tercüme ediyordu:

- Yanmdakilerin kendisinin en sâdık adamları olduğunu, onların da Ruslara hizmet edeceklerini söylüyor.

Vorontzov başıyla onları da selamladı. Kara gözlü, neşeli ve göz kapakları şiş Mahoma da başını sallayıp kendi dilince Vorontzov'a bir şeyler söyledi. Komik bir şeyler söylemiş olmalıydı ki, Hanefi parlak dişleriyle sırıttı. Tek gözlü Hamzalo da bir müddet Voront-zov'u inceleyip sonra atının kulaklarını seyre daldı. Vorontzov'un ardından adamlarıyla birlikte kalenin yolunu tutan Hacı Murat'ın arkasından bakakalan askerler, kendi aralarında konuşuyorlardı.

- Kim bilir kaç kişinin canına kıymıştır pis herif!. Şimdi de neredeyse baş tacı edecekler.

- Ne sandın ya! Şamil'in en iyi adamıydı. İşi iş artık. -Ne dersiniz deyin, yaman adam doğrusu! Yiğit biri.

- Kızıl saçlı olan nasıl da yan yan bakıyor.

- itin biri, belli.

Kızıl saçlı Hamzalo, herkesin ilgisini çekmişti. Hacı Murat ve adamlarının da içerisinde bulunduğu kfile, odun kesen esirlerin önünden geçerken yola yakın olanlar onları görmek için koşuştur-muşlardı. Subay onlara çıkışınca Vorontzov müdahale etti.

- Bırakın, eski dostlarına baksınlar. Yakındaki biri askere hitaben sordu:

- Bunun kim olduğunu biliyor musun?

41

- Bilmiyorum komutanım.

- Peki Hacı Murat adını duydun mu?
- Nasıl duymam komutanım. Kaç kez patakladım onu.
- Bir o kadar da siz pataklandınız ama. -Evet komutanım.

Asker komutanıyla konuşmaktan dolayı memnundu. Konuşma esnasında isminin geçmiş olmasından konuşmaların kendisiyle ilgili olduğunu anlayan Hacı Murat yine gülümsüyordu. Vorontzov da bu durumdan pek memnundu. Hep birlikte kaleye döndüler.

•nt

Vorontzov'un sevincine diyecek yoktu. Bugüne bugün Rusya'nın Şeyh Şamil'den sonraki ikinci sayılı düşmanını kendine çekmişti. Yalnız canını sıkın bir durum vardı. Ordu Komutanı Baron Meller Zakomelskiy, Vozdvijenkaya'da idi. Hacı Murat'ın sığınma işini başından itibaren ona bildirmesi gerekirken, her şeyi kendi başına yapmıştı. Bu yüzden de aralarında bir tatsızlık çıkabilirdi.

Vorontzov, Hacı Murat'ı evine davet etmişti. Hacı Murat'ın beraberindeki fedailerini ise Alay yaverinin yanında kalmışlardı.

Vorontzov'un karısı Marya Vasilyevna güzel ve şık giyimliydi. Misafirini salonda güler yüzle karşıladı. Yanında altı yaşlarında, kıvrık saçlı oğlu da vardı. Ellerini tokalaşmaya meydan vermemek için göğsünde çaprazlayan ve ciddi bir tavır takınan Hacı Murat, tercüman vasıtasıyla, kendisini evine misafir ettiği için ona teşekkür etti. Marya Vasilyevna, hali, tavı ve görünüşüyle ondan hoşlanmıştı. Beyaz elini uzattığında, onun kıpkırmızı kesildiğini görünce hoşlanması daha da arttı. Misafirine oturması için yer

• 43

İli

göstererek kahve içip içmeyeceğini sordu. Sonra hizmetçilere kahve getirmelerini emretti. Rusça konuşamayan fakat konuşulanları az çok anlayan Hacı Murat, getirilen kahveyi içmemiş, bir şeyler mırıldanarak teşekkür etmişti. Hacı Murat'ın sürekli gülümsemesi ve nazik hareketleri Poltoratzkiy gibi Marya Vasilyevna'nın da hoşuna gitmişti. Annesinin hitabından adının Bulka olduğu anlaşılan çakır gözlü, kıvrık saçlı çocuk, misafirlerinin yaman bir savaşçı olduğunu duymuş olmalıydı ki, şaşkınlık dolu bakışlarla onu inceliyordu.

Vorontzov durumu üstlerine bildirmek için Hacı Murat'ı karısının yanında bırakarak çalışma odasına geçti. Groznaya'daki sol kanat komutanı General Kozlovakiy'e bir rapor, babasına da bir mektup yazacaktı. İşini bitirip hemen geri döndü. Ama kaygısı bo-şunaydı. Hacı Murat, Vorontzov'un üvey oğlu Bulka'yı kucağına almış, koltukta oturuyor ve Marya Vasilyevna'nın tercüman aracılığıyla gülerken anlattığı şeyleri dikkatle dinliyordu.

Prens odaya girince Hacı Murat da kucağındaki çocuğu yere indirerek ayağa kalktı. Neşeli yüzü ciddileşip sert bir ifadeye bürünmüştü. Vorontzov oturuncaya kadar oturmadı. Az önceki konuşmalarını bitirmek için Marya Vasilyevna'ya dönerek dostlarının hoşlandığı şeyleri onlara hediye etmenin kendilerine özgü bir gelenek olduğunu belirterek ilave etti:

- Oğlun benim dostum. Marya Vasilyevna kocasına:
- Misafiriniz çok hoş doğrusu, Bulka, kamasını beğendi diye hemen çıkarıp verdi, dedi.

Bulka, Hacı Murat'ın kendisine verdiği kamayı Vorontzov'a gösterdi:

- Kıymetli bir eşya, dedi Prens.
- İlk fırsatta karşılık olarak bir hediye vermeli.

Son konuşmalar Fransızca olduğundan bir şey anlamayan Hacı Murat yere bakarak oturuyor, çocuğun başını okşarken:

- Çiğitsin sen, cigit, diyordu.

Kamayı kılıfından yarıya kadar çıkarıp iyice inceleyen Vorontzov, Hacı Murat'a dönerek:

- Güzel bir kama. Çok güzel, teşekkürler, dedi. Sonra tercümana dönüp ekledi: "Sor bakalım kendisine nasıl bir hizmette bulunabiliriz."

Tercümanın Vorontzov'un teklifini Hacı Murat'a bildirmesi üzerine o hiçbir şey istemediğini, yalnız namaz vaktinin girmesi dolayısıyla namaz kılabilceği bir yerin gösterilmesini istediğini söyledi.

Kendisine ayrılan odaya geçtiğinde Hacı Murat'ın yüzünün anlamı değişmişti. Kaygılı ve düşünceli bir hali vardı. Biraz önceki neşeli görünümünden eser kalmamıştı. Vorontzov'un kendisine, tahmininin ötesinde ilgi göstermesi onu kuşkulandırmıştı. Subaylarına ve ona güvenemiyordu. Her şeyden kuşku duyuyordu. Kendisini yakalayıp zincire vurabilirler, Sibiry'a sürgüne gönderebilirlerdi. Hatta buna gerek bile görmeden öldürebilirlerdi. Bu yüzden mümkün olduğunca ihtiyatlı davranması gerekiyordu.

Eldar yanına gelince adamlarını nereye yerleştirdiklerini, atların yerini, silahlarının alınıp alınmadığını sordu. Eldar'ın söylediğine göre atlar Prens'in ahırındaydı. Adamları da boş bir binaya yerleştirilmişti. Silahlarını almamışlar, hatta tercümanla onlara yemek ve çay bile göndermişlerdi.

Hacı Murat anlatılanları şaşkınlıkla dinledi. Sonra namaza durdu. Namazını bitirdikten sonra gümüş kamalarından birini istedi. Giyinip kamasını beline taktı, sonra sedire bağdaş kurarak ne olacağını beklemeye koyuldu.

Saat beşe doğru kendisini yemeğe çağırdılar. Yemekte sadece

• 45

pilav yiyen Hacı Murat, yediği pilavı da Prens'in kendi tabağına koyduğu yerden almaya özen göstermişti/'Kendisini zehirlememizden korkuyor olmalı." diye düşünen Prens, tercüman vasıtasıyla saat kaçta dua edeceğini sordu. Hacı Murat, soru üzerine baş parmağını kaldırıp güneşi gösterdi. - Öyleyse yakın. Vorontzov cebinden saatini çıkarıp kurdu. Saati hafif hafif çalmaya başladı. Dördü çeyrek geçtiğini haber veriyordu. Hacı Murat ilk kez bir saat görüyor olmalıydı. Şaşkınlıkla baktı, tuhafına gitmişti. Daha yakından görmek istedi. Marya Vasilyevna Fransızca olarak:

- işte güzel bir fırsat, saati ona hediye et, dedi.

Vorontzov, saati Hacı Murat'a uzattı. Hacı Murat, elini göğsüne bastırıp memnuniyetini bildirerek saati aldı. Düğmesine basıp basıp zilini çaldırıyor, gülümseyerek başını sallıyordu.

Yemekten sonra Meller Zakomelskiy'in yaverinin geldiğini bildirdiler. Yaver, Hacı Murat'ın gelişi kendisine bildirilmediği için General'in kızdığını, onun hemen kendisine gönderilmesini istediğini bildirmişti. General'in emrinin yerine getirileceğini söyleyen Vorontzov, misafirine durumu tercüman aracılığıyla bildirerek hep birlikte gitmeyi teklif etti.

Marya Vasilyevna da yaverin geliş sebebini öğrenmişti. Kocasıyla General arasında bir tatsızlık çıkması ihtimalini düşünerek o da gelmek istediğini bildirdi. Vorontzov:

- Evde kalsanız daha iyi olurdu. Bu size değil, bana ait bir iş, diye düşüncesini bildirdi.

- Doğru, fakat ben de General'in karısını ziyaret etmeyi arzuluyorum.

- Başka zaman da gidebilirsin.

46 •

- Şimdi istiyorum. *

Vorontzov çaresiz kabul etti. Üçü beraber yola koyuldular. Oraya vardıklarında General Meller soğuk bir nezaketle Marya Vasilyev-na'yı karısının yanına götürdü. Yaverine de Hacı Murat'ı salona çıkarmasını ve yeni bir emre kadar dışarı çıkarılmamasını emretti. Sonra çalışma odasının kapısını açıp Prens'i içeri davet etti.

- Buyurun!

, Odaya girince oturmayı bile teklif etmeden söze başladı:

- Hacı Murat'ın gelişini bana neden bildirmediğiniz? Buradaki askeri birliklerin komutanı olduğuma göre, düşmanla her türlü ilişkinin de benim aracılığımla yapılması gerekmiyor mu?

Vorontzov kızgın General'in bu ani parlaması karşısında sapsarı kesilmişti. Kendisini tutamayarak:

- Adamlarından biri gelip Hacı Murat'ın yalnız bana teslim olmak istediğini bildirmişti, diye savunmaya geçti.

- Ben size bana neden bildirmediğinizi soruyorum.

- Bunu yapmak istiyordum ama Baron...

- Baron değil, Ekselansım ben sizin için.

Uzun süredir içinde biriken kızgınlığını ortaya döküyordu:

- Çarıma yirmi yedi yıl hizmet ettikten sonra daha dün işe başlayanların, akrabalarından güç alarak burnumun dibinde kendilerini ilgilendirmeyen işlere burunlarını sokmalarına izin vereceğimi mi sandınız?

- Ekselans, rica ederim. Gerçek dışı şeyler söylemeyin. General, kızgınlığı gittikçe artarak devam etti:

- Evet buna izin veremem, doğruyu söylüyorum. Tartışmanın hız kazandığı bu nazik durumda içeriye, eteklerini

47

hışırdatarak Marya Vasilyevna, ardından da Baron'un ufak tefek, gösterişsiz karısı girmişlerdi.

Marya Vasilyevna araya girerek:

- Simon sizi kırmak istemezdi, rica ederim Baron, diye ortalığı yatıştırmaya çalıştı.

- Söylemek istediğim bu değil Prens.

- Öyleyse boş verelim bunları. Hani bir söz vardır. "Kötü bir barış, iyi bir kavgadan daha hayırlıdır." diye. Ne diyordum. Gülmeye başladı. Güzel prenses çekici gülüşüyle hırçın General'in sinirini yenmişti. General de bıyık altından gülümsüyordu şimdi.

- Doğrusu düşüncesizlik ettiğimi kabul etmeliyim ama... diye özrünü bildirdi Vorontzov.

Meller Zakomelskiy:

- Ben de fazla ileri gittim, diyerek elini uzattı.

Böylece barış sağlanmış oldu. Aralarındaki anlaşmaya göre Hacı Murat bir süre Meller'in bölgesinde kalacak, daha sonra sol kanat komutanına gönderilecekti.

Yan odada bulunan Hacı Murat konuşulanları duyuyor, tam olarak anlamasa da bir şeyler sezinliyordu. Tartışma kendisiyle ilgiliydi. Onun Şeyh Şamil'den ayrılmış olması Ruslar için oldukça önemliydi. Bu yüzden onlardan çok şey isteyebilirdi. Tabii kendisini sürgün etmez ve öldürmezlerse. Konuşulanlardan anladığı diğer bir husus ise; General'in, Vorontzov'un amiri olduğu halde daha az sözünün geçtiği gerçeği idi.

Meller Zakomelskiy tarafından sorguya çekilen Hacı Murat, soruları gururlu, heybetli bir tavırla cevaplandırmıştı. Dağları bırakıp Çar'a hizmete geldiğini, bununla ilgili her şeyi Prens Voront-zov'a anlattığını bildirmiş, fazla ayrıntıya girmemişti.

48 •

Çatışmada yaralanan Avdeyev, olay yerinden sedyeyle hastaneye götürülmüştü. Hastane, kale kapısına yakın, küçük bir evdi. Onu boş yataklardan birine yatırdılar. Koğuşta dört hasta vardı: Ateşler içinde yanıp kıvranan bir tifolu, durmadan esneyerek yakalandığı nöbet halinin yeniden gelmesini bekleyen, sapsarı ve gözleri mor halkalarla çevrili bir sıtmalı ve iki yaralı. Bu iki yaralı, üç hafta önceki saldırıda yaralanmışlardı. Tifolunun haricindekiler yeni gelenin kim olduğunu soruşturup, yaralıyı getiren askerleri soru yağmuruna tuttular.

Getiren askerlerden biri:

- Çoğunlukla yoğun ateş ederler; fakat hiçbir şey olmazdı. Ama bu kez üç beş kurşunda hedefi tutturdular, dedi.

Bir diğeri:

-Alın yazısı işte, diye ilave etti.

Avdeyev, yatağa yatırılırken "Ah!" diye inledi. Her ne kadar kendini tutmaya çalışıyorsa da yüzündeki ifadeden çok acı çektiği anlaşılıyordu. Yatınca kaşlarını çatıp inlemesini kesti. Durmaksızın

• 49 •

ayaklarını kıpırdatıp yarasını elleriyle tutuyordu. Hareketsiz duran başını öne eğmişti.

Yaralı bir hasta olduğunu haber alan doktor, alelacele gelerek hastanın durumunu inceledi. Kurşunun arkadan çıkıp çıkmadığını öğrenmek için hastanın yüzüstü yatırılmasını istedi. Avdeyev'in hem sırtında hem de vücudunun alt kısmı üzerinde çapraz beyaz yara izlerini görünce doktor bunların ne olduğunu sordu:

- Bunlar nedir?

- Çok eski, diye inledi Avdeyev. Bir olaydan dolayı aldığı cezanın izleriydi.

Doktor, yeniden sırtüstü yatırılan Avdeyev'in karnını sondayla uzun uzun karıştırıp kurşunu aradı; ama bulamadı. Yaranın üzerini yapışkan bir bezle kapatıp gitti. Avdeyev, yarası karıştırılıp sarılırken dişlerini kenetleyip gözlerini kapatmıştı. Doktor gidince çevresine şaşkın gözlerle baktı. Hastalara, hastabakıcıya bakıyordu ama, sanki onları göremiyor, onların ardında kendisini şaşırtan bambaşka bir şeyi görüyor gibiydi.

Avdeyev aynı şaşkınlıkla önüne bakarak gözlerini yumarken, arkadaşları Panov'la Seregin ziyaretine geldiler. Gözlerini arkadaşlarına dikti; ama onları uzun süre tanıyamadı.

Panov, üzüntüyle arkadaşına sordu:

-Eve bir haber salmak istiyor musun?

Avdeyev cevap vermeden onun yüzüne gözlerini dikti. Panov onun iri kemikli, soğuk eline dokunarak sözlerini tekrarladı:

- Evine söylememizi istediğin bir şey var mı?

Biraz kendine gelir gibi olan Avdeyev nihayet konuştu:

- Antoniç, sen misin?

- Evet, ben geldim. Evdekilere ileteneğin bir şey varsa Seregin yazsın.

50

Avdeyev gözlerini güçlükle^eregin'e çevirdi. Kesik kesik konuşuyordu:

- Seregin yazar mısın sahiden, diye sordu. Öyleyse bak şunu yaz... De ki: "Oğlunuz Petruhanız sizlere uzun ömür diledi... Ağabeyini kıskanıyordu." Sana anlatmıştım hani. "Şimdi ise öyle olmasına memnunmuş." dersin. "Varsın yaşasın ağabeyim! Allah ona uzun ömürler vesin! Ben öyle olduğuna memnunum! Böylece yazarsın."

Söyleyecekleri bitmişti. Gözlerini onlara dikip uzun süre sessiz kaldı. Birden aklına gelmiş gibi Panov'a sordu:

- Piponu buldun mu?

Panov üzüntüyle "Evet!" anlamında başını salladı. Avdeyev anlamayarak tekrar sordu:

- Hani kaybetmiştin, buldun mu?

- Evet, çantamdaymış.

- Gördün mü bak! Hadi şimdi bana bir mum verin, galiba ölüyorum.

Tam o sırada içeri Poltoratzkiy girdi. Ziyarete gelmişti.

- Nasılsın oğlum?

Avdeyev gözlerini kapadı, "iyi değil." anlamında başını sallamakla yetindi. Çıkık elmacık kemikli yüzü asılmış, sararmıştı. Panov'a tekrar seslendi:

- Ölüyorum, mum ver bana.

istediği mumu eline verdiler, ama parmakları tutmuyordu. Parmak aralarına sıkıştırarak tutturdular. Poltoratzkiy'in gidişinden beş dakika sonra görevliler onun kalbinin artık atmadığını anladılar. Ölmüştü... Tiflis'e, memleketine gönderilen raporda Avdeyev'in vefatı şu şekilde bildiriliyordu:

• 51

8

Petruha Avdeyev, Vozdvijenskiy bölgesinin hastanesinde vefat ettiği sırada yaşlı babası, yerine askere gittiği ağabeyi, onun karısı ve gelinlik yaştaki kızı, harman yerinde arpa dövüyorlardı. Bir gün önce kar yağmış, sabaha karşı da şiddetli bir don olmuştu. Horozların üçüncü kez ötüşleri yaşlı adamı uyandırmıştı. Buz tutmuş camların ardından parlak ay ışığını görüp kapıya yürüdü. Gocuğunu, ayakkabısını giyinip, şapkasını da alarak harman yerine gitti. Orada iki saat kadar çalışıp eve döndü, ev halkı hâlâ uykundaydı. Onları uyandırdı. Dövenleri alarak üç elden çalışmaya başladılar. Yaşlı adam dövenle samanı parçalıyor, kızı düzenli aralıklarla yukarıdan dövüyor, gelin de çeviriyordu.

Biraz sonra ay görünmez olmuş, gün ağarmıştı. Sıranın bitimine az bir şey kalmıştı. O sırada büyük oğlu Akim gelmişti. Sırtında gocuk, başında şapka vardı. Yaşlı baba döveni bırakıp oğluna çıkıştı:

- Sen neden boş geziyorsun?

- Atların tımar edilmesi lâzım.

53

"Krunskiy alayının ikf bölüğü, 22 Kasım'da odun kesmek için kaleden ayrıldıklarında, güpegündüz dağlıların saldırısına uğradı. Ateş hattı gerilemek zorunda kaldı. Bu arada ikinci bölük süngü saldırısıyla dağlıları püskürtmeyi başardı. Çarpışmada bir er vuruldu. Dağlılarsa geride yüze yakın ölü ve yaralı bırakarak çekilmek zorunda kaldılar."

52

-Atlar tımar edilecekmiş. Kocakarı işi bu. iç iç, şiş böyle, bakalım sonu nereye varacak. Al şu döveni. Akim somurttu:

- içtiğimi nereden biliyorsun? Sen mi içiriyordun?

- Bir şey mi dedin?

Yaşlı adam ona azarlar gibi baktı. Akim, sessizce döveni aldı. Şimdi dört kişi olmuşlardı.

Trap -ta-pa-tap, trap-ta-pa-tap. Yaşlı adamın döveni her üç vuruşta bir "Trap" diye iniyordu. Bir yandan da söylenmekten geri kalmıyordu.

- Beylerden kalır yerin yok, şu ensene bak. Ya ben? Konuşurken vuruş sırasını bıraktı, tempoyu bozmamak için

dövenin zincirini sallayıp duruyordu.

Sıra bitmişti. Kadınlar tırmıklarla samanı kaldırdılar.

- Petruha senin yerine askere gitmekle aptallık etti. Sen gitseydin hiç olmazsa adam olurdu. O senin gibi beş tanesini cebinden çıkarır.

Akim seslenmiyordu; ama son söylenenler gelinin de zoruna gitmişti. Arpa demetlerinin bağlı bulunduğu halat şeklinde bükü-lü saman saplarını fırlatarak ağlamaklı konuştu:

-Baba! Yeter artık!

- Yaa, Petruha iki adamın işini yaptı. Altı boğaz doyuruyoruz, hiç birinizin yararı yok.

Avludan karlara basarak yaklaşan ihtiyar bir kadın geldi. Ayaklarında sıkı sıkı sarılmış bir yün sargı ve yeni çarıkla vardı. Yaşlı adam, oğlu ile birlikte ayıklanmış arpa tanelerini bir araya yığıyor, kadınlar da ardından süpürüyorlardı. ihtiyar kadın seslendi:

- Beylerin tuğlası taşınacakmış. Muhtar gelip haber verdi. Bütün köy gidecek, çorbayı da hazırladım, hadi gelin artık.

- Tamam, dedi yaşlı aofam. Sonra Akim'e döndü:

- Haydi sen git Çalo'ya haber ver. Ama geçen seferki gibi bu kez de söz duymayayım senin yüzünden. Petruha'yı unutma.

- Petruha buradayken hep onu azarlardınız, şimdi sıra bende. Yaşlı adamdan önce anası azarlardı onu:

- Sen de hak ettin! -Öyle olsun.

- Öyle ya! Sen git onun parasını zıkkıma ver, sonra da "Öyle olsun." de.

- Geçmişe mazi, yenmişe kuzu, dedi gelin.

Baba ile oğlun anlaşmazlığı, Pyotr'un askere gidişinden sonra başlamıştı. Yaşlı adam hata ettiğini daha o zamandan anlamıştı. Ona göre çocuksuz olan, çoluk çocuk sahibinin yerini almalıydı. Pyotr'un çocuğu yoktu. Akim'in ise dört çocuğu vardı. Pyotr hiç boş durmazdı. Babası gibi becerikli, zeki, güçlü, dayanıklı, kısacası çalışkandı. Üstelik de herkesin yardımına koşan yardımsever bir insandı. Ya bir araba yükler, ya da bir iki çıra veya odun keserdi. Pyotr'dan ayrılmak yaşlı adamı çok üzmüştü; ama yapacak bir şey de yoktu. Askerlik ölüm gibi bir şeydi. Yaşlı adamın gözünde asker, ekmekten kesilmiş bir dilim gibiydi. Tüm bunları düşünüp

acıyı tazelemenin de yararı yoktu. Yalnız şu vardı ki Pyotr'u hatırladıkça büyük oğlunu azarlamaktan kendini alamıyordu. Ana ise son iki yıldır küçük oğlunu dilinden düşürmüyordu. Kocasına, ona para göndermesi için yalvarıp duruyordu.

Avdeyev'in ailesi varlıklı sayılabilecek bir aileydi. Babanın kıyıda köşede sakladığı parası da vardı. Ama onlara el atmıyor, kara gün için saklıyordu. Babanın yine Pyotr'u andığım gören ana hiç olmazsa arpayı satıp oğluna bir rublecik göndermesi için dil döktü ona.

54 •

55

I

mı I

Çullan kızağa verip, samanından ayrılan arpadan on iki ölçek döktüler. Sonra çullan mandallarla itinayla tutturdular. Ana, zango-ca yazdırdığı mektubu da kocasına verdi. Söz almıştı ondan, kente varınca bunun yanına bir ruble daha katıp oğluna gönderecekti.

Yeni gocuğunu, yeni kaftanını, temiz beyaz yün hırkasını giyen yaşlı adam, mektubu da para kesesine koyup dua ederek kızağın önüne binip, kente doğru yola koyuldu. Oraya vardığında ilk olarak mektubu kapıcıya okuttu.

Mektupta öncelikle hayır duaları yazılmıştı. Daha sonra eş dost selamları, vaftiz babasının ölüm haberi, karısı Aksinya'nın onlarla oturmak istemediği yazılmıştı. Çalışmaya gidiyordu; ama namusuyla oturuyordu. Daha sonra şunlar yazıyordu:

"Canım yavrum, Petruhacığım, hep seni düşündüğümünden iki gözüm iki çeşme ağlıyorum. Bana kıyıp da nasıl gittin gözümün nuru evladım!"

Böylece bitiyordu mektup. Ama bunların hiçbirini okumak kısmet olmadı Petruha'ya. Mektupla birlikte para da, yanında bir haberle köye geri geldi. Haberde Petruha'nın savaşta "Çar'ı, vatanını ve dinini savunurken öldüğü" yazılıydı.

Haberi alan ana durmadan ağladı, dövündü. Sonra işlerine döndüler. Pazar günü kilisede bir ayin yapılarak Pyotr da, ölenler listesine yazıldı. Pyotr'un ruhu için bol bol kutsal ekmek dağıtıldı.

Kocası Pyotr'un ölümüne Aksinya da dövünüp ağladı. Ancak bir yıllık bir beraberlikleri olmuştu. Hem kocasına hem gençliğine yarıyor, gözyaşı döküyordu. Pyotr Mihayloviç'in kumral, dalgali saçları gözlerinin önünden gitmiyor, öksüz yavrusu Vanka'yla birlikte kendisini el kapısında çalışmak zorunda bırakan kaderine küsüyordu. Aslında Pyotr'un ölümüne biraz da sevinmiyor değildi. Hiç olmazsa artık evinde kaldığı kâhya ile evlenmesine bir engel kalmamıştı.

56

u

Bir Rus elçisinin oğlu olan Mihayil Semyonoviç Vorontzov, İngiltere'de büyümüştü. Diğer memurlarda rastlanılması mümkün olmayan geniş bir Avrupa kültürüne sahipti. Kendisinden küçüklere hoşgörölü ve tatlı dilli davranırken, büyüklere de son derece kibar ve saygılı olmaya özen gösterirdi. Onun için hayatın anlamı emir vermek ve emir almaktan ibaretti. Bu hayat felsefesi onu en yüksek rütbe ve nişanlara ulaştırmış, başarılı bir asker yapmıştı. En büyük ününü ise Krasniy savaşındaki başarısıyla kazanmıştı. Herkes ona Napoleon'u yenen general gözüyle bakmaktaydı. Yetmişini geçmiş olduğu halde hâlâ dinç ve çevikti. Asıl önemlisi de kıvrak zekasından henüz hiçbir şey kaybetmemiş olmasıydı. Kendisine ve karısına ait servetlerden ayrı olarak her ay aldığı naiplik maaşı, onu sayılı zenginlerin arasına katmıştı. En büyük zevki güney sahillerinde yaptırdığı görkemli saray bahçesinde kendine uğraşlar edinmekti. Bu bahçeye yaptığı harcamalar da onun en büyük giderleriydi.

4 Aralık 1851 akşamı, Vorontzov'un sarayının kapısında, bir kurye arabasıyla üç atlı durmuştu. Tozdan yüzü gözü kapkara olmuş bir subay, yorgunluktan titreyen bacaklarının uyuşukluğunu

57

giderip, nöbetçilerin önünden geçerek geniş kapıdan naip sarayına girdi. Elinde, General Kozlovski'nden getirdiği bir mektup vardı. Mektupta Hacı Murat'ın Ruslara katıldığı bildirilmekteydi. Kuryenin geldiği haber verildiğinde saat altı civarıydı ve Vorontzov yemeğe çıkmak üzereydi. Olayın önemli olduğu söylenince yemeği ertelemek zorunda kaldı.

Salona girdiğinde Prenses Yelizaveta Ksaveryeva'nın çevresine ve pencere önüne toplanmış otuz kadar misafirin kendisini beklemekte olduğunu gördü. Onun içeri girmesiyle birlikte, yemeğe çağırılmış olan misafirlerin hepsi ayağa kalktılar. Vorontzov'un üzerinde her zamanki gibi siyah asker redingotu vardı. Apoletlerin yerinde ince bir rütbe şeridi, boynunda ise beyaz bir haç nişanı vardı. Tıraşlı yüzündeki kurnazlığını tatlı gülümsemesi gizleyemi-yordu. Gözlerini kırıştırarak davetlileri süzüyordu.

Adımları yumuşak ve hızlıydı. Ayağa kalkarak kendini karşılayan davetlilerden geciktiği için özür diledi. Erkekleri başıyla selamlayarak Gürcü Prenses Manana Orbeliyani'nin bulunduğu yere yürüdü. Gürcü Prenses

iri, gösterişli bir kadındı. Yaşı kırk beş civarındaydı. Vorontzov, önünde eğilerek sofraya birlikte oturmayı teklif etti. Karısı Prenses Yelizaveta Ksaveryeva ise uzaktan gelen kırmızı saçlı, gür bııklı bir generalin koluna girmişti. Prenses Vorontvova'nın yakın arkadaşı Kontes Şuvazel ise Gürcü Prens'in kolundaydı. Doktor Andreyevskiy, yaver ve diğer misafirler, kimi çift, kimi tek olarak sofraya doğru yürüyerek öndekileri takip ettiler. Uşaklar üzerlerine kaftan, uzun çorap ve çizme giymişler, yemek salonuna giren davetlilere yer göstererek sandalyelerini çekip intizamlı bir şekilde oturulmasını sağlıyorlardı. Servisi yapan uşak ise kendinden emin bir tavırla başı dimdik gümüş çorbalıktan tabaklara çorba dağıtıyordu.

Vorontzov uzun yemek masasının orta kısmına oturmuştu. Karşısında Generalle karısı, sağında Prenses Orbelyani, solunda ise

58

Prenses'in kara saçlı, kara göz, pembe yüzlü, ince yapılı kızı oturmaktaydı.

Prenses dayanamayıp gelen kuryenin ne tür bir haber getirdiğini sordu. Vorontzov:

- Mükemmel bir haber aziz dostum. Simon'un işleri iyi gitmiş, diye cevapladı.

Meraklı bakışlarla kendisine bakan davetlileri daha fazla merakta bırakmamak için gelen şaşırtıcı haberi onlara da anlattı. Aslında onun için pek yeni bir haber sayılmazdı. Hacı Murat'ın Ruslara geçip bugün yarın Tiflis'e geleceği söylentilerini çok önceden duymuştu.

O anlatırken sofradaki yaverler, memurlar, hatta kendi aralarında fısıltıyla konuşup gülüşen gençler bile susup dinlemeye başlamışlardı.

O, konuşmasını tamamladığında, karşısında oturan karısı, yanındaki kızıl saçlı gür bııklı generale sordu:

- Generalim, şu Hacı Murat'la hiç karşılaştınız mı?

- Evet Prenses, hem de birkaç kez.

Generalin anlattığına göre 1843'te dağlılar Gergebel'i alırken, Hacı Murat'la aralarında şiddetli bir çatışma olmuştu. Bu çatışmada Hacı Murat herkesin gözleri önünde bir albayı vurmuştu.

Generalin konuşmasından hoşlanmış görünen Vorontzov, anlatılanları tatlı bir gülümsemeyle dinliyordu. General, Hacı Murat'la olan ikinci karşılaşmalarını anlatacakken yüzü asılmış, dur-gunlaşmıştı. Vorontzov'a hitaben:

- Ekselans, dedi. Onun şu ünlü kurtuluş savaşında kurduğu pusuyu hatırlıyor musunuz?

Gözlerini kırpan Vorontzov anlayamamıştı. Sorma gereği duydu:

- Neredekini?

59

Generalin "Kurtuluş Savaşı" dediği Dargo savaşıydı. O savaşta Vorontzov'un komutasındaki birlik, Hacı Murat'ın elinden yardımcı birliklerin yetişmesiyle zor kurtulmuştu. Dargo savaşı, Ruslar için utanç verici bir savaştı. Orada dağlıların önünde büyük bir hezimet yaşamışlar, geride yüzlerce ölü, yaralı ve silah bırakarak çekilmişlerdi.

Fakat General Vorontzov Çar'dan gerçekleri saklamış ve bu olayı Rus ordusunun parlak bir zaferi olarak rapor etmişti. Bu yüzden kimse Vorontzov'un yanında bu olaydan söz etmeye cesaret edemezdi. Buna cesaret edebilenler de olayı Vorontzov'un raporunda bildirdiği şekilde anlatmak zorunda kalıyorlardı. General de bunu bildiğinden olayın ismini değiştirerek kelime oyunu ile meseleyi geçiştirmek istemişti. Ama yine de davetlilerin büyük kısmı "Kurtuluş Savaşı" tabiriyle anlatılmak istenileni anlamış; fakat anlama-mazlıktan gelmiş, kimi de gülümseyerek olabilecekleri beklemeye başlamışlardı.

Sadece kırmızı saçlı general durumun farkında değildi. Anlattı-; 91 olaya kendisini öylesine kaptırmıştı ki Vorontzov'un sorusuna: - Nerede mi? Kurtuluş savaşında Ekselans, diye cevap verdi. Sonra da anlatmasına devam etti.

- Öylesine ustalıklı bir planla bölüğü ikiye bölmüştü ki "Kurtuluş Kuvveti" yetişmeseydi, o Hacı Murat denen adam hepimizi orada telef edecekti. "Kurtuluş" kelimesini ona ayrı bir tat veriyormuş gibi üzerine basarak söylüyordu.

Manana Orbelyani bir tatsızlık çıkmasını önlemek için generalin sözünü kesip araya başka şeyler katınca, general de anlatmasına daha fazla devam edememişti.

Manana Orbelyani, generale Tiflis'te oturduğu evin rahat olup olmadığını soruyordu. Sorunun yersizliği karşısında şaşırان general, çevresine bakındı. Bakışları masanın öbür ucunda otu-

ran yaverinin gözleriyle karşılaştı. Yaver, anlamlı ve dik bakıyordu. Hemen hemen herkesin bakışında aynı anlam vardı, işte ancak o zaman kırdığı potun farkına vardı. Gürcü prensesin sorusuna cevap vermeyerek sustu. Onun da yüzü asılmıştı. Tabağdakileri çabucak atıştırmaya, çiğnemedi yutmaya başladı. Kırdığı pot karşısında, ne yediğini görecekti, ne de tadacak hali kalmıştı.

Tüm masa sus pusttu. Soğuk havayı biraz safça ama iyi bir dalkavuklukla Gürcü prensesin kocası dağıtmayı başarmıştı. Prenses Vorontzova'nın öteki yanında oturan Gürcü prens savaş geleneklerini iyi bilirdi. Sanki olup bitenlerden hiç haberi olmamış gibi biraz da yüksek sesle anlatmaya başlamıştı:

- Çetesiyle gece köye girdi, beğendiği kadını kaptığı gibi kaçtı gitti.

- Peki niçin o kadını tercih etmişti?

- Kadının kocasıyla düşman olduğundan. Kocasından intikam almaya fırsat bulamadan adamcağız öldüğü için, intikamını karısından almaya kalkışmıştı.

- Ne korkunç şey!

Vorontzov gülümseyerek açıklamada bulundu:

- Sonuç o kadar da korkunç değil. Duyduğumuza göre kaçırarak esir ettiği kadına iyi muamelede bulunmuş, saygı göstermiş. Sonra da kadını serbest bırakmış.

-Ama karşılığında para almış.

- Olabilir. Normaldir. Önemli olan mertçe davranması.

Böylece Gürcü prensesin yardımıyla konu "Kurtuluş Savaşından uzaklaşıp Hacı Murat'la ilgili hikâyelere kaymıştı. Hacı Murat ne kadar övülürse Prens Vorontzov o oranda memnun oluyordu. Davetliler, yüzündeki ifadeden bunu anlamışlardı.

- Olağanüstü cesur bir adam, kusursuz bir insan.

60

61

- Evet, ya güpegündüz Demirhan-Şar'a saldırıp çarşı pazarda ne varsa temizlemesine ne buyurulur!

Masanın kenarında oturan Ermeni de Hacı Murat'a ait birçok olay anlatmıştı. Böylece yemek boyunca sohbet konusu Hacı Murat oldu. Hepsisi de onun cesaret ve zekasını, ruh yüceliğini övmeye birbirleriyle yarış ediyorlardı, içlerinden birinin onun yirmi esiri kurşuna dizdiğini anlatması üzerine bir başkası:

- Ne yapalım, savaş hali, diyerek Hacı Murat'ı müdafaa etmişti. Sonra da ilave etti:

- Ne dersiniz deyin, doğrusu büyük adam. Dalkavuklukta usta olan Gürcü prenses hemen atıldı: -Avrupa'da doğsa idi, belki de bir Napoleon olurdu, dedi. Vorontzov'un en çok hoşlandığı konuydu bu. Geçmişte Napo-

leon'u yenerek "Beyaz Haç" kazanmıştı.

-Napoleon değil belki ama, yaman bir süvari generali olabilirdi, dedi Vorontzov.

- Napoleon olmasa Hacı Murat olurdu.

- Eee, zaten Hacı Murat ya!

Bu şakalaşmanın ardından biri ortaya bir söz atıverdi:

- Hacı Murat'ın ayrılmasıyla bence Şamil'in sonu geldi. Hemen bir başkası ileri atıldı:

- Daha fazla dayanamayacaklarını onlar da anladılar. Manana Orbelyani:

- Sayenizde, diye ortalığa yine dalkavukça bir söz attı.

Vorontzov bu tür dalkavuklukların artık fazla olduğunu düşünerek, hoşnut olmasına rağmen, konuyu değiştirme gereği duydu. Yemek bitmişti, Prenses Orbelyani ile kol kola salona geçerken oldukça neşeliydi.

62 *

Vorontzov, kahveler içmirken herkese karşı tatlı dilli ve nazik davrandı. Hatta kırdığı potu anlamamış görünerek kırmızı saçlı generalin bile yanına gidip onunla konuştu.

İçilen kahvelerden sonra Lomber oyununa oturmuşlardı. Vorontzov'un oyun arkadaşları; Gürcü prenses, Ermeni general ve ün salmış Doktor Andreyevskiy'di. Vorontzov, atlardan oyun kâğıtlarını dağıtmak için hazırlanıyordu. Kapağında birinci Aleksan-dir'm portresi bulunan enfiye kutusunu yanına koydu. Tam o sırada italyan uşak Giovanni içeri girmiş, elinde tepsiyle bir mektup getirmişti.

- Ekselans bir kurye daha geldi.

Vorontzov özür dileyerek kâğıtları bırakıp mektubu açtı. Oğlundan geliyordu. Meller Zakomelskiy'le olan tartışmasını ve Hacı Murat'ın onlara geçişini yazıyordu. Mektubun oğlundan geldiğini öğrenen Prenses de ne yazdığını öğrenmek için yanına geldi.

- Yine aynı şey. Mevki komutanıyla biraz çatışmış. Simon haksız; ama sonuç iyi, dedi Vorontzov.

Mektubu karısına verip kendini bekleyen arkadaşlarına dönerek oyundaki yerini aldı. Kâğıtları dağıttı, ilk el bitince, enfiye kutusunu açıp, buruşmuş yaşlı, beyaz parmaklarıyla, çok neşeli olduğu zamanlarda yaptığı gibi, Fransız enfiyesini burnuna çekti.

10

Hacı Murat'ın geldiği gün Vorontzov'un salonu hıncahınç misafirle dolmuştu. Bunlar arasında vedalaşmaya gelmiş olan kırmızı saçlı general, yolsuzluktan hakkında dava açılmış olan bir alay komutanı, Doktor Andreyevskiy ve bir Ermeni tüccar da vardı. Kocasını savaşta vurulmuş olan bir subay karısı da siyah matem elbiseleri içinde oradaydı. Vorontzov'dan çocuklarını devletin okutması için ricaya gelmişti. Kilisenin el koyduğu mallarının iadesini talep için gelmiş olan, milli kıyafeti içerisindeki bir Gürcü Prensi de salonu dolduran kalabalık arasındaydı. Bir polis komiseri ise elinde Kafkasya'nın istilasını için hazırlanmış kabarık bir

dosya ile beklemekteydi. Hatta aralarında bir de Han vardı. Hepsi de Prens'le görüşmek için sıralarını beklemekteydiler.

Hafif aksak adımlarla salona girmiş olan Hacı Murat, bir anda herkesin dikkatini çekmişti. Adı fısıltı halinde kalabalık arasında dolaşırken gözler üzerine çevrilmiş bulunuyordu. Üzerinde yakası beyaz şeritle işlenmiş bir kaftan, başında sarık dolanmış bir papak, ayaklarında beyaz renk pabuç vardı. Hafif aksaklığı yüzünden to-

64
pallayarak yürüyordu* Donuk bir şekilde önüne bakan gözleri sanki hiçbir şey görmüyor gibiydi.

Yaver onu saygıyla karşılayarak prene haber verinceye dek oturması için yer gösterdi. Oturmak istemeyen Hacı Murat, elini kamasının altına sokarak küçümser bakışlarla oradakileri süzmeye başladı.

Biraz sonra yanına tercüman Prens Tarhanov gelmişti. Hacı Murat onun sorularına isteksiz ve kısa cevaplar vermekle yetindi. Vorontzov'un odasından çıkmakta olan Kumık Prensi'nin şikayeti ise hükümet komiserindendi. Yaver diğer sırada bekleyenlere aldırmayıp Hacı Murat'a seslenerek kapıya kadar refakat edip onu yalnız başına içeri aldı.

Vorontzov onu ayakta karşılamıştı. Ama dünkü kadar neşeli değildi. Daha resmi ve ciddi tavırlar takınmaya çalışıyordu.

Hacı Murat'ın Vorontzov tarafından karşılandığı bu oda, yüksek pencereli, yeşil panjurlu genişçe bir odaydı. Hacı Murat, küçük esmer ellerini göğsünde çaprazlayarak Kumık lehçesiyle ağır ağır konuşmaya başladı.

- Size ve büyük Çar'ınıza sığınmak için buradayız. Kanımın son damlasına kadar Çar'a hizmet etmeye kararlıyım. Bundan sonra, ortak düşmanımız olan Şeyh Şamil'e karşı ittifakımızın başarılı olacağı kanaatindeyim.

Bu sözler tercüman tarafından aynen tercüme edilirken Vorontzov gözlerini Hacı Murat'ın yüzüne dikmişti. Hacı Murat da aynı şekilde kendisine bakmaktaydı. Her ikisinin bakışlarında da kelimelerle anlatılması mümkün olmayan anlamlar saklıydı. Bu, dilin söyleyemediği gerçeğin sessiz bir şekilde anlatılmasıydı. Vorontzov'un gözlerinde Hacı Murat'ın sözlerine inanmamışlık vardı. Üstelik Vorontzov, Hacı Murat'ın Rus olan her şeye düşman olduğunu bildiğini de bu bakışlarla anlatmaya çalışıyordu. O bakış-

• 65 •

lardan tüm bunları okumuş olan Hacı Murat, yine de sözle bağlılığını anlatmaktan geri kalmıyordu. Oysa onun da gözleri aksini söylüyordu. Karşısındaki adamın bir ayağının çukurda olduğunu, savaş yerine ölümü düşünmesi gerektiğini düşünüyor; yine de kurnazlığı yüzünden tetikte olması gerektiğini anlıyordu. Vorontzov tercümana seslenerek:

- Ona de ki, Çarımız büyük olduğu kadar merhametlidir. Onu kabul etmesi ve bağışlaması için ricada bulunacağım. Beni kıracağını sanmıyorum, dedi.

Sonra da Hacı Murat'ın yüzüne bakarak ekledi: - Çarımızın kesin emri gelinceye kadar kendisini burada tutmak zorunda olduğumuzu da ona bildir.

Tercümanın tercüme ettiği Vorontzov'un sözlerini dinleyen Hacı Murat, yeniden ellerini göğsünde çapraz yaparak anlatmaya başladı.

Tercümanın bildirdiğine göre, Hacı Murat, Avar bölgesini idare ettiği zamanlar Ruslara hakkıyla hizmet etmişti. Kendisini çekemeyen Ahmed Han, iftira edip de kendisini General Klügenau'a kötülememiş olsaydı, hiçbir zaman Ruslara ihanet etmeyi aklından bile geçirmeyecekti.

Vorontzov:

. İjji

- Tabii, tabii, dedi. Sor bakalım Şamil'den nasıl bir intikam almak istiyor. Hem söyle ayakta kalmasın, şöyle otursun.

Hacı Murat oturmayı kabul etmedi. Sorulan soruyu yine ayakta cevapladı. Anlattığına göre Ruslara geçişinin nedeni, onlara Şa-mil'i yakalamalarında yardımcı olmaktı. Vorontzov:

- iyi, anladık da, ne yapmayı düşünüyor? Şamil'i nasıl yakalayacak? Onu anlatsın, diyerek tekrar oturması için Hacı Murat'a işaret etti.

Hacı Murat, Vorontzov'urFisteği üzerine oturarak anlatmasına devam etti. Kendisine asker verilir de Lezgi bölgesine gönderirlerse tüm Dağıstan'ı Şeyh Şamil'e karşı ayaklandırıp Şamil'i yalnız bırakacağını ve böylece kolaylıkla yakalayabileceğini ayrıntılara varıncaya dek anlattı.

- Güzel bir plan, bir düşüneyim, dedi Vorontzov.

Tercüman aracılığıyla Vorontzov'un cevabını alan Hacı Murat, bir müddet düşünceye daldı. Sonra ağır ağır konuşmaya başladı.

- Komutana söylediklerimi aynen ilet, ailem orada düşman elindeyken elim kolum bağlıdır. Onları kurtarmadan Şeyh Şamil'e karşı bir harekatta bulunamam. Hiç acımadan hepsini öldürebilir. Ama ailemi başka esirlerle değişerek kurtarırsanız, Şeyh Şamil'i yok edinceye kadar sizin yanınızda mücadele ederim. Ya o ölür, ya ben.

Anlatılanları dinleyen Vorontzov:

- Tamam, dedi. Bunu da düşünürüz. Şimdi karargâh komutanına gidip durumunu, isteklerini ve düşüncelerini teker teker anlatsın. Kararı sonra vereceğiz. Hacı Murat ve Vorontzov'un ilk görüşmeleri böylece bitti.

O gece tipik doğu mimarisini yansıtan tiyatrodaki bir İtalyan operası oynuyordu. Vorontzov kendi özel locasında oturmuş operayı izliyordu. Karşından Hacı Murat'ın gelmekte olduğunu gördü. Başında sarığıyla aksayarak geliyordu. Yanında Yaver Loris Meli-kov vardı. Kararlı adımlarla gelip ön sıralardan birine oturdu. En küçük bir şaşkınlık göstermemişti. Müslümanlara özgü bir ağırbaşlılıkla birinci sahneyi izlemişti. Sonra oradakilerin ilgi dolu bakışlarına aldırmadan çıkıp gitti.

Ertesi gece Vorontzovlarda olağan toplantılardan biri yapılmaktaydı. Büyük salon ısıllı aydınlatılmıştı. Bahçeden hafif bir müzik sesi geliyordu. Oldukça süslü ve açık kıyafetler içerisindeki

66 •

• 67 •

genç ve orta yaşlı kadınlar, pırlı pırlı üniformalar içerisindeki erkeklerin dikkatini çekme yarışındaydılar. Süslü ayakkabılar giymiş, uzun çoraplı ve fraklı uşaklar servis masasına gidip geliyor, misafirlere şampanya sunuyorlardı. Vorontzov'un orta yaşlı karısı da diğer kadınlardan geri kalmayarak açık açık giysilerle misafirler arasında gülümseyerek dolaşıyordu. Önceki akşam tiyatrodaki olduğu gibi kayıtsız bir tavırla etrafı süzmekte olan Hacı Murat'a da tercüman vasıtasıyla bir şeyler söylemişti. Ev sahibesi kadından cesaret alan başka kadınlar da korkularını yenip Hacı Murat'a yaklaşmışlardı. Eğlence hakkında Hacı Murat'ın görüşlerini almaya çalışıyorlardı. Yıldızlı apoletleri, kordonları ve boynundaki beyaz haçıyla Vorontzov da gelmiş, Hacı Murat'ın cevabını merakla bekliyordu. Kendi geleneklerinde bu tür eğlencelerin olmadığını söylemekle yetinen Hacı Murat, eğlenceyi beğenip beğenmediği konusunda bir fikir beyan etmemişti.

Soruların artması üzerine duymamazlıktan gelip Vorontzov'a ailesinin ne zaman kurtarılabilceğini sorarak konuyu kendi istediği tarafa çekmek isteyince, bu kez komutan duymamazlıktan gelerek oradan uzaklaştı. Loris Melikov burada böyle şeyler konuşmanın uygun olmadığını Hacı Murat'a anlatmaya çalıştı.

Hacı Murat, Marya Vasilyevna'nın hediyesi saati çıkarıp baktı, on biri gösteriyordu. Loris Melikov'a dönerek eve gitmesi gerektiğini söyledi. Loris Melikov kalmalarının daha uygun olacağını belirtmesine rağmen, emrine verilen arabaya binerek kendisine tahsis edilen eve gitti.

Tiflis'e gelişinin beşinci günüydü. Loris Melikov ziyaretine gelmişti. Her zaman yaptığı gibi ellerini göğsünde çaprazlayan Hacı Murat, Loris Melikov'un yüzüne gülümseyerek bakıp:

- Buyur, dedi.

Loris Melikov içeri girip masanın yanındaki koltuğa oturmuştu. Tam karşısındaki divana da Hacı Murat oturdu. Dirseklerini di-

zine dayayıp Melikov'u dikkatle dinlemeye başladı. Prens, Hacı Murat'ın hayatını en ince ayrıntısına varncaya kadar biliyor olmasına rağmen, bir kez de kendi ağzından dinlemek istiyordu. Melikov:

- Sen bana anlat. Ben yazıp Rusça'ya çevirerek Prens'e veririm, o da Çar'a bildirecek, dedi.

İtiraz etmedi Hacı Murat. Başını kaldırıp sarığını ileri itti. Kendine özgü çocuksu bir gülümseme dudaklarına yayıldı. Hayat hikâyesinin Çar'a okunacağını öğrenmek gururunu okşamıştı.

- Olur, dedi.

Melikov, cebinden not defterini çıkarırken ilave etti:

- Her şeyi ağır ağır en baştan anlat, dedi.

- İyi güzel de nereden başlayayım ki? O kadar çok şey oldu ki! En baştan mı?

- Tabii. Nerede doğdun, nasıl yaşadın?

Başını yere eğip bir süre düşündü. Sonra divanın kenarındaki küçük tahta parçasını eline aldı. Altın işlemeli, fildişi saplı kamasının altından ustura gibi keskin bir bıçak çıkarıp yontmaya başladı. Bir yandan da anlatıyordu:

- Yaz, o halde... Küçük bir köy olan Tselmes'te doğdum. Bizim dağlıların dilindeki tabiriyle öküz başı kadar küçük bir köydü. Hunzah oldukça yakımmızdaydı. Ailemiz hanlarla sürekli görüş halindeydi. Anam, Ebununsal Han'ın sütannesiydi. Böylece uzun zaman ben de Hanlarla beraber oldum. Hanımızın üç oğlu vardı. Ebununsal Han, -ki o ağabeyim Osman'ın sütkardeşi- manevi kardeşim Ummuhan ve Bulaç Han. Bulaç Han'ı, ileride anlatacağım gibi, Şamil öldürmüştü. Ama ondan önce anlatmam gerekenler var. Köylere çıkan tellallar cihat ilanını duyurmaktaydılar. O zaman ben on beşime yeni girmiştim. Bu cihat ilanına Çeçenlerin hepsi katılmıştı. Avarlar da katılıyordu. O sıra Han'ın sarayındaydım

68

• 69 •

grmiş,!. Cihada edeceğini ^ ££

*! Aç.kçası Ruslarİa

™ Sün görmüş anas, or(M

yard,m istemek için Tiffis,e

a*, bir Baron vard,. Bu

dahi etmemi», sadece ^^^f

bu sözüne rağmen hiçbir şey yapmaTl * 7 Vem"Şt np şarap içirerek kötü yerlere i, ? Ummuha""
«umarda kaybe.m,ŞI, C^SSf*™Kİ muşk huyluydu. Ben kurtarm i M ragmen
bk ^ST

H»""> -raym. yerte bir

3 ^ İstem'y°rIar-

.s.emiyorlard, Hanla.

" o ^ "»i, Ruslardan

ya karar verdim. "" du5"ndûrdü ve cihada kaotaa-

-M5ance,erin neden de|işti?Huslan

sevmedi

, aImak jçfa yan™ Sordun, Yüzüme bakarak "Beni «v« anlamında bir işaret

ogu,, buA,lah',n -Eee, katıldın mı peki?

T f

I

, cihada

sonra

istedik. Geriye dönen elçiler, Hamzat'ın teklifimizi kabul ettiğini ve bize bir şeyh göndereceğini söylediler. Yalnız rehin olarak Hanların anasından küçük oğlunu istediğini de bildirdiler. Hanların anası zayıf yaradılışlı ve akıllı kıt bir kadındı. Rehini olarak istenen oğlunu göndermedi. Ummuhan'la ben gittim. Bizi Hamzat'ın adamları karşıladılar. Ordugâha varınca Hamzat çadırından çıkıp, Han'a gerekli saygıyı gösterdi. Atının üzengisini tutup "Şimdiye dek ailenize bir kötülük etmedim, etmek de istemem. Bana karşı çıkmayın. Müminlerin cihadına engel olmayın. Babam nasıl babanıza hizmet ettiyse, ben de tüm gücümü hizmetinize vereceğim. Beni, ailenize, aranıza kabul edin" dedi. Ummuhan ne söyleyeceğini şaşırmişti. Zaten konuşmasını da pek beceremezdi. Öylece kalakaldı. Ben Hamzat'ı Hunzah'a davet ettim. Han'ın ve annesinin ona saygıda kusur etmeyeceklerini söyledim. Ben daha sözümü tamamlamamıştım ki ilk kez karşılaştığımız Şamil kızgın bir sesle "Sana sormuyorlar, Han'a soruyorlar." diye beni tersledi.

Sustum. Hamzat, Ummuhan'ı çadırına götürdü. Elçileriyle birlikte Hunzah'a dönmem isteniyordu. Öyle yaptık. Hamzat'ın adamları Han'ın annesini kandırmaya çalışarak büyük oğlunu da oraya yollamasını istiyorlardı. Bu işte bir hile sezinliyordum. Hanların annesi, Hamzat'ın adamlarına inanmıştı. Kadının saçları uzun, akıllı kısıdır. Annesinin istemesine rağmen Ebununsal Han gitmek istemiyordu. O zaman anası oğlunu en zayıf yerinden vurarak "Korkuyor musun yoksa?" dedi. Ebununsal Han bu söz üzerine atının hazırlanmasını emretti. Onunla birlikte ben de gittim. Hamzat bizi ordugâh dışında karşıladı. Ummuhan'a gösterdiği saygıdan daha fazlasını gösterdi. Ordugâha varınca Ebununsal Han'ı da çadırına götürdü. Ben yine atlarla dışarıda kalmıştım. Geri dönmem istendiğinde bayırı geçerken Hamzat'ın çadırından bir silah sesi duydum. Atımı oraya sürdüğümde karşılaştığım manzara korkunçtu. Ummuhan kanlar içinde yerde yatıyordu. Ebununsal

70 •

71

ise son bir çabayla saldırganlara karşı dayanmaya çalışıyordu. Bir kılıç darbesiyle yüzünün yarısı yarılmış, sarkıyordu. Bir eliyle kesilen parçayı tutuyor, diğer eliyle kılıç sallıyordu. Ben oradayken, Hamzat'ın kardeşini yere sermişti bile. Öbürünü de haklayacaktı ki silahla ateş edildi ve Ebununsal da yere yıkıldı.

Hacı Murat susmuştu. Esmer, yanık yüzünü koyu bir kızılık kaplamış, gözleri kanlanmıştı. Devam etti:

- Sonra kaçtım!.. Korkmuştum...

- Yaa, dedi Melikov. Oysa biz seni korku bilmez sanırdık.

- Evet korkunun ne olduğunu sonradan unuttum. Ama o korkum, o gün bugün çıkmaz aklımdan. Hatta o olayı her hatırlayışımda korkuyu biraz daha yenerim.

72

11

Hacı Murat:

- Sanırım namaz vakti oldu, namazımı kılayım. Şimdilik bu kadar yeter, dedi.

Sonra Vorontzovların hediyesi olan saati kaftanının iç cebinden çıkarıp düğmesine bastı. Çocuksu bir gülümseyişle başını yana eğerek saatin çalışmasını dinledi. On ikiyi çeyrek geçiyordu.

- Dostum Vorontzov'un hediyesi, iyi adam.

- Evet öyledir. Sen namazını kıl, ben bekliyorum. -Tamam.

Hacı Murat'ın namaz kılmak için yatak odasına geçmesiyle yalnız kalan Loris Melikov tuttuğu notlara bir göz attı. Anlatılanların önemli bir kısmını yazmıştı. Bir sigara yakıp odada bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı.

Yan odadan Tatarca konuşmalar duyuluyordu. Hacı Murat'ın adamlarıydı bunlar. Kapıyı açıp içeri girdi.

Dağlılara özgü ekşimtirak bir deri kokusu çalındı burnuna. Tek gözlü, kızıl saçlı Hamzalo yere oturmuş, dizgin örüyordu. Bir yandan

• 73 •

I

da kısık bir sesle hızlı hızlı bir şeyler anlatıyordu. Loris-Melkov'u görünce sustu, aldırmaksızın işine devam etti. Kirpiksiz, kara gözleri ıslıl ıslıl olan Han Mahoma, beyaz dişleriyle sırtarak oldukça neşeli bir şeyler mırıldanıp duruyordu. Eldar ise gömleğinin kollarını sıvamış, çiviye asılı eğerin kayışlarını siliyordu. Hanefi ortada yoktu, mutfakta yemek yapıyordu.

Selam vererek içeri girmiş olan Loris Melikov, Han Mahoma'ya dönerek sordu:

; !

- Tartıştığınız konu neydi?

Han Mahoma, umursamaz bir tavırla cevap verdi:

- Şamil'i övüyor hep. Şamil büyük adammış, bilginmiş, yaman yiğitmiş, öndermiş, şeyhmiş.

- Peki ne diye ayrılmış ondan?

- Bilmem, akıl işte. Hem ayrıldı, hem övüyor.

- Şamil'in şeyhliğine sen de inanıyor musun? Hamzalo atıldı:

- Şeyh olmasa onca halkı peşinden sürükleyebilir miydi? Mahoma müdahale etme gereği duydu:

- Şamil değil; ama Mansur büyük bir şeyhti. O imam olduğunda ulusumuz bambaşkaydı. O, köyleri dolaşırken halk karşılamaya çıkar, eteğini öper, duasını alırdı. Yaşlıların anlattığına göre, o zamanki insanların hepsi evliya gibi yaşarlarmış. ibadetlerini aksatmaz, şarap ve tütün içmez, birbirlerini sever, kin gütmazlermiş. Bir yerde bulunan para veya eşya gibi şeyler yol kenarındaki direklere bağlanırmış. Halk bolluk ve bereket içinde yaşarmış. Fakat şimdi öyle mi?

Hamzalo yine atıldı.

- Dağlılar şarap ve tütünü şimdi de içmezler.

74 •

Loris Melikov'a göz*kırpan Han Mahoma:

- Şamil tam bir Lamarovdur*, dedi.

- Şamil bir dağlıdır. Dağlarda da kartallar yaşar, dedi Loris Melikov.

Han Mahoma sırtarak sevincini belli etti:

- Yaşa be, cevap dediğin işte böyle olur!

Loris Melikov'un elindeki gümüş tabakayı gören Han Mahoma, ondan bir sigara istedi. Melikov, içmesinin yasak olduğunu söyleyince de göz kırparak "Kimse görmez." dedi. Mahoma, Melikov'un verdiği sigarayı beceriksizce içmeye çalışıyor, dumanı içine çekmeden geri üflüyordu.

Hamzalo kızmıştı:

- Yanlış yapıyorsun, deyip hiddetle çıkıp gitti.

Han Mahoma, Hamzalo'nun kızgınlığına aldırmadı. Sigarasını içerken, Melikov'a ipekli bir gömlek ve beyaz bir kalpak alabileceği bir yer sordu:

- Paran var mı! diye sordu Melikov. Han Mahoma göz kırparak cevap verdi:

- Eh işte, yeteri kadar var.

Eldar gülümseyerek Melikov'a döndü:

- Sorsana bu parayı nerden bulmuş?

- Kazandım.

Han Mahoma bir gün önce sokakta dolaşırken yazı tura oynayan bir grup Rus askeriyle Ermenilere rastlamıştı. Oyunu çabucak kavrayan Mahoma da oyunculara katılmış ve yerdeki paraya oynadığını söylemişti.

* Lamarov, küçümsemeyi ifade eden bir kelimedir. (Çevirenin notu)

75

Loris Melikov sordu:

- Peki yerdeki kadar paran var mıydı?

- Hepsi hepsi on iki kepeğim vardı, dedi Mahoma sırtarak.

- Kaybetseydin ne yapacaktın? Han Mahoma tabancasını gösterdi:

- Yanımda bu vardı, yetmez mi?

- Onu mu verecektin?

- Vermek mi? Hayır, kaçacaktım. Arkamdan gelen olursa da vuracaktım.

- Peki kazandın mı bari?

- Evet, yerdeki paraların hepsini toplayıp gittim.

Loris Melikov, bu olayla Han Mahoma ve Eldar'ın karakterini iyi tahlil etmişti. Han Mahoma, neşeli, içi içine sığmayan, her zaman şen şakrak, kendisinin ve başkalarının hayatıyla oynamaktan çekinmeyen biriydi. Bu

karakteri sebebiyle, bugün nasıl Ruslara geçmişse yarın da yeniden Şamil'e katılabilirdi. Eldar da kolay anlaşılır biriydi. Yalnız kızıl saçlı Hamzalo'yu anlayamamıştı. Onun Şamil'e bağlı olduğunu, Ruslara karşı büyük bir düşmanlık, bir tiksinti duyduğunu tahmin ediyor, neden taraf değiştirdiğini anlayamıyordu. Loris Melikov'un aklına, kimi subayların düşündüğü gibi, Hacı Murat'ın Şamil'e karşı düşmanlığının bir kandırmaca olabileceği ihtimali takılmıyor değildi. Böyle bir aldatmacayla Hacı Murat, Rusların zayıf taraflarını öğrenip Şamil'e yardımcı olabilirdi. Hamzalo, bu düşüncüyü ispat için yeterli değil miydi? Hacı Murat ve diğerleri kendilerini kolaylıkla gizleyebiliyorlardı; ama Hamzalo duyduğu aşırı kin nedeniyle kendini kolayca ele veriyordu.

Hamzalo'yu konuşturmak isteyen Loris Melikov ona sıkılıp sıklımadığını sordu. Hamzalo biraz önce içeri girmiş, yeniden işine

76

başlamıştı. Melikov'un sorusu üzerine tek gözüyle ona yan yan bakarak homurdandı:

- Hayır, sıkılmıyorum.

Hamzalo, diğer soruları da aynı şekilde homurdanarak cevapladı.

Odaya Hanefi girmişti. Yüzü, boynunun çevresi, kabank göğsü yosunla kaplanmış gibi kıllıydı. Konuşmayı pek sevmez, görevinden başka şeyler düşünmezdi. Eldar gibi efendisine tüm varlığıyla bağlıydı. Loris Melikov, odaya pirinç almak için gelmiş olan Hanefi'ye, kaç yıldır Hacı Murat'ın yanında olduğunu sordu.

- Beş yıldır, dedi Hanefi. Onunla aynı köydeniz. Babam amcasını öldürmüştü. Onlar da beni öldüreceklerdi.

Hanefi, Loris Melikov'un yüzüne bakarak devam etti:

- Ben de onlara sığınarak beni kardeşliğe kabul etmelerini teklif ettim.

- Kardeşliğe kabul etmek ne demek?

- İki ay boyunca saçımı ve tırnaklarımı kesmedim. Sonra onlara gittim. Beni anaları Patinat'ın yanına götürdüler. Patinat ana, meme verdi. Böylece Hacı Murat'la kardeş oldum.

Yan taraftan Hacı Murat'ın sesi duyulunca Eldar ellerini silip içeri koştu. Dönüşünde Loris Melikov'a:

- Seni çağırıyor, dedi.

Odadan çıkmadan Han Mahoma'ya bir sigara daha veren Loris Melikov, yeniden Hacı Murat'ın bulunduğu odaya geçti.

• 77 *

12

Loris Melikov'u neşeli bir yüzle karşılayan Hacı Murat, divanda yer göstererek:

- Devam edelim mi? diye sordu.

Loris Melikov, memnuniyetini belirterek:

- Tabii, dedi. Adamlarının yanına uğramıştım, biraz sohbet ettik. Bir tanesi bana öyle neşeli geldi ki...

- Han Mahoma'dan bahsediyor olmalısınız. Çok uçan biridir.

- Genç ve yakışıklı olan da hoşuma gitti. - Eldar gençtir; ama çelik gibi de serttir.

Bir süre sustular. Hacı Murat, sessizliği bozarak sordu:

- Başlıyor muyuz?

- Evet başlayabiliriz.

- Nerde kalmıştık, Hanların nasıl öldürüldüğünü anlatmıştım. Böylece Hamzat Hunzah'a girerek Hanların sarayına yerleşti. Hanların anasını ayağına çağırtdı. Kadıncağzı bağırdı, çağırtdı, ağzına geleni söyledi. Sonuçta Hamzat'ın emriyle Asildar adında biri tarafından arkadan bıçaklanarak öldürüldü.

78 •

- Neden?

*

- Neden olacak, arka tekerlek devamlı ön tekerleğin izinden gider de ondan. Suyu kökünden kurutmak gerekiyordu. Öyle de oldu. En küçük Han'ı Şamil, uçurumdan attı. Böylece tüm Avar bölgesi Hamzat'ın emrine itaat etti. Yalnız kardeşimle ben direniyorduk. Hanların intikamını almaya azimliydik. Boyun eğmiş göründük; ama tek düşüncemiz intikam alabilmektir. Büyüklelerimizle yaptığımız istişare sonucu Hamzat'a saray dışında tuzak kurmaya ve saraydan çıktığında onu öldürmeye karar verdik. Birileri bizim bu kararımızdan haberdar olmuş ve Hamzat'a yetiştirmiş. Hamzat, dedemizi çağırtdarak "Bana bak!" demiş, "Torunların bana karşı bir suikast hazırlıyorlarmış. Eğer aldığım haberler doğruysa seni de onlarla beraber aynı ipte sallandırırım. Ben Allah rızası için çalışıyorum. Kimse beni yolumdan çeviremez. Şimdi git ve bu söylediklerimi aklından hiç çıkarma."

Dedem eve döndüğünde Hamzat'la arasında geçenleri aynen anlattı. Bunun üzerine daha fazla beklemeden bayramın ilk günü bu işi bitirmeye karar verdik. Bazı arkadaşlarımız bu karara karşı çıktılar. Düşüncemizde kardeşimle birlikte yalnız kaldık. Ama kararımızdan vazgeçmedik. Yanımıza ikişer tabanca alıp camiye gittik. Hamzat, yine adamlarıyla birlikte gelmişti, üstelik hepsi de ya-linkılıçtı. Hamzat'ın hemen yanında en sevdiği fedaisi, Hanların anasını ödüren Asildar da vardı. Bizi görünce şüphelenerek üzerimizi aramak istedi. Hançerim elimde tetikte bekliyordum, ani bir hareketle hançeri kalbine sokup Hamzat'ın üzerine atıldım.

Kardeşim Osman benden atik davranıp tabanca ile ateş etmişti. Yaralı olan Hamzat kardeşime saldırdı, ama başına vurup işini bitirdim. Ne var ki onca fedaiye karşı iki kişiydik. Yapılan mücadelede kardeşim öldürüldü, bense caminin penceresinden atlayarak kaçmayı başardım. Hamzat'ın ölümünün duyulması üzerine halk ayaklandı. Hamzat'ın adamları kaçmak zorunda kaldı.

• 79 •

Bir süre sustu. Derin

Ruslara karşı

i kabul etmedim.

Peki niÇİN kabul etmedin?

"»

verdi. Ivar başına önce o «tadan da Ahmed Han', «"i vard, öldürülen i !»•*«. Hanlar bunu

H a^«ni söyledi. Tek-

-ap veledi. Sonra de.

*«»

Klugenau'

„^ sonra

MUhammed Mirza'y, ar-

Ah l "ir

S"ta". og,una iste.

bunu

sangtn, işare, ederefc dev

am

i. General Tiflis'e gidi« ^T bir böiük asker göfdeTd ^ 't ?"

<opa bağla, MtI Jn C^^? Zİ"*=™arak bir Şar'a götürmek üzere çözdüler t f w !

S"n Demi*an-

ç,k,,k. Hlerin, ba27v t * aSke"n k°™">as,nda

80 •

bir yer arıyordum. Durumu fark ederek durdurmaya çalışan bir askerle birlikte uçuruma yuvarlandık. O öldü, ben sağ kaldım. Kaburgalarım, kafam, kollarım her yanıma kırık içindeydi. Sürünerek de olsa oradan uzaklaşmak istedim; ama beceremedim. Başım dönüyordu, bayılmışım. Kendime geldiğimde her yanıma kan içindeydi. Bu halimi bir çoban görmüş, köylüleri başıma topladı. Beni alıp köylerine götürdüler, tedavi ettiler. Elhamdülillah iyileştim; ama bir bacağım o olaydan sonra tam olarak iyi-leşmedi.

Sonra çarpık bacağımı ileri uzatarak ilave etti:

- İş görüyor ya, buna da şükür. İyice kendime geldikten sonra Tselmes'e gittim. Avarlar yeniden başlarına geçmemi istediler. Ben de kabul ettim.

Çevik bir hareketle ayağa kalkıp heybesinden sararmış iki mektup çıkardı. Mektupları Loris Melikov'a uzatarak okumasını istedi. General Klugenau imzasını taşıyan ilk mektup aynen şöyleydi:

"Asteğmen Hacı Murat! Emrimde bulunduğun süre içerisinde hep senden hoşnut oldum. Seni iyi bir insan olarak bildim. Tuğgeneral Ahmed Han senin bir hain olduğunu, sarık giydiğini, Şa-mil'le ilişki kurarak halkı kışkırttığını söylemişti. Seni tutuklayıp yanıma getirmelerini emretmişim; ama sen kaçtın. Suçlu olup olmadığını kesin bilmediğim için kaçman iyi mi oldu kötü mü oldu bilmiyorum. Şimdi beni dinle. Eğer Büyük Çar'a karşı vicdanın hâlâ temizse, suçun yoksa bana gel. Hiç kimseden korkmana gerek yok. Seni kendim koruyacağım. Ahmed Han, benim emrim olmaksızın sana hiçbir şey yapamaz. Çünkü o da benim emrim altında."

Bu satırların akabinde sözünü her zaman tuttuğunu, haksever olduğunu belirttiği Hacı Murat'ın kendisine gelmesini tekrarlıyordu.

Hacı Murat, Loris Melikov'un ilk mektubu okuyup bitirdiğini

81

I görünce ikinci mektuptan önce bu ilk mektuba nasıl cevap verdi-

ğini anlatma gereğini hissetti.

- Cevap olarak yazdığım mektupta sarığı Şamil'in etkisiyle değil, inancımın gereği olarak taşıdığımı yazdım. Şamil'e katılmayı ne arzu etmişim, ne de edebilirdim. Yanına gitmeme de imkan yoktu. Çünkü onurumu on paralık etmişlerdi.

"Hunzah'a ellerim kollarım bağlı iken, üstüme pisleyen alçak hayatta iken dönmem." dedim. Bu cevabım üzerine general şu ikinci mektubu gönderdi. Hacı Murat'ın uzattığı ikinci mektubu alan Loris Melikov, onu da merakla okumaya başladı. Bu ikinci mektupta şunlar yazılıydı:

"Mektubuma cevap verdiğin için teşekkür ederim. Geri dönmekten korkmadığını; ama şerefine lekelenmediğini yazıyorsun. Şuna inan ki Rus yasaları haklının hakkını her zaman korur. Seni aşağılamaya cesaret eden

adamın cezalandırmışını kendi gözlerin-» le göreceksin. Bu işin soruşturulması için emir verdim. Dinle Hacı Murat.¹ Sana ne denli kırılısam haklıyım. Çünkü verdiğim söze ve dahası bana güvenmedin. Ancak karakter olarak milletçe kuşkululu bir karaktere sahip olduğunuzu bildiğim için aldırıyorum. Eğer vicdanın temizse, sangı yalnızca inancının gereği olarak taşıyorsan, haklısın demektir. Sarığını benim yanımda ve her Rus subayının yanında rahatça giyebilirsin. Şerefini lekeleyen adama gelince, sana söz veriyorum, cezasını çekecektir. Malın mülkün iade edilecek ve Rus adaletinin ne olduğunu göreceksin. Rusların gözünde o olay sebebiyle kirli bir adam olduğunu sanma. Böyle bir alçaklık senin onurunu kıramaz. Gimrililerin dahi sarık sarmalarına izin verdim? Tekrar ediyorum, çekinmen için hiçbir sebep yok. Sana bu mektubu gönderdiğim adamla gel. Ona güvenebilirsin, seni düşmanlarına değil bana getirecektir."

Klugenau, mektubun devamında uzun uzun dil döküyor, Hacı Murat'ın kendisine katılmasını arzuladığını belirtiyordu.

Loris Melikov'un mektubu okuyup bitirdiğini görünce, Hacı Murat anlatmasına devam etti:

- Bu sözlere inanmadım, inanmadığım için de gitmedim. Her şeyden önce Ahmed Han'dan intikam almam gerekiyordu. Bunu yapabilmem için de serbest olmalıydım. O arada Ahmed Han Tselmes'i kuşatmıştı. Beni ölü ya da diri ele geçirmek istiyordu. Adamlarım Ahmed Han'a uzun süre dayanacak kadar güçlü değildi. O sırada Şamil'in teklifi yardımımıza geldi. Ahmed Han'dan kurtulmamıza yardım edeceğine, onu ortadan kaldırıp tüm Avar'm yönetimini bana bırakacağına dair söz veriyordu. Buna mukabil Ruslara karşı onu desteklememi istiyordu. Uzun süre düşündüm ve teklifi kabul ettim. O günden sonra da hayatım Ruslarla savaşmakla geçti.

Daha sonra savaşlarını anlattı. Hacı Murat'ın savaşları saymakla bitecek gibi değildi. Loris Melikov dahi bunların çok azını biliyordu. Anlattığı savaşlarının ortak özelliği, görülmemiş bir çabuklukla saldırması ve cesareti idi. Bu özellik onu sürekli olarak başarılı kılıyordu.

Hacı Murat son olarak şunları anlatıp hikâyesini tamamladı:

- Şamil'le aramızda dostluk yoktu. O benden çekinirdi. Ama ona gerekli olduğumu da bilirdi. Bir gün bana Şamü'den sonra kimin imam olması gerektiğini sordular. "Kimin kılıcı keskinse o olur." dedim. Bunu Şamil'e anlatmışlar. Benden kurtulmak amacıyla Tarabasan'a gönderdi, itiraz etmedim, gittim. Bin koyunla üç yüz at ele geçirip geri döndüm. Davranışımı hatalı bulup beni naiplikten uzaklaştırdı. Sonra da adamlarını gönderip tüm mal varlığıma el koydurdu. Beni yanma çağırmasından, hakkımda ölüm kararı verildiğini anlamıştım, gitmedim. Bizzat yakalamak için peşime düştü. O zaman Vorontzov'a sığındım. Yalnız alalacele kaçtı-

83

boylerim, çabala

• 84 •

13

Savaş Bakanı Çernişev'e 20 Aralık günü Vorontzov'un Fransızca olarak yazdığı mektup aynen şöyleydi:

"İki üç gündür rahatsız olmam sebebiyle Hacı Murat'ı ne yapacağımıza bir karar vermek için size mektup yazma fırsatı bulamadım. Son mektubumda Hacı Murat'ın buraya geldiğini bildirmiştim. Tiflis'e ayın sekizinde geldi. Hemen ertesi gün onunla ilk görüşmemi yaptım ve sekiz dokuz gün boyunca kendisiyle konuşup bizlere ne yönde yardımcı olabileceğini, özellikle de şu an için onu ne yapacağımızı düşündüm. Ailesi yüzünden büyük bir keder içinde. Ailesi Şamil'in elinde kaldığı sürece, elinin kolunun bağlı olacağını, ona gösterdiğimiz iyi niyet ve bağışlamadan dolayı boynuna borç saydığı hizmetleri yerine getirmek için gereken gücü kendinde bulamayacağını söylüyor. Ailesinin akıbeti hakkında bilgi alamamak onu çileden çıkartıyor. Onun refakatine verdiğim kişilerin söylediklerine göre, geceleri uyuyamıyor, yemiyor ve zamanını ibadet ederek geçiriyor. Onu teselli eden biricik meşgalesi, izin alarak ata binmek, yanındaki refakatçi Kazak askerleriyle

85

İl

i kirlarda dolaşmak. Söylediğine göre bu alışkanlığı uzun yıllardan

beri süregelen bir davranış tarzıymış. Ailesinden bir haber alıp almadığını öğrenmek için her gün bana uğruyor. Teklifi, tutsaklar ve bir miktar para ile Şamil'e elçi gönderilmesi ve ondan ailesinin serbest bırakılmasının istenmesi. Ona bu iş için para verebilecek birçok adamı varmış. "Ailemi kurtarın, ömür boyu size hizmet edeyim." diye tekrarlayıp duruyor. Dediğine göre Şamil'e karşı yapılacak bir hareket için en verimli hat, Lezgin hattıymış. "Bu hattan yapılacak bir hareketle bir ay içerisinde size büyük bir başarı sağlamazsam, beni istediğiniz gibi cezalandırın." diyor.

Cevap olarak ona, söylediklerine katıldığımı, üstelik de ailesinin bir rehin gibi yanımda kalmasının bizim açımızdan daha iyi olacağını, kendisine karşı bazı şüpheleri ortadan kaldıracağını söyledim. Ayrıca değiş tokuş için tüm tutsakları toplayacağıma, Şamil'e verilecek fidye için, kanuna uygun olmasa bile ona yardım etmek isteyenlerden para toplayıp, kendisinin toplayacağı paraya katacağıma dair söz verdim. Bu arada

düşüncelerimi de kendisine aktardım; çünkü Şamil, ailesini hiçbir suretle vermeye yanaşmayabilir. Belki de onun geri dönmesi için ailesini koz olarak kullanır, dönmediği takdirde anasını, karısını ve altı çocuğunu teker teker öldürme tehdidinde bulunabilir. Şamil'den böyle bir tehdit aldığı takdirde kararının ne olacağını sordum. Bu sorum üzerine gözlerini havaya kaldırıp kollarını açarak, her şeyin Allah'ın bilgisi dahilinde olduğunu, onun en güzelini bildiğini, ama kesinlikle düşmanına teslim olmayacağını, çünkü Şa-mil'in kendisini bağışlamasına imkan olmadığını söyledi. Bunun yanında ailesine bir zarar verileceğine ihtimal vermiyor, eğer zarar verilirse bu büyük bir düşüncesizlik olur diye düşünüyor. Böyle bir hareket öncelikle Hacı Murat'ın kinini arttırmış olur, üstelik Dağıstan'da Şamil'in böylesi bir hareketini önleyebilecek saygın insanlar da mevcuttur.

86

Son olarak geleceği için Allah'ın buyruğuna boyun eğeceğini; ama şimdilik sadece ailesini düşündüğünü tekrarlıyor. Ve ayrıca Çençe dolaylarına gitmek için de benden izin istiyor. Oradan ailesi hakkında bilgi alması daha kolaymış. Düşman bölgesinde kendisine bağlı oldukça adamı da varmış.

Bizlere katılan ya da hiçbir tarafa bağlı bulunmayan halk arasında daha başarılı olacağım, bizlere daha faydalı olabileceğini söylüyor. Ayrıca tekrar Grozna'ya, kalesine gönderilmesini de rica ediyor.

Tüm bu gelişmeler doğrusu beni kaygılandırmıyor değil. Çünkü nasıl hareket edersem edeyim büyük bir sorumluluk altında bulunduğumun bilincindeyim. Öncelikle şunu biliyorum ki, Hacı Murat'a körü körüne inanmak büyük bir ihtiyatsızlık olur. Öte yandan kaçmasını ve tekrar Şamil'e katılmasını önlemek için onu hapsetmek de siyasal yönden uygun olmaz. Böyle bir hareket kısa zamanda tüm Dağıstan'da duyulur ve Şamil'e başkaldırıp bizimle birleşmek isteyenlerin isteklerini kırar. Üstelik de Şamil'e daha fazla yakınlaşmış olurlar. Sonra Hacı Murat'ın Şamil'e karşı çıkıp bize sığınmış olması tarafsız kitlelerce dikkatle izleniyor ve bize karşı bir ilgi oluşturuyor.

Kanaatimce şimdilik Hacı Murat'ın istediği şekilde davranmak zorundayız. Alacağımız tedbirlere rağmen Hacı Murat'ı elimizden kaçırırsak buna şaşmamak gerekecek. Yöneticilikte, özellikle böylesi karışık konularda yanılıya düşmemek ve bunun sorumluluğuna katlanmamak mümkün değil, insan takip ettiği yolun doğruluğuna inanmışsa gerisi önemli değil.

Sevgili Prens, tüm bu yazdıklarını Majeste İmparator'un yüksek görüşlerine sunmamızı önemle rica ediyorum. Yüce İmparator'un davranışımı olumlu bulması beni mutlu edecektir. Size yazdığım ayrıntıları aynen General Zavadovskiy'le General Kozlovskiy'e de yazdım. Hacı Murat'a da tüm davranışlarında General

87

Kozlovskiy'e karşı sorumlu olduğunu ayrıca bildirdim. Bundan

böyle doğrudan onunla ilişki halinde olacaktır.

Dağıllar arasında, Hacı Murat'ı hapsedtiğimiz yönünde bir dedikodu yayılmasını önlemek amacıyla Hacı Murat'ın yanma koruyucu olarak istediği şekilde gezmesini serbest bıraktım. Yalnız, ilk gittiği Vozdvijenskaya'ya bir daha gitmemesi yönünde ondan söz aldım. O yer, ilk teslim olduğu ve dostu saydığı oğlumun idaresi dışında bulunduğundan istenmeyen olaylar çıkabilirdi. Üstelik de oralar düşmanın kalabalık olduğu yerlere oldukça yakındır. Groz-na ise kendi güvenilir adamlarıyla ilişki kurabilmesi için müsait bir yerdir.

Kendi arzusu üzerine yanma kattığım yirmi seçme Kazağın yanı sıra, Süvari Binbaşı Loris Melikov da sürekli yanında bulunuyor. Melikov, değerli, yetenekli, çok akıllı ve Hacı Murat'ı iyi tanıyan bir subay. Üstelik de onun dilini biliyor. Öyle sanıyorum ki Hacı Murat da ona güveniyor.

Hacı Murat konusunda Trahanov'la da görüştüm. Davranışımı o da doğru buldu. Aslında başka bir seçeneğimiz de yok. Ya onu tutuklayıp kaçmasını diye tüm dikkatlerimizi üzerinde toplamamız gerekecek ya da o bölgeden bütünüyle uzaklaştırmamız. Her ikisinde de Hacı Murat'la Şamil arasındaki geçimsizlikten yararlanma fırsatını kaçıracağımız gibi, Şamil'in halkı arasında birliği sağlamasına da dolaylı olarak yardımcı olmuş olacağız.

Prens Tarhanov, Hacı Murat'ın Şamil'e karşı duyduğu kinde samimi olduğuna inanıyor. Onu endişelendiren tek şey, Hacı Murat'ın dinine olan aşırı saygısı ve bağlılığı. Şamil'in ileride onu bu yolla etkileyebileceğini Hacı Murat'ın kendisi de gizlemiyor. Sevgili Prens, size buradaki olayları mümkün olduğunca özetlemeye çalıştım."

88

14

Vbrontzov'un mektubu 24 Aralık'ta Tiflis'ten yola çıkarıldı. Özel bir ulak, bir düzineye yakın at çatlatıp, bir o kadar da arabacıya kan kusturarak mektubu 1851'in son günü, yani yılbaşından bir gün önce savaş bakam Çerişev'e ulaştırdı.

Çerişev, bu mektubu, 1 Ocak 1852'de incelenecek öbür dosyalarla birlikte Çar Nikolay'a sundu.

Çerişev, Vorontzov'u pek sevmezdi. Kendisinin zor günler yaşadığı, sefalet içerisinde bulunduğu günlerde Vorontzov lüks içerisindeydi. O, soylu, varlıklı, köklü bir aileden geliyordu. Kendisi ise halkın arasından, sıfırdan yükselerek bu mevkie gelmişti. Bunun için, Çar'm Vorontzov'a karşı gösterdiği yakınlık canını sıkıyor değildi. Vorontzov'u Çar'm gözünden düşürmek için elinden geleni yapmaktan çekinmiyordu. Kafkasya'daki

askeri hareketla ilgili bir önceki raporu fırsat bilerek Çar'ı Vorontzov'a karşı kışkırtmayı başarmıştı. Bir müfreze askerin dağılırca öldürülmesine sebep olarak komutanlığı göstermişti. Bu kez de düşüncesi Vorontzov'un Hacı Murat'la ilgili görüşlerinin olumsuzluğunu dile getirmektir. Çar'ı, Vbrontzov'un her zaman

89

kendi milletinin zararına olarak dağılır koruduğuna, onlara karşı gevşek olduğuna, yanlış siyaset takip ettiğine, Hacı Murat'ı Kafkasya'da bırakmakla bu yanlışların en büyüğünü yaptığını inandırmak istiyordu. Ona göre Hacı Murat, askeri durumumuzu öğrenmek üzere gelmişti. Bu yüzden Orta Rusya'ya yollanmalı ve ancak ailesi dağılırın elinden kurtarılıp elde rehin tutulduktan sonra, ondan yararlanma yoluna gidilmeliydi. Ne var ki, Çernişev'in kendi kafasında kurduğu bu plan uygulamaya girmedi. Çünkü 1 Ocak sabahı, Çar Nikolay'ın en huysuz olduğu zamanlardan birine rastlamıştı. Böyle günlerde Çar, sadece karşı koymuş olmak için hiçbir teklifi kabul etmezdi. Özellikle de bu teklif, yerini dolduracak başkası olmadığı için tahammül etmek zorunda olduğu Çernişev'den gelmişse... Onun, Zahar Çerni-şev'i Dekabrisler davasında tutuklatıp malına mülküne el koymak için nasıl uğraştığını çok iyi bildiğinden pek tutmazdı. Böylelikle Hacı Murat, Çar Nikolay'ın o günkü asabiyeti sayesinde Kafkasya'da kaldı. Belki de Çernişev o raporu bir gün sonra vermiş olsaydı kaderi değişecekti.

15

Soğukun eksi yirmi derece olduğu sisli bir sabahın dokuz buçuğuydu. Başına mavi bir şapka giymiş, şişman, sakallı arabacı, küçük kızağı Kış Sarayı'nın önünde durdurdu. Efendisini bir müddet önce bırakmış, kalın pamuklu paltosuna sarınarak dizginlerin üzerine oturmuş, üşüyen ellerini ovuşturmakta olan arkadaşını, Prens Dolgorukiy'in arabacısını, başıyla selamladı.

Çernişev, yakası boz renkli, kunduz kürkle kaplı bir kaput ve üniformasının horoz tüylü, üç köşeli şapkasını giymişti. Dizlerine örtülü ayı postunu kaldırarak, üşümüş, lastiksiz ayaklarını itinayla kızaktan çıkardı. Ve kapıcının ciddi bir tavırla açtığı kapıdan mahmuzlarını şingirdatarak geçip, içeri girdi. Geniş salonda, koşarak gelip kendisini karşılayan yaşlı bir saray uşağına kaputunu bıraktı. Aynanın karşısına geçip şapkasını perukasından dikkatle ayırdı. Şakaklarındaki ve alnındaki bukleleri alışkın hareketlerle elleriyle kabarttı. Nişanını, kordonlarını ve püsküllü kocaman apoletlerini düzeltti. Sonra da güçsüz adımlarla halı kaplı geniş merdiveni çıkmaya başladı.

90

Kapılarda onu saygıyla selamlayan üniformalı uşakların arasından geçerek kabul salonuna girdi. Yaverliğe yeni atanmış genç bir subay, onu karşıladı. Favorilerini, Çar Nikolay gibi, şakaklarından gözlerinin üzerine doğru taramıştı. Üniforması, apoletleri, kordonları yepyeni ve aşırı eğlence gecelerinin henüz yıpratmadığı ince bıyıklı, pembe yüzü ile güleç bir gençti. Savaş Bakanı yardımcısı Prens Vasiliy Dolgorukiy, bezgin ve donuk bakışlarla ayağa kalkıp, Çernişev'le selamlaşarak tokalaştı. Onun da bıyık ve favorileri Nikolay'ınki gibiydi.

Çernişev, Çar'ın çalışma odasını işaret ederek yavere sordu:

- imparator?

- Majesteleri henüz geldiler, dedi yaver. Kendi sesini işitmekten duyduğu hoşnutsuzluk, yüzünden okunuyordu. Başında su dolu bir bardak varmış da, dökülecekmiş gibi yumuşak adımlarla yürüyüp, sessizce kapıya yaklaştı. Kapıdan girerken tüm benliğiyle derin bir saygıya bürünüp kapının arkasında kayboldu.

Dolgorukiy evrak çantasını açmış, içindeki evrakları son bir kez gözden geçirmekteydi.

Çernişev, odayı arşınlayarak asık bir yüzle Çar'a vermesi gereken raporu düşünüyordu. Tam çalışma odasının önündeyken kapı açıldı, içerden çıkan yaver saygılı bir tavırla bakanla yardımcısını Çar'ın huzuruna çağırdı.

Büyük yangının harap ettiği saray baştan itibaren yeniden onarılmış olmasına rağmen Çar, hâlâ ikinci katta kalmaya devam ediyordu. Bakanları ve yüksek devlet adamlarını kabul ettiği çalışma odası oldukça geniş ve yüksekti. Odanın dört büyük penceresi dışarıya bakıyordu. Çar 1. Aleksandr'ın büyük boy bir portresi ilk girişte dikkati çekiyordu. Duvar dibinde birkaç sandalye, ortada büyük bir yazı masası ve masanın önünde Nikolay'ın koltuğuyla, misafirlerin oturması için birkaç sandalye vardı.

Nikolay, apoletsiz siyah bir redingot giymiş, koca göbeğini mümkün olduğunca sıkmış, donuk ve cansız gözlerle odaya girenlere bakıyordu. Yüzünde belirgin bir hoşnutsuzluk vardı.

Sıkıntısının nedeni, önceki günkü maskeli balodan fazla yorgun ve bitkin çıkışı idi. Her zamanki gibi, tepesi kuşlu muhafız alayı miğferiyle halkın arasında çalım satarak dolaşırken kalabalığın içinde, geçen baloda rastladığı maskeli kadını görmüştü. Geçen sefer tüm şuhluğu ile yaşlı adamın kanını coşturmuş, sonra da bir sonraki baloda buluşma sözü vererek kaçmıştı. Dünkü baloda aynı kadınla karşılaşınca onu hemen salıvermemiş, locaya çıkıp oturmayı teklif etmişti. Locanın önünde kimseyi bulamayınca Nikolay kapıyı açıp kadını içeri davet etti: Kadın duraklayarak: - İçerde biri var, dedi.

Gerçekten de içerde birileri vardı. Bir süvari subayıyla sarı kıvrıkcık saçlı, genç bir kadın birbirlerine sokulmuş, oturuyorlardı. Kadının üzerinde domino kumaşından bir tuvalet vardı ve maskesini çıkarmıştı. Kızgınlıktan

burnundan soluyarak kapıda dikilen Nikolay'ı ilk o gördü ve hemen maskesini taktı. Subay ise korkudan donup kalmış, yuvalarından dışarıya fırlamış gözlerini Nikolay'a dikmiş bakıyordu.

insanlara korku vermeye alışkın olan Nikolay, yine de her seferinde insanları korkutmaktan hoşlanırdı. Bazen de böyle korkudan afallamış insanlara tatlı dille hitap eder, sonra da terslerdi. Bu kez de öyle yaptı:

- Ee kardeşim, sen benden gençsin, pekâlâ bana yerini vermek istersin, dedi.

Subay şaşkınlığını atlatmış olmalı ki, bu söz üzerine sıçrayarak kalktı. Kızarıp bozarak iki büküm, maskeli arkadaşının ardından locadan çıktı.

92

• 93

Nikolay'ın refakatindeki maskeli kadın, İsveçli bir mürebbiye-nin kızıydı ve ancak yirmi yaşlarında güzel bir kızdı. Nikolay'a anlattığına göre tâ çocukluğundan beri resimlerine baka baka onu taparcasına sevmişti, ilgisini çekmek için her şeyi yapabiliirdi. Hayatta onunla tanışmış olmaktan başka hiçbir şey istemiyordu. O gece genç kız, vaktinin bir saatten fazlasını onunla baş başa geçirdi...

Nikolay, aynı gece saraydaki kendi odasına geçip, övündüğü dar ve sert yatağına uzandığında uzun süre uyuyamadı. Napole-on'un şapkası kadar ünlü saydığı pelerini üzerine örtmüştü. Genç kızın korku ve heyecan dolu bembeyaz yüzü gözünün önünden uzaklaşmıyordu nedense. Evli bir adam için bu serüvenin doğru olmadığı aklının ucundan bile geçmiyordu. Fakat yine de içinde bir mutsuzluk, bir çöküntü vardı. Bu duyguyu bastırmak için, kendisine her zaman rahatlık veren şeyi, ne büyük bir adam olduğunu düşünmeye başladı.

Akşam geç yatmasına rağmen, yine her zaman olduğu gibi tam sekizde kalktı. Kocaman semiz gövdesini buzla ovaladı. Çocukluğundan kalma bir alışkanlıkla ezberindeki duaları anlamlarına hiç önem vermeksizin okudu ve kaputunu, şapkasını giyinip, rıhtıma çıktı.

Rıhtımın ortasında iriyarı, üstünde Hukuk Fakültesi'nin forma ve şapkası bulunan bir gençle karşılaştı. Hukuk Fakültesi sevmediği bir okuldu. Bu sebepten olsa gerek yüzü asıldı. Ama öğrencinin onu görünce kusursuz bir şekilde "esas duruş"u ve selam ve-rirkenki ciddiyeti hoşnutsuzluğunu giderdi. Sormadan edemedi:

- Soyadin ne?

- Polosatof, Majeste imparatorları! -Aferin!

Genç delikanlı aynı vaziyette dimdik bekliyordu. Nikolay geçip gidecekken yeniden durup sordu:

94

- Askerliğe girmek ister misin?

- Hayır, Majeste imparatorları!

- Koca odun!

Nikolay, genç delikanlının yüzüne bakmadan yürüyüp uzaklaştı. Bir yandan yürüyor, bir yandan da söylenip duruyordu: "Koper-veyn, Koperveyn..." diye dünkü tanıştığı genç kızın adını sayıkladı birkaç defa. Sonra da "Kötü, kötü!" diye bir tempo tutturdu. Ağzından çıkan kelimeleri hiç düşünmüyor, içindeki duyguyu bastırmaya çalışıyordu. Hoşnutsuzluk duygusunun yeniden harekete geçtiğini hissedince; "Ben olmasaydım ne olurdu şu Rusya'nın hali!" diye kendi kendine söylendi. Sonra ilave etti; "Yalnız Rusya mı, bütün Avrupa ne yapardı bensiz?" Ardından kayınbiraderi Prusya Kralı'nı düşündü. Onun güçsüzlüğünü, budalalığını anımsayarak başını salladı.

Yürüyerek sarayın küçük kapısına yaklaştığında, kırmızı kıyafetlere bürünmüş bir uşağın Saltıkovski kapısına doğru sürdüğü, Yelena Pavlovna'nın arabasını gördü. Çar Nikolay'a göre Yele-na Pavlovna, kendini yalnızca şair ve hatip değil aynı zamanda bir yönetim bilimci olarak da gören, kendinin Rusya'yı Niko-lay'dan çok daha iyi yöneteceğini sanan biriydi. Bunlar, korkutularak da sinmiyorlardı. Bir süre önce ölen kardeşi Mihail Povlo-viç'i hatırladı, içini keder ve sıkıntı bastı. Yüzü asıldıkça asılırken yine aklına geleni mırıldanmaya başladı. Ancak saraya girdiğinde kesti mırıldanmayı. Odasına geçip ayna önünde favorilerini ve başındaki perukayı düzeltti. Sonra da çalışma odasına geçip ziyaretçileri kabule başladı.

ilk olarak Çernişev'i kabul etmişti. Çernişev'in, Nikolay'ın kötü bir gününde olduğunu yüzünden ve gözlerinden anlaması zor olmamıştı. Üstelik dün akşamın Nikolay için nasıl geçtiğini biraz tahmin de edebiliyordu. Nikolay, cansız gözlerini Çernişev'in

95

yüzüne dikerek soğuk bir şekilde selamına karşılık verip yer gösterdi.

Çernişev'in Nikolay'a sunduğu raporların ilki bazı levazım görevlilerinin ortaya çıkarılan yolsuzluklarıyla ilgiliydi. Bundan sonra ise sırasıyla, Prusya sınırında yer değiştirecek birlikler sorunu, yıl başında ödül verileceklerin listesinde ödül verileceklerle ilave yeni liste, Hacı Murat'ın Ruslara geçtiğini bildiren Vorontzov'un mektubu ve bir profesörü öldürmeye teşebbüs eden tıp öğrencisinin durumu vardı.

Nikolay, dudakları kısıp bir vaziyette yüzüklü beyaz eliyle, sessizce sayfaları karıştırıyor, gözlerini Çernişev'den ayırmadan onu dinliyordu. O, levazımcıların hepsinin çalıp çırpıtığına adı gibi emindi. Fakat suçları açıkça

ortaya çıkan bu görevlilerin de cezalandırılması gerekiyordu. Hepsini er olarak askere sevk etmeye karar verdi. Ama şunu da biliyordu ki bu ceza, diğer levazım görevlilerinin bu işi yapmasını önlemeyecekti. Çalıp çırpma görevlilerin özelliği, onları yakalayıp cezalandırmak da kendinin görevidi. Gerçi bu görevi yerine getirmekten bıkmıştı ama yine de mecburdu.

- Galiba ülkemizde bir tek şerefli insan kaldı, dedi.

Çerişev, Rusya'daki tek şerefli insanın Nikolay olduğunu, öye kastedildiğini hemen anladı, gülümseyerek:

-Herhalde öyle, Majestem, dedi.

Nikolay, kâğıdı alıp masanın sol tarafına koyarken:

- Şimdi geç onu, kararı sonra yazarım, dedi.

Sırada ödüllendirilecek isimler ve birliklerin yer değiştirmesi konusu vardı. Nikolay ödüllendirileceklerin listesine şöyle bir göz attı, birkaç isim silmekle yetinip Prusya sınırına iki tugay yollanması için kesin emir verdi.

Nikolay, Prusya Kralı'nın 1848'de bir tek anayasayı kabul edişi-

ni bir türlü bağışlayamıyor, gerek mektuplarında gerekse yüz yüze olan görüşmelerinde dostluk gösteriyor olmasına rağmen sınırda asker bulundurmaya yararlı görüyordu. Nikolay'a göre bu birlikler kayınbiraderi Prusya Kralı'nın emniyeti içindi. Çünkü ona göre Prusya halkı her an ayaklanabilirdi. Nikolay, her yerde bir ayaklanma hazırlığı görüyor olmaktan kendini alamazdı. Macarlar karşısında Avusturya'ya yaptığı gibi Prusya tahtını korumak için o birlikler şarttı.

- Ben olmasam ne olur şu Rusya'nın hali, diye düşünmekten kendini alamadı. Sonra sordu:

- Başka ne vardı?

- Kafkasya'dan bir kurye geldi, dedi Çerişev. Sonra da Hacı Murat'ın Ruslara geçişi üzerine Vorontzov'un yazdıklarını okumaya başladı.

Nikolay, bu habere sevinmişti:

- Demek öyle, iyi bir başlangıç.

- Majestelerinin kurduğu plan anlaşılan ürününü vermeye başlıyor.

Nikolay'ın strateji yeteneğinin övülmesi hoşuna gitti. Çünkü bazen içinden bir ses böyle bir yeteneğinin olmadığını söylüyordu ona. Oysa strateji yeteneğiyle sık sık kendisi de övünürdü. Canı daha fazla övülmek isteyince sordu:

- Ne demek istiyorsun?

- Şunu demek istiyorum ki; eğer Majestelerinin planım daha önce izlemiş olsalardı, ormanları kesip, ekili arazileri yakarak ağır ağır ilerleyecekler ve Kafkasya çoktan elimize geçmiş olacaktı. Bence Hacı Murat sırf bu yüzden daha fazla dayanamayacaklarını anlayarak bizden tarafa geçmiştir.

- Haklısın, dedi Nikolay.

96

Ormanları keserek, ekili arazileri yakıp yıkarak düşman topraklarında ağır ağır ilerlenmesi, Yermolov'la Velyomikov'un planıydı. Nikolay ise başlangıçta bu plana karşı çıkmış, Şamil'in bölgesini bir hamlede ele geçirmeyi ve haydut yuvasını dağıtmayı teklif etmişti. 1845 yılındaki Dargo seferi Nikolay'ın bu planı üzerine yapılmış ve binlerce insanın hayatına mal olmuştu. Buna rağmen Nikolay, ormanları ve yiyecekleri yok ederek ağır ağır ilerleme planına da sahip çıkıyordu. Aslına bakılırsa bu planın onun olduğuna inanılması için hiç olmazsa Dargo seferinde uygulanması için baskı yaptığı planın kendi planı olduğunu gizlemesi gerekirdi. Oysa Nikolay bunu da yapmıyor, birbirine taban tabana zıt bu iki planla övünüyordu. Etrafındaki yağdanlık tipi kişilerin pohpohlamalarıyla öyle bir duruma gelmişti ki, söz ve davranışlarındaki çelişkiyi göremez olmuştu. Hatta gerçeğe, mantığa, sağduyuya aykırı davrandığını da fark edemez duruma gelmişti. Verdiği emirler ne denli anlamsız, haksız, saçma ve çelişkili olursa olsun, sırf kendi emri olduğu için yapılması ve uygulanması gerektiğine inanıyordu.

Çerişev'in raporunda belirttiği tıp öğrencisinin durumu için verdiği karar da buna benzer bir karar olmuştu.

Mesele şuydu: İki kez sınava giren öğrenci üçüncüsünde de geçememişti. Sinir hastası olan öğrenci, bu başarısızlığında bir haksızlık görmüş, masanın üzerindeki çakıyı kaptığı gibi profesörün üzerine atılmış ve onu birkaç yerinden hafif de olsa yaralamıştı. Nikolay, raporu okuduktan sonra sordu: -Adine?

- Bjezovskiy.

- Polonyalı mı?

- Evet, üstelik Katolik.

Nikolay'ın yüzü asılmıştı. *

Polonyalılara geçmişte çok büyük kötülükler etmişti. Yaptığı bu kötülükleri açıklayabilmek için, bütün Polonyalıların birer sahtekâr olduklarına inanması gerekirdi. O da zaten onlara bu gözle bakıyor, yaptığı kötülükler nispetinde de onlardan nefret ediyordu.

Başını eğip gözlerini kaparken:

- Bekle biraz, dedi.

Çerņışev bu hareketin ne anlama geldiğini gayet iyi biliyordu. Önemli bir problemle karşı karşıya geldiği zaman bu şekilde bir süre iç alemiyle baş başa kalması gerekirdi. Söylediğine göre, o zaman ona bir sezgi geliyor ve derinden gelen bir ses problemini nasıl çözmesi gerektiği konusunda yardımcı oluyordu. Böyle durumlarda verdiği kararlarının isabetli kararlar olduğuna inanırdı. Şimdi de tıp öğrencisinin durumunu dinledikten sonra kabaran Polonyalı düşmanlığını nasıl tatmin edeceğini düşünerek bu yönteme başvurmuştu, içindeki ses, karar almasına yardımcı olmuştu. Raporu eline alarak, iri, yuvarlak harflerle şunları yazdı: "ölüm cezasını hak etmiştir. Ama Allah'a şükür ki bizde ölüm cezası yoktur. Ben de yeniden ölüm cezasını getirecek değilim. Suçlu, bin kişilik sıradan (dayaktan) on iki kez geçirilsin. Nikolay." Metnin en altına da yine kocaman harflerle imzasını attı.

Nikolay on iki bin vuruşun kesin ve çok acı verici, dayanılmaz bir ölüm şekli olduğunu gayet iyi biliyordu. En güçlü bir adam için beş bin vuruş bile acımasız bir ölüm şekliydi. Nikolay, verdiği bu kararlar hem gösterdiği acımasızlığı hem de ülkesinde ölüm cezasının olmadığını düşünerek büyük bir zevk duyuyordu. Yazdığı kararı Çerņışev'e uzatarak: -Al, oku, dedi.

98 •

99

Çerņışev, karan okudu ve bu bilgece karara karşı duyduğu saygının ifadesi olarak başını eğdi. Nikolay, kararına ilave olarak şunları söyledi:

- Bütün öğrenciler meydanda toplansın, cezaya hazır bulunsunlar.

Sonra da içinden "Yararlı olur onlara!" diye söylendi. Verdiği kararlar tatmin olmamışçasına: "Şu isyan mikrobunun kökünü kazıyacağım, söküp atacağım onu!" diye mırıldanmaktan kendini alamadı.

Çerņışev:

- Baş üstüne, dedikten sonra bir süre susup perçemini düzeltti. Sonra sordu; Mihail Semyonoviç'e nasıl bir cevap vermemizi istersiniz?

- Benim yöntemimi sıkı sıkıya uygulasınlar. Evleri yıkıp yiyecekleri yok etsinler, sık sık baskınlar düzenleyerek onları yıldırınsın-lar.

- Hacı Murat hakkındaki kararınız nedir?

- Vörontzov mektubunda ondan yararlanmak istediğini yazıyor ya.

Çerņışev, bakışlarını Nikolay'dan kaçırarak:

- Fakat bu tehlikeli olabilir. Korkarım ki Mihail Semyonoviç kendisine fazla güveniyor.

Nikolay, Çerņışev'in ne demek istediğini anlamıştı. Vöront-zov'un tutumunu eleştirme gayretinde olan Çerņışev'e sordu:

- Peki bu konuda senin düşüncen ne?

- Hacı Murat'ın derhal Rusya içlerine sevk edilmesinin en tehlikesiz yol olduğu kanaatindeyim.

Nikolay alaylı bir ifadeyle:

- Bunu sen düşünüyorsun, ben Vorontzov'a hak veriyorum ve

• 100 •

aynen onun gibi düşünüyorum. Böylece yaz ona. •

Çerņışev pek memnun olmamakla birlikte ayağa kalkıp Çarı selamlarken:

- Emredersiniz, dedi.

Rapor okunurken yalnızca Nikolay'ın birliklerin değiştirilmesi konusunda sorduğu sorulara cevap olarak birkaç kelime konuşan Dolgorukiy de Çar'ı selamlayarak kalktı.

Çerņışev'in hernen ardından Batı Bölgesi Askeri Valisi General Bibikov huzura girdi. Çar'la vedalaşmaya gelmişti. Ortodoks meşrebini kabul etmeyerek ayaklanan köylülere karşı uygulayacağı politikayı Çar'a bildirdi.

O da bu politikayı onaylayarak ayaklanan tüm köylülerin askeri mahkemeye çıkartılmasını emretti. Nikolay, ayrıca köylüleri kıskırtan bir gazetenin yayın müdürünün de askere alınmasını emretti. Sonra da şu açıklamayı yapma zarureti duydu.

- Gerekli gördüğüm için böyle yapıyorum. Bu konuda değişik fikirler ileri sürülmesini de istemiyorum.

Bibikov, verilen emirlerdeki haksız kararları gayet iyi görüyordu. Ama karşı koyması da mümkün değildi. Nikolay'ın emrine karşı çıkması demek; kırk yıl çalışarak geldiği mevki, serveti ve rahatı yitirmek demektir. Bu yüzden de Çarm acımasız, akıldan ve sağduyudan uzak emirlerini yerine getirmeye hazır olduğunu bildirir bir şekilde başını öne eğdi.

Bibikov'un da selam vererek huzurdan çıkması üzerine Nikolay görevini yapmış olmanın kıvancıyla gerindi, saatine baktı. Göğsü nişanlarla, kordonlarla süslü, apoletli bir üniforma giyerek kabule çıkmak için hazırlandı. Kabul salonunda yüzden fazla üniformalı erkek, süslü püslü elbiseler giymiş kadınlar onu bekliyorlardı.

Göğsünü şişirerek kabul salonuna geçti. Korseyle sımsıkı sıktığı

101

karnını korsenin altından da bir aşağı bir yukarı çekerek donuk ve cansız bakışlarla yürüdü. Kendisine çevrilmiş, dalkavukça bakışları üzerinde hissederek göğsünü daha da şişirip görkemli bir tavır almaya çalıştı. Misafirlerin aralarından ilerlerken içlerinde tanıdık simalarla karşılaşılıyor, onlara ya Rusça ya Fransızca bir şeyler söylüyordu.

Nikolay, salonda yılbaşı kutlamalarını kabul ettikten sonra kiliseye geçti. Orada da rahiplerin kutlamalarını kabul etti. Bu iş bıkkınlık getirdiği halde gerekli ve önemli bir görev olduğu için hepsine katlandı. Ne denli bıkarsa bıksın, dünyanın mutluluğu, bereketi ona bağlı olduğu için hepsine katlanmalıydı.

Kilise töreninin sonunda saçları itinayla taranmış, görkemli bir papaz çömezi "Uzun Yıllara" duası okudu. Güzel sesli kişilerin oluşturduğu koro da büyük bir uyum içerisinde duayı tekrarladı. Nikolay arkasına bakınca tombul Nelidovay'la göz göze geldi. Onunla dünkü kız arasında bir mukayeseye girince kazanan Neli-dova oldu.

Nikolay kiliseden çıkınca doğruca Çariçe'ye gitti. Karısı ve çocuklarıyla şakalaştı. Her zaman yaptığı gibi arabasına binip gezintiye çıkmadan önce Maliye Bakanı Volkonskiy'e uğrayarak dünkü kızın annesine her yıl özel ödeneğinden emekli maaşı ödenmesini emretti.

O gün öğle yemeği Pompeyskiy salonunda yenecekti. Yemeğe birçok yüksek bürokrat da çağırılmıştı. Çar ve Çariçe'nin gelmesi beklenirken, Prusya elçisiyle Baron Liven arasında Prusya'daki son gelişmeler üzerine ilginç bir konuşma oluyordu.

Baron Liven, Prusya elçisine hitaben şunları söylüyordu:

- Polonya ve Kafkasya, Rusya'nın çıban başlandır. Bu ülkelerde hiç olmazsa yüzer bin kişi bulundurmamız gerekecek.

- Polonya mı dediniz?

- Oh evet, Maeternich'in başımıza ördüğü bir çorap bu. Tam o sırada titrek kafası, dudaklarında donmuş gülümseme-siyle Çariçe içeri girdi. Ardından da Nikolay.

Sofrada Nikolay, Hacı Murat'ın Şeyh Şamil'den ayrılarak kendilerine katıldığını bildirip, planını bir kez daha açıkladı. Ona göre, ormanlar kesilerek dağlılar sıkıştırılmış olsaydı, Kafkasya'daki savaştan daha çabuk sonuç alınmış olurdu.

Daha o sabah, Nikolay'ın kendisinin büyük bir strateji ustası görerek düştüğü acıklı durumu sezebilen elçiyle Prusyalı yaver birbirlerine kaçamak bir bakış attılar. Elçi, Nikolay'ın büyük strateji yeteneğini(i) bir kez daha ispatlayan bu planı parlak cümlelerle övmeye koyuldu.

Yemekten sonra Nikolay, yüzlerce kadının mayolarla geçit yaptığı baleye gitti. Balenin sona ermesi üzerine rejisörü çağırıp çok hoşlandığı kadını göstererek onun elmas bir yüzükle mükafatlan-dınmasını emretti.

Ertesi gün rapor vermeye gelen Çernişev'e Hacı Murat hakkındaki kararını bir kez daha açıklayarak emirlerinin Vorontzov'a derhal iletilmesini emretti. Hacı Murat'ın Ruslara geçişinden istifade edilerek Çeşne sürekli olarak sıkıştırılmalıydı.

Çernişev, Nikolay'ın bu emrini yazarak özel bir kurye ile Tiflis'e yolladı. Kurye, atları çatlatıp, arabacıların suratlarını dağıtarak en hızlı şekilde Tiflis'e ulaştı.

Çar'ın emrine uyularak 1852 Ocak'ında Çeşne'ye bir saldırı düzenledi.

Saldırı birliğinde dört piyade taburu, iki yüz kazak, sekiz top bulunuyordu. Birliğin takip ettiği yolun iki yakasındaki hendekler boyunca omuzları tüfekli, göğüsleri çapraz fişeklikli bir sıra er, birliği koruyordu. Birlik, mümkün olduğunca az gürültü ya-

102

103

parak yol almaya çalışıyordu. Fakat yine de arada sırada, yolun engebeli bir yerinde sarsılan bir topun sesi, bir at kışnemesi, yürüyüş sırasını bozan bir ere kızan bir subayın kısık sesle yaptığı uyarı sessizliği bozuyordu. Bu kez de, uzunca bir çalılıktan çıkan, göbeği ve arkası beyaz, sırtı boz bir keçiyle aynı renkte, boynuzları arkaya kıvrık bir teke ansızın yola fırlayıp sırayı bozmuştu. O kadar fazla gürültü çıkartılmıştı ki, birkaç er onları süngülemek için peşlerine düşmüştü. Ama hayvanlar geldikleri hızla yine geri dönüp, birkaç atıyla birliğin köpeklerini de arkalarına takarak uçar gibi dağların yolunu tutup gözden kayboldular.

Kış mevsimi yaşanıyor; ama güneş doğmuş, yükselmeye başlamıştı. Sabah erkenden yola çıkan birlik, öğleye kadar on kilometre kadar yol almıştı. Güneş ortalığı iyice ısıtıyor, süngülerin çeliğinde, topların tuncunda parılayarak gözleri kamaştırıyordu.

Gerilerde, birliğin yeni geçtiği, temiz, berrak bir dere hızla akıyor, önde sürülmüş tarlalar, çayırlar, tâ uzaklarda ormanla kaplı, esrarlı, kapkara dağlar, onların da ötesinde sivri kayalar, ufkun derinliğinde bir renk cümbüşü içinde elmas gibi pırıl pırıl yanan karlı dağlar uzanıyordu.

Beşinci bölüğün önünde, siyah ceket giymiş, kılıcını omzuna çaprazlama asmış, yakışıklı ve uzun boylu bir subay olan Butler gidiyordu. Butler, muhafız kıtasından daha yeni gelmişti. Büyük bir yaşama sevinci, bunun yanında ölüm tehlikesi, görev arzusu ve tek elden yönetilen bütünün bir parçası olduğunun bilinci, hepsi bir arada içinde fıkır fıkır kaynıyordu. Bu, çıktığı ikinci göreviydi. Her an üzerine ateş açılacağını, ama uçan

g llecilerden korkup başını bir kez daha eğmeyeceğini, kurşun vızılıtlarını hiç umursamayacağını, tam tersine başını dik tutup arkadaşlarının gözlerine gülerek bakacağını düşünüp seviniyordu.

• 104 •

Birlik ana yolu bırakıp, mısır tarlalarından geçen izbe bir yola saptı. Ormana bir hayli yaklaşılmıştı. Tam o sırada nereden atıldığı belli olmayan bir g lle keskin bir ısıklıkla havada uğtı, mısır tarlasındaki atlı araba katarının tam ortasına düşerek büyük bir ęukur açtı.

Butler, yanındaki arkadaşına neşeli bir gülüşle: - Başladı, dedi.

Gerçekten de, güllenin ardından, ellerinde sancaklarla atlı, kalabalık bir eğen grubu ormandan ıktı. Kalabalığın ortasında büyük, yeşil bir sancak görünüyordu. Bölüğün uzağı iyi görebilen başçavuşu, miyop olan Butler'e, şamil'in orada olabileceğini söyledi. eğen atlıları bayır aşağı at sürerek bir süre gözden kayboldular, sonra dere yatağının sağa döndüğü yerde yeniden göründüler. Bayır aşağı inmeye devam ediyorlardı. Kışık siyah bir ceket giymiş olan kısa boylu General atını rahvan sürerek Butler'in bölüğüne yetişti. Butler'e, dere yatağının soluna geçip düşman atlılarını karşılamasını emretti. Butler, aldığı emir üzerine derhal bölüğünü o yöne çevirdi; ama daha dere yatağına inmeden geriden ard arda iki top sesi duyuldu. eğenler, topçu ateşini beklemiyor olmalıydılar ki hızla geri döndüler. Butler'in bölüğü dağlıların ardından ateş açtı, ortalığı barut dumanı kapladı. Birlik, dağlıların ardından ilerlemesini sürdürerek yoluna devam ediyordu. Takip, ileride görünen köye kadar devam etmişti.

Butler, Kazakların ardından bölüğüyle köye daldı. Köyde kimseler yoktu. Butler, evlerin, yiyeceklerin ve kuru ot yığınlarının yakılmasını emretti. Köyü koyu bir duman kapladı. Dumanın içinde askerler evden eve koşuyor, bulabildikleri ne varsa dışarı çıkartıyor, en çok da dağlıların beraberlerinde g t remedikleri tavukları yakalamak için kurşun atıyorlardı. Subaylar, dumandan uzaka bir yere oturmuş, içkilerini yudumluyorlardı.

Başçavuş bir tahta-

105

nın üzerinde birkaç petek bal getirdi onlara. eğenler görünürde yoktu. Öğleden sonra çekilme emri geldi. Birlik, köyün çıkışında yürüyüş düzeninde toplandı. Butler'e bu kez artılık görevi verilmişti. Birlik yola çıkar ıkmaş eğenler bir kez daha çıktı ortaya. Çekilen birliğe ateş açarak uzaktan onları takibe koyulmuşlardı.

Birlik, sabahki dere yatağını geçtikten sora mısır tarlalarına, çayırlara yayıliverdi. Güzel sesli erler  ne geçmiş, ard arda şarkılar söyleyerek askere moral vermeye çalışıyorlardı. Hava esintisiz, serin, açık ve öylesine duruydu ki, kilometrelerce uzaktaki karlı dağlar insanın hemen  n ndeymiş gibi görünüyordu. şarkılar kesildike ayak sesleri ve topların çıkardığı tıkırtılar müziğe bir başlangıç ya da bitiş fonu gibi oluyordu. Butler'in bölüğü olan beşinci b l kte söylenen şarkı, subay yardımcısıncı alayın onuruna bestelenmiş bir şarkıydı, "ikide birde nişancılar, nişancılar!" diye bir nakaratla oyun havası biçiminde söyleniyordu.

Butler, aynı evde oturdukları en yakın komutanı Binbaşı Pet-rov'la yan yana at sürüyordu. Muhafız alayından ayrılıp Kafkasya'ya geldiğı için sevinçliydi. Muhafız alayından ayrılışının tek nedeni, Petersburg'da oynadığı kumardı. O oyunda son kuruşuna kadar her şeyini kaybetmişti. Muhafız alayında kalmaya devam ederse kuman bırakamayacağını gayet iyi biliyordu. İşte bu yüzden ayrılmıştı muhafız alayından. şimdi bunların hepsi geride kalmıştı.  n nde bambaşka, yiğitçe bir hayat vardı. Geirdiğı kötü günleri,  deyemediğı borçlarını unutmuştu. Kafkasya, savaş, askerler, subaylar, sarhoş ama yürekli bir yiğit olan Binbaşı Petrov öylesine hoş geliyordu ki ona. Hatta bazen Petersburg'da, sigara dumanıyla kaplı bir odada, başı atlarcasına ağrıyarak kumar oynadığını düşünerek, burada, bu güzel ve yabancı ülkede bulunduğuna bir türlü inanamıyordu.

"ikide birde, ikide birde, nişancılar, nişancılar!" diye şarkı s y-

l yorlardı  n taraflarda. Atı da bu müziğe ayak uydurmuş, neşeli adımlarla ilerliyordu. Bölüğün uzun, boz tüylü köpeği Trezorka, kuyruğunu havaya kaldırmış, kaygılı bakışlarla çevresini kolaçan ederken, kasılarak yürüyordu. Butler'in içi, canlılık ve sevinç doluydu. Savaş onun gözünde, yalnızca tehlikeye atılmak, orduda ve Rusya'da bıraktığı dostlarının saygısını kazanarak  d llenmekti. Savaşın öbür yanını, ölmek, asker ve dağlıların yaralanmaları, tuhaftır ama aklından bile geçirmiyordu. Çoğunlukla, aklında yalnızca savaşın şiirsel yanı kalsın diye bilinçsiz olarak  l  ve yaralıları hiç bakmazdı. Bu kez de öyle yaptı. Birlik    l , on iki yaralı vermişti. Butler yerde sırtüstü yatan bir ölünün yanından geçerken tek gözüyle şöyle bir bakıp, ölünün tuhaf biçimde uzanmış mum sarısı koluyla, başındaki koyu kırmızı lekeyi gördü. Daha fazla da bakamadı.

Birlikte at s rd kları Binbaşı, iki şarkı arasında:

- işte böyle dostum, dedi. Burada Petersburg'daki gibi sağa d n, sola d n yok. Görevimizi yaptık ve işte eve dönüyoruz. Ma-ruşka şimdi bize güzel bir b rekle bir lahana orbası hazırladı mı, oh, gel keyfim gel! Öyle değil mi?

Sonra  ndeki şarkıcılara seslendi:

- Hey! "şafak Atında"yı söyleyin bakalım.

Binbaşı; sağlık memurunun, ismi önceleri Maşka'yken, sonraları Marya Dmitriyevna olan kızıyla evliydi. Marya Dmitriyevna otuz yaşlarında, güzel, sarışın, illi bir kadındı ve hiç çocuğu olmamıştı. Geçmiş ne olursa olsun

Binbaşı'yı mutlu etmeye çalışıyor, bir dadı gibi üzerine titriyordu. Doğrusu sık sık kendini yitirene kadar içen Binbaşı'nın da böyle birine ihtiyacı vardı.

Kaleye vardıklarında her şey Binbaşı'nın söylediği gibi çıktı. Marya Dmitriyevna hem onu hem Butler'i ayrıca aynı birden iki misafir subayı güzel bir öğle yemeği ile tıka basa doyurdu. Binbaşı

106

107

o kadar çok yiyip içti ki, sonunda oturamayacak duruma gelip yatmak için çıktı. Butler yorgun, ama hayatından memnundu. O da şarabı biraz fazla kaçırmıştı, odasına çekildi; soyunup kıvrık saçlı başının altına elini koyarak deliksiz bir uykuya daldı.

• 108 •

16

O gün, birliğin baskın yaptığı köy, Hacı Murat'ın Ruslara sığınmasından bir gün önce kaldığı köydü.

Hacı Murat'ın o gece evinde misafir olduğu Sado, Ruslar köye yaklaşırken ailesiyle birlikte diğer köylüler gibi dağa çıkmıştı. Rusların çekilmesi üzerine köye döndüğünde evini bir yıkıntı olarak buldu. Evin damı çökmüş, direkleri, kapısı yanmış, içine pislenilmişti. O güzel, pırl pırl gözleriyle Hacı Murat'a sevimli bakışlar gönderen oğlunu bir atın sırtında ölü olarak getirmişlerdi. Cesedi caminin önüne getirilen küçük yavru sırtından süngülenmişti. Hacı Murat'ı saygıyla ağırlayan o misafirperver kadın, üstünün başının parçalanmışlığını umursamadan saçını başını yolarak oğlunun ölüsü karşısında dövünüp elini yüzünü paralıyor, bağıra çağıra ağlıyordu. Sado, elinde kazma kürek, oğlu için mezar kazmaya gitmişti. Yaşlı dede sırtını evin yıkık duvarına dayamış oturuyor, kara düşünceler içerisinde elindeki sopayı yontuyordu. Arı kovanlarının olduğu yerden daha yeni gelmişti. Oradaki iki ot harmanı yakılmış, elleriyle dikip yetiştirdiği kayısı ve vişne ağaçları devrilmiş, daha da kötüsü, içindeki arılarla birlikte kovanların

• 189 •

hepsi ateşe verilmişti. Bütün evlerden ve özellikle de iki yeni ölünün daha getirildiği köyün alanından kadın ağrıları yükseliyordu. Analıyla birlikte küçük çocuklar da ağlıyor, yemsiz kalmış aç hayvanlar böğürüyordu. Biraz yetişkin olan çocuklar ise oyunu unutmuş, ürkek gözlerle büyüklerine bakıyorlardı.

Bir daha kullanılsın diye köyün çeşmesine de pislenilmişti. Cami de aynı akıbete uğramıştı ve imam mide bulantıları içerisinde pisliği temizlemeye çalışıyordu.

Köyün yaşlıları meydanlıkta toplanarak diz çöküp oturmuşlar, durumu müzakere ediyorlardı. Ruslara duyulan nefreti hiçbir dile getirmiyordu.

Nefret neydi ki? O Rus köpekleri onların gözünde insan bile değildi. Onların yaptıkları zulümler karşısında öylesine bir tiksime, öylesine bir iğrenme duyuyorlardı ki, şaşkına dönmüşlerdi. Bir fareden, bir zehirli örümcekten kurtulmak ne kadar olağan bir savunma davranışı ise, Ruslardan kurtulmak da onlar için öylesine olağan, onları öldürmek öylesine yararlı bir davranıştı.

Önlerinde iki seçenek vardı: Ya yerlerinde kalarak yıllarca büyük emekler harcıyıp meydana getirdikleri, şimdi bir çırpıda yok edilen evlerini, yurtlarını bin bir zorlukla yeniden kuracaklar ve yeni bir yıkımı bekleyecekler; ya da dini duygularla içlerinden gelen o iğrenmeyi ellerinden geldiği kadar bastırmaya çalışarak Ruslara boyun eğeceklerdi.

Yapılan görüşmeler sonunda yıkılan evlerini onarmaya ve daha azimkar bir şekilde mücadele etmeye karar verdiler. Ayrıca Şeyh Şamil'e elçiler gönderilecek ve yardım istenecekti. Dualar ederek kalkıp işe koyuldular.

17

Saldırıdan üç gün sonra Butler, her zaman Binbaşı'yla beraber içtikleri sabah çayına kadar şöyle bir dolaşmak niyetiyle erken sayılmayacak bir saatte arka kapıdan sokağa çıktı. Güneş, artık dağların arkasından sıyrılıp yükselmiş, sokağın sağında uzanan beyaz badanalı evler gözleri kamaştıracak kadar bol bir ışığa boğulmuştu. Buna karşılık sol yanda, uzaklarda yükselen, ormanlarla kaplı kapkara dağlara, dağların daha da ötesindeki donuk renkli karlı dağlar zincirine bakmak, insanın içine neşe ve huzur veriyordu.

Butler bu dağlara bakıp bakıp derin soluklar alıyor, kendini bir kuş gibi hafif hissederek, böyle güzel bir yerde yaşadığına seviniyordu. Bu sevincinde biraz da, üç gün önceki savaşta kendini gösterebilmiş olmasının da payı vardı. Ayrıca, Marya Dmitriyevna'nın dönüşlerinde onları ağırlamasına, hissettiği kadarıyla kendisine özel bir şekilde muamele etmesine de seviniyordu. Marya Dmitriyevna, kalın saç örgüleri, tombul omuzları ve çillerle kaplı sevimli yüzünde pırıldayan gülümseyişle, genç, güçlü, bekâr bir adam olan Butler'i bayağı etkilemişti. Üstelik Butler, onun da kendisini istediğine, istenilen şey üzerine yemin edebilirdi. Ama kendisine

MO

• 111 •

11

hep iyilik etmiş olan bir dostu aldatmayı da kendine yediremiyor-du. Marya Dmitriyevna'ya içten ve saygılı davranmaya çalışıyordu. Bu yüzden de kendi kendinden memnundu.

Birden, tozlu yoldan gelen bir sürü atın sık, hızlı ve sert nal seslerini duydu. Düşünceleri dağılıverdi. Başını kaldırdığında sokağın öbür ucundan yaklaşan bir grup atlı gördü. Yirmi kadar Kazak ve önlerinde at süren iki kişi kendisine doğru yaklaşıyorlardı. Öndeki adamlardan biri beyaz kaftan giymiş ve başına sarık sarmıştı. Öteki esmer, gaga burunlu bir Rus subayıydı. Üstünde bir sürü silah takılı olan gümüş işlemeli mavi bir kaftan vardı. Sarıklı olanın altındaki at, küçük başlı, güzel gözlü, al donlu, yerinde duramayan görkemli bir attı. Subay da süslü, yüksek bir cins ata binmişti. Atlara karşı özel bir ilgisi olan Butler; sarıklının altındaki atın güçlü ve çevik bir hayvan olduğunu anlamakta gecikmemişti. Gelenlerin kim olduğunu merak ettiği için durdu.

Oldukça yaklaşan atlıların önündeki subay kırbacıyla Ivan Matveyeviç'in evini göstererek:

- Bu mu komutanın evi, diye sordu.

Şivesinden ve anlamlı cümle kuramayışından Rus olmadığı anlaşılıyordu.

- Evet, dedi Butler. Sonra subaya doğru birkaç adım atıp, göz ucuyla sarıklı adamı göstererek; "Bu kim?" diye sordu.

- Hacı Murat, dedi subay. Sonra ilave etti:

- Burada, komutanın evinde misafir olacak.

Butler, Hacı Murat'ın adını ve Ruslara geçişini duymuştu. Ancak, doğrusu onu burada, bu küçük kalede görebileceğini hiç ummamıştı.

Hacı Murat, dost gözlerle bakıyordu ona. Butler, öğrenebildiği çok az Tatarcası ile:

- Merhaba, hoşgeldi, dedi. Hacı Murat da başını eğerek:

- Sağ ol, diye cevap verdi ve atını Butler'e yaklaştırıp, elini uzatırken sordu:

- Komutan?

- Hayır, değilim. Ama komutan da burada, gidip çağırayım, dedi Butler.

Sonra da merdivenleri çıkıp kapıyı itti. Ama nizamiye kapısı denilen ön kapı kilitli olduğundan açılmamıştı. Kapıyı birkaç kez vurdu, cevap alamayınca evi dolanıp arka kapıya geçti. Dışardan emir erine seslendi, fakat yine cevap yoktu. Emir erlerinin ikisini de bulamayınca doğrudan yürüyüp mutfığa girdi. Marya Dmitriyevna, başı bir örtüyle bağlı, yüzü kızarmış, beyaz tombul kolları sıvalı, kolları gibi bembeyaz hamuru börek yapmak için uğraşıyordu.

Butler:

H

- Emir erleri nerede, diye sordu.

- İçmeye gitmişlerdir, bir şey mi vardı?

- Ön kapı açılacaktı. Evinizin önünde bir alay dağlı bekliyor. Hacı Murat gelmiş.

Marya Dmitriyevna, Butler'e inanamamıştı:

- Haydi oradan sen de, dedi gülererek.

- Şaka etmiyorum. İnanın doğru. Kapının önünde bekliyorlar.

- Sen ciddi misin?

- Niye yalan söyleyeyim ki! Gelin bakın işte, kapının önündeler. Başını pencereden uzatan Marya Dmitriyevna:

- Bak Allah'ın hikmetine! Doğruymuş, diyerek entarisinin sıvalı kollarını indirdi, saçındaki tokaları yokladı, sonra da:

- Gidip Ivan Matveyeviç'i uyandırırım bari, dedi.

.

11;

• 113 •

Butler karşı çıkarak:

-Hayır, ben giderim. Bonderenko, sen de koş kapıyı aç.

Yeniden işine koyulan Marya Dmitriyevna:

- iyi öyleyse, dedi.

Ivan Matveyeviç, Hacı Murat'ın Groznaya'ya geleceğini önceden biliyordu. Bu yüzden hiç şaşırmadı. Butler'in seslenmesiyle yatağından doğrulup bir sigara yakarak giyinmeye başladı. Giyinirken bir yandan yüksek sesle öksürüyor, bir yandan da "bu şeytanı" kendisine gönderen komutanlığa verip veriyordu. Giyinmesini tamamlayınca emir erinden ilaç istedi. Onun ilaç dediği şeyin ne olduğunu gayet iyi bilen emir eri hemen koşarak bir kadeh votka alıp getirdi. Kadehi başına dikip kara ekmekten biraz ısırın Ivan Matveyeviç:

- Karışık içmek fena bozuyor insanı. Dün birazcık çihir içtim, başım çatlayacak gibi ağrıyor, diye mırıldandı.

Ve Butler'in Hacı Murat ve beraberindeki subayı buyur ettiği misafir odasına doğru yürüdü.

Hacı Murat'ı getiren subay, Ivan Matveyeviç'i selamlayarak ayakta karşıladı ve Sol Kanat Komutanı'nın mesajını uzattı. Mesajda Binbaşı Petrov'un Hacı Murat'ı evinde misafir etmesi bildiriliyordu. Ayrıca Hacı Murat'ın casuslar aracılığıyla dağlılarla ilişki kurabileceği, bunun için, yanına Kazak koruyucular almak şartıyla, kale dışına çıkmasına müsaade edileceği bildiriliyordu.

Ivan Matveyeviç, mesajı okuduktan sonra, başını kaldırıp dikkatle Hacı Murat'ı süzdü. Sonra yeniden mesajı okumaya koyuldu. Bu şekilde bakışlarını kâğıttan misafire, misafirden kâğıda birkaç kez dolaştırdıktan sonra, bakışları Hacı Murat'ın üzerinde sabit-leşti.

- Yakşı, bek yakşı. Ne emrediliyorsa onu harfiyen yerine getire-

114

ceğim. Ne dersin Butlar, misafirimizi nereye yerleştirelim? Kalem odasına yerleştiresek mi? Butler'in cevap vermesine fırsat kalmadan, mutfaktan çıkıp odanın kapısında konuşulanları dinlemekte olan Marya Dmitriyevna atıldı:

- Neden kalem odasına yerleştiriyoruz? Buraya yerleştirelim. Misafir odasıyla sandık odasını pekâlâ ona verebiliriz. Hiç değilse gözümüzün önünde olur.

Bu sözleri sarf ederken bir taraftan da Hacı Murat'a bakıyordu. Bakışları karşılaşınca hemen gözlerini kaçırdı. Butler:

- Sanırım, Marya Dmitriyevna haklı, dedi. Yüzü asılan Ivan Matveyeviç:

- iyi iyi, hadi git işine, burada kadınların işi yok.

Tüm bu konuşmalar olurken Hacı Murat, dudaklarında küçümseyen belli belirsiz hafif bir gülümsemeyle, eli hançerinin kabzası altında sessizce oturuyordu. Tartışma üzerine kalacağı yerin kendisi için önemli olmadığını bildirmek zorunda kalmıştı. Onun için önemli olan Komutan'ın da izin verdiği gibi, bir an önce dağılırla ilişkiye geçmesiydi. Bunun için de yardıma ihtiyacı vardı. Gelenlerin kendisiyle mutlaka görüştürülmesi gerekiyordu. Ivan Matveyeviç, Hacı Murat'a isteklerinin yerine getirileceğini bildirerek, Butler'den kahvaltı ve odalar hazırlanıncaya kadar misafirlerle ilgilenmesini istedi. Daha sonra yapması gereken bazı işler olduğunu bildirerek gerekli bazı evrakları hazırlamak için kalem odasına geçti.

Hacı Murat'ın yeni çevresine karşı tutum ve davranışları ilk anda belli olmuştu. Ivan Matveyeviç'i daha görür görmez tiksiniş, onu küçümsemişti. Sonraki günlerde de ona hep üstten baktı, içlerinde en beğendiği kişi, yemeğini hazırlayıp getiren Marya Dmitriyevna'ydı. Genç kadının samimi davranışı ve ona ilgi gös-

115

termesi hoşuna gidiyordu. Ona bakmamaya, onunla konuşmamaya çalışıyor ama konuşacak başka kişi de olmadığından gözleri ister istemez genç kadına kayıyor, hareketlerini izliyordu.

Butler daha ilk tanışmalarından itibaren dost oldu. Onunla bol bol ve isteyerek konuşuyordu. Hayatıyla ilgili sorular soruyor, kendi hayatından, casuslarla getirilmiş bilgilerden onu haberdar ediyor, fikrini soruyordu.

Casusların getirdiği haberler iyi değildi. Kalede geçirdiği dört gûin içinde iki kez gelmişler, ikisinde de kötü haberler getirmişlerdi.

11Ş

18

Hacı Murat'ın Ruslara geçişi üzerine ailesi derhal köyünden alınmış, Vedenoya götürülmüştü. Orada Şeyh Şamil'in kendileri hakkında verecekleri kararı bekliyorlardı. Kadınlar, yaşlı Patimat'-la Hacı Murat'ın iki karısı ve beş küçük çocuğu, Yüzbaşı İbrahim Raşid'in evinde gözaltındaydılar. Hacı Murat'ın on sekiz yaşlarındaki büyük oğlu ise hapisteydi. Yeraltında oyulmuş, güneş girmeyen bir çukur olan hapishanede kendisinin haricinde dört suçluyla birlikte geleceği için verilecek kararı bekliyordu.

Ne var ki karar da bir türlü çıkmıyordu. Zaten o sıralarda Şeyh Şamil de adamlarıyla beraber seferde idi ve Ruslarla amansız bir mücadele içindeydi.

6 Ocak 1852'de Şeyh Şamil Vedenoya döndü. Ruslarla yapmış olduğu savaşta, Rus belgelerine göre yenilmiş ve Vedenoya kaçmış, onun ve bütün Kafkas ulusunun düşüncesine göre de zafer kazanıp Rusları kovalamıştı. Üstelik bu savaşta kendisi de bizzat ön saflarda mücadeleye katılmış, Ruslara ateş açmış, hatta kılıcını çekip, atını onların üstlerine sürmüştü. Adamları onu zor zapt ederek düş-

• 117 •

manın içine girmesini önlemeye çalışmış, bu arada da iki kişi Şamil'in yanı başında vurulup atından düşmüştü.

Şeyh Şamil, muzaffer bir komutan edasıyla, tam öğle üzeri havaya atılan tabanca ve tüfek seslerine karışan tekbir sesleriyle köye girdi.

Bütün Vedeno halkı sokakları, çatıları doldurmuş, büyük bir coşkuyla imamlarını, liderlerini karşılıyor, sevinçlerini dışa yansıtmak için tüfek ve tabancalarla havaya ateş ediyorlardı. Şeyh Şamil, üzerine bindiği beyaz arap atının dizginlerini serbest bırakmış, at eve yaklaştıkça neşeden kıpır kıpır oynamaya başlamıştı. Atm koşumları oldukça sadeydi. Üstünde altın ve gümüş işlemeler yoktu. İncecik kesilmiş, kırmızı meşinden bir dizgin, madenden, dar üzengiler, eyerin altından görünen kırmızı bir haşa*. Bu kadardı atın koşumları. Kendisi ise, üstü kahverengi çuha kaplı, tüyleri boynundan ve kol ağzlarından dışarı çıkmış, siyah bir kürk giyinmişti, ince ve uzun gövdesini ise, hançerini astığı siyah bir kayışla sıktırmıştı. Başında, tepesi düz, siyah püsküllü, beyaz bir sarık vardı. Ayağında ise yeşil renkli, ince deriden bir çizme, kenarları sıırımla işlenmiş siyah dolaklar.

Oldukça sade bir kıyafet içerisindeki Şeyh Şamil'in üzerinde de altın, gümüş gibi göz alıcı süsler görünmüyordu. Bu süssüz, sade giysiler, atının üstünde dimdik duruşu adamları arasında büyük bir etki bırakıyordu. Kısa kesilmiş kızıl sakalının çevrelediği solgun yüzü taş gibi donuk, küçük gözleri her zamanki gibi kısıktı. Köyü, at üzerinde boydan boya geçerken, kendisine çevrilmiş binlerce göz üzerinde hissediyor; ama kendisi hiç kimseye bakmıyordu. Hacı Murat'ın ailesi ve çocukları da tmam'ın gelişini seyretmek için ev halkıyla birlikte dışarı çıkmıştı. Yalnızca Hacı Murat'ın anası Pa-timat dışarı çıkmamıştı. Uzun kollarını zayıf dizlerine sarmış, ak

* Haşa: Eyerin akma konulan bez.(Çevirenin notu)

• 118 •

saçları karmakarışık, ocağın karşısında, yerde sessizce oturuyordu. Kara gözlerini, sönmeye yüz tutmuş ateşe dikmiş öylece bakıyordu, içinde bulunduğu durumun gereği olarak şu anda Şamil'in yüzünü bile görmek istemiyordu.

Herkesin sokağa döküldüğü şu anda Şamil'i göremeyenlerden biri de Hacı Murat'ın büyük oğluydu. Atıldığı karanlık, pis kokulu kuyudan yalnızca silah sesleriyle ilahiler işitiliyordu. Özgürlüğü elinden alınmış, yaşama sevinciyle dopdolu bir insanın duyacağı acıların hepsini duyuyordu. Leş kokulu çukurda kendisi gibi acı çeken dört tutukluya bakarken, dışarıdaki arkadaşlarını düşündü. Dışarıda temiz hava, ışık ve özgürlük içinde, heybetli atlara binmiş, büyüklerine yiğitlik gösterileri yapan, havaya silah atıp hep bir ağızdan "Lailahe illallah" diye kelime-i tevhid getiren arkadaşlarına karşı içinde büyük bir özlem duydu.

Şeyh Şamil, köyü boydan boya geçti, evine açılan geniş avluya girdi. Avlunun açık kapısında iki silahlı Lezgi karşıladı onu. Avlu, ağzına kadar insanla dolmuştu. Kimileri oldukça uzak yerlerden gelmişlerdi ve meselelerinin halli için Imam'ı kaç gündür beklemekteydiler. Kimileri ise özellikle Şeyh Şamil tarafından çağırılmıştı. Şeyh Şamil avluya girince hepsi ayağa kalkarak imamlarını elleri göğüslerinde saygı ile karşıladılar. Hatta içlerinden bazıları diz çöküp, imam büyük kapıdan iç avluya geçene kadar öylece kaldılar. Bekleyenler arasında yer alan sevmediği birkaç kişiyle can sıkıcı ricacıları tanıdığı halde, aralarından geçerken o taş gibi kıpırtısız yüzü hiç değişmedi, iç avluya geçip, atını genişçe; fakat gösterişsiz, sade olan evinin önünde durdurup indi.

Şeyh Şamil için sefer sonrasının yorgunluğu hem maddi hem de manevi idi. Sefer zaferle sonuçlanmış olmasına rağmen başarısız olunan noktalar da yok değildi. Birçok Çeçen köyü Ruslar tarafından yakılıp yıkılmıştı. Kararsız Çeçen köyleri bu durum karşısında Ruslara geçebilirlerdi. Zaten o tür köyler ortamın duru-

• 119 •

muna göre bir Ruslara bir Şeyh Şamil'e katılıyor, sürekli olarak dengeyi bozuyorlardı. Şeyh Şamil'in küçük bir başarısızlığı onların Ruslara geçmesine neden olabiliirdi, işte Şamil'in bütün bunları düşünmesi ve tedbir alması gerekiyordu. Oysa şu an seferin verdiği yorgunluktan olsa gerek, canı birazcık dinlenmek istiyordu.

Namaz vakti girmişti ve öncelikle namazını kılması gerekiyordu. Bu, onun için yemek, içmek gibi asla vazgeçilmez bir mecburiyetti. Abdestini alıp namazını kıldı. Dışarıda bekleyenleri düşünerek dinlenmeyi biraz sonraya erteleyerek bekleyenleri kabule başladı.

içeri ilk olarak kaynatası ve hocası Cemalettin girdi. Uzun boyu, kar gibi beyaz olan saç ve sakalı, kıpkırmızı yüzüyle sevimli bir insandı. Duasını ettikten sonra Şeyh Şamil'e seferle ilgili sorular sordu, onun yokluğunda dağlarda olup bitenleri anlattı.

Cemalettin Hoca'nın anlattıklarının çoğu, kan davasından adam öldürme, hayvan hırsızlığı, şarap ve tütün içme gibi suçlardı. Sonra, Hacı Murat'ın, ailesini kaçırmak için adam yolladığını; fakat başaramadığını, Hacı Murat'ın tüm aile fertlerinin Vede-no'ya getirilip gözaltına alındığını anlattı, ihtiyar heyeti yan odada bu meseleleri Imam'la görüşmek üzere toplanmıştı. Cemalettin Hoca'nın teklifi bu meselelerin bir an önce sonuçlandırılmasıydı. Zira ihtiyar heyeti üç gündür imam'ın gelmesini bekliyorlardı.

Şeyh Şamil, karısı Zaydet'in getirdiği öğle yemeğini kendi odasında yiyip hemen misafir odasına geçti.

Onu bekleyen heyetin üyeleri, kimi ak, kimi kır, kimi kızıl sakallı altı ihtiyardan ibaretti. Bir kısmı sarıklı, bir kısmı sarıksızdı; ama hepsi de başlarına büyük kalpaklar giymiş, sırtlarına Çerkez elbiseleri geçirmiş, bellerini kemerlerle sıkışmış, kılıç takınmışlardı. Şamil içeri girer girmez hemen ayağa kalktılar. Hep birlikte ellerini avuçları yukarı gelecek şekilde kaldırıp, gözlerini yumarak dua et-

120

tiler. Sonra yüzlerini, sakallarını sıvazlayıp, ellerini önlerinde kavuşturarak halka şeklinde oturdular. Ortada, yüksekçe bir yerde Şeyh Şamil oturuyordu. Vakit geçirmeden bekleyen davaların çözümüne geçtiler.

Görüşülen davalarda suçlu görülen sanığa şeriata göre ceza veriliyordu. Kurul, hırsızlıkla suçlanan iki kişinin suçları kesinlik kazanınca birer elinin kesilmesine; katilin ise kısas yoluyla katledilmesine karar verdi. Üç kişi ise suçları ispatlanamadığı için beraat etti. Daha sonra en önemli konuya geçildi. Rus tarafına geçen Çeçenlere karşı kesin tedbirler alınması gerekiyordu. Bu konuda Cemalettin Hoca'nın birtakım hazırlıkları olmuştu. Halka duyurulmak üzere bir bildiri hazırlamıştı, imamın fikrini almak için seslice okudu:

"Bismillahirrahmanirrahim! Duydum ki, Ruslar yüzünüze gülüyor, sizleri kendilerine boyun eğmeye çağırıyormuş. Onlara inanmayın, boyun eğmeyin. Onlara karşı geldiğiniz takdirde bu dünyada mükafatlandırılmazsanız bile öbür dünyada mükafatlandırılacaksınız. Geçmiş hatırlayın, ellerinizden silahlarınızı aldıklarında halkınıza neler yaptıklarını unutmayın. O zamanlar (1840'larda) Allah sizin aklınızı başınıza getirmeseydi, şimdi hepiniz birer Rus askeri olacaktınız. Belki yine birer kılıç, hançer taşıyacaktınız ama kanlarınız şalvarsız ve lekeli dolaşacaklardı. Gelecek için geçmiş iyi değerlendirerek karar verin. Ruslarla savaşarak ölmek, düşmanla birlikte yaşamaktan çok daha hayırlıdır. Dayanın, bir elimde Kur'an, bir elimde kılıç, sizi Ruslara karşı zafere götürmek için çalışacağım. Bundan böyle, değil Ruslara boyun eğmeyi, bunu düşünmeyi bile kesinlikle yasak ediyorum."

Bildiriği uygun gören Şeyh Şamil altına imzasını atıp dağıtılmasını emretti. Bu meseleler halledildikten sonra, sıra Hacı Murat'ın durumunu müzakereye geldi. Şeyh Şamil bu mesele üzerinde hassasiyet gösteriyordu. Hacı Murat'ın hizmetlerini unutmuş

121

değildi. Mutlaka onunla yeniden barışmalı, hizmetlerinin devamını sağlamalıydı. Eğer bu olmazsa, hiç değilse Ruslara yardım etmesine imkan vermemeliydi. Öyle bir zekanın Ruslara hizmet vermesini düşünmek bile istemiyordu. Şeyh Şamil, Hacı Murat'ın oğluna karşı büyük bir sevgiyle bağlı olduğunu gayet iyi biliyordu. Bundan pekâlâ yararlanabilirdi.

Heyet üyeleri konuyu aralarında tartışırken Şeyh Şamil gözlerini kapamış, derin düşüncelere dalmıştı. Kurul üyeleri böyle durumlarda Şeyh Şamil'e ilham geldiğini biliyorlardı. Beş dakikalık derin bir sessizlikten sonra Şamil gözlerini açtı, sonra her zaman kısık olan gözlerini biraz daha kısarak emretti:

- Bana Hacı Murat'ın oğlunu getirin.

Şeyh'in böyle bir şey isteyeceğini baştan düşünmüş olan Ce-malettin Hoca, Hacı Murat'ın oğlunu çoktan getirtmiş, kapıda bekletiyordu. Hacı Murat'ın oğlu Yusuf, zayıflamış, sararmış, üstü başı yırtılmış, pislik içinde kalmıştı. Ama yine de yüzünün güzelliğinden bir şey kaybetmemişti. Ninesi Patimat'la birlikte dış avlunun kapısı önünde çağırılmayı bekliyorlardı.

Yusuf, babasının Şeyh Şamil'e karşı çıkmasına pek anlam verememişti ve ona katılmıyordu. Bir naip oğlu olarak Hunzah'ta geçirdiği güzel günlere yeniden dönmeyi arzulamaktaydı. Şeyh Şamil'e olan kavgalarına akıl erdiremediğinden babasını suçluyordu. Üstelik Şeyh Şamil'e büyük bir hayranlık duyuyor, her zerre-siyle ona bağlı olduğunu hissediyordu. İmam'ın emri üzere içeri alınmıştı. Şeyh Şamil'in kısık gözlerindeki dik ve keskin bakışlarla karşılaşınca durakladı. Bir süre olduğu yerde kararsız bekledikten sonra ilerleyip İmam'a yaklaştı, onun uzun parmaklı, iri beyaz elini saygıyla öptü.

- Gel bakalım Yusuf. Babanın ne yaptığını biliyor musun?

- Biliyorum İmam'im. Bunun için de çok üzülüyorum.

122

- Elinden yazı yazmak gelir mi?

- Molla olmaya hazırlanıyordum.

- Öyleyse yaz babana, bayrama kadar gelip vazifesinin başına geçerse, onu bağışlayacağım. Her şey eskisi gibi olacak. Yok kabul etmez de Ruslara yardım edecek olursa senin kafanı kestireceğim.

Şamil sözünün burasında gözdağı vermek ister gibi yüzünü asıp kaşlarını çatmıştı. Yusuf'un yüzünde en küçük bir kıpırtı olmadı. Şeyh Şamil'in ne demek istediğini gayet iyi anladığını belirtir bir şekilde başını eğdi. Şeyh Şamil, sözüne devam etti:

- Söylediklerimi aynen yaz ve yollayacağım elçiye ver.

Şeyh Şamil bir süre sustu, uzun uzun Yusuf'a bakıp ilave etti:

- Yaz, seni sevdiğim için öldürmeyeceğim; ama bütün hainlere yaptığım gibi gözlerini oyacağım. Şimdi git.

Şeyhinin huzurunda sakın görünen Yusuf'un söylenilen sözler gururunu kırmıştı. Belki de babasını kendisi cezalandırmak isteyerek, dışarı çıkar çıkmaz onu götürmekte olan adamın üzerine atıldı. Hançerini alıp kendini öldürmek istedi. Ama etrafta biriken kalabalık onu kollarından yakalayıp engel oldular.

123

19

Hacı Murat kalede, İvan Matveyeviç'in evinde bir hafta kaldı. Marya Dmitriyevna, Hacı Murat'ın beraberindeki Kılı Hanefi'yle anlaşamamasına rağmen Hacı Murat'a karşı son derece saygılı ve iyi davranıyordu. Kılı Hanefi'yle olan anlaşmazlığı onu mutfaktan kovmasıyla başlamış ve Hanefi'nin onu bıçaklamaya kalkmasıyla sürmüştü. O olaydan sonra Hacı Murat'ın yemeğini de Eldar getirmeye başlamıştı. Fakat Marya Dmitriyevna da her zaman Hacı Murat'la görüşmeye gidiyor, onunla sohbet etmek hoşuna gidiyordu. Konuşmalarında ailesiyle yakından ilgileniyor, kaç karısı ve çocuğu olduğunu biliyor, haber getirip götürülen casusların gidişinden sonra alman her sonucu öğrenmeye çalışıyordu.

O hafta içinde Butler de Hacı Murat'la samimi bir dostluk kurmuştu. Bazen Hacı Murat onun odasına gidiyor, bazen de o Hacı Murat'a uğruyordu. Görüşmeleri kimi zaman tercüman aracılığı ile kimi zaman da

becerebildikleri kadarıyla işaretleyerek veya karşılıklı gülümseyerek oluyordu. Butler'i genellikle kapıda Eldar karşılıyordu. Pırl pırl dişleriyle gülümseyerek içeri davet ediyor, altına minderler koyarak elinden gelen saygıyı gösteriyordu.

124

Butler, Hacı Murat'ın rfiânevi kardeşi Kılı Hanefi'yle de tanışmıştı. Hemen dost olmuşlardı. Hanefi, dağlı şarkılarını oldukça güzel söylüyordu. Butler'in dağlı şarkılarını sevdiğini hisseden Hacı Murat, Butler'in her gelişinde Hanefi'yi çağırırtır, en güzel dağlı şarkılarını söyletirdi ona. Hanefi'nin çok güzel bir sesi vardı. Söylediği şarkıyı anlamlı ve tane tane söylerdi. Hacı Murat'ın çok sevdiği ağır, hüzünlü dağ şarkıları, Butler'i de oldukça etkilemişti. Tercümandan güfteyi tercüme etmesini istedi.

Hanefi ile Hacı Murat'ın ailesi arasındaki kan davasına ilişkin şarkının sözleri şöyleydi:

"Mezarımın toprağı kurduğunda sen de beni unutursun ana!

Üzerimi, kaderimden gür büyüyen otlar bürür babam!

Gözyaşlarını kurur, acılar silinir de gider kız kardeşim.

Ama siz öcümü alana dek unutamazsınız beni!

Sen de yanıma gelmeden beni aklından çıkaramazsın kardeşim.

Ölüm getiren kurşun, yakıcısın ama bugüne dek sözümünden çıkmadın.

Üstümü örten kara toprak, atımın ayakları dibinde çiğnemiştin seni.

Soğuksun ölüm; gövdeyi toprak, ruhumu gökler alacak."

Hacı Murat bu şarkıyı hep gözleri kapalı dinlerdi. Şarkı bitince de "Güzel ve anlamlı bir şarkı." derdi.

Dağlıların hayatları gibi canlı olan şiirleri, şarkıları Butler'i büsbütün etkilemişti. O da Hacı Murat ve adamlarına özenip Beşmet, kaftan ve dolak giymeye başladı. Kendini dağlı olarak görüyor, onlarla aynı hayata ortak olduğunu düşünüyordu.

Hacı Murat'ın gideceği gün, Binbaşı küçük bir ayrılık toplantısı yaptı. Davetli subayların bir bölümü, Marya Dmitriyevna'nın servis yaptığı masanın etrafına, bir bölümü de diğer masaların etrafı-

• 125

na toplandılar. Hacı Murat da toplantıya yolculuğa hazırlanmış bir kıyafetle katılmış, içeri hafif aksayarak girmişti.

Davetliler hep birlikte ayağa kalkıp onunla el sıkıştılar. Ivan Matveyeviç, gülümseyerek sedirde yer gösterdiği halde, o pencere önüne oturmayı tercih etmişti. Onun girmesiyle ortalığı da bir sessizlik bürümüştü. Hacı Murat sessizliğe aldırmayarak etrafın-dakileri tek tek süzdü, sonra kayıtsız bakışlarını yiyeceklerle çayın bulunduğu masaya çevirdi. Hacı Murat'la ilk kez karşılaşan subaylardan olan Petrokovskiy, tercüman aracılığıyla ona Tiflis'i beğenip beğenmediğini sormuştu.

Hacı Murat:

-Aya, diye cevap verdi.

- Evet diyor, dedi tercüman.

- En çok neleri beğenmiş?

- Tiyatrodan çok hoşlanmış.

- Başkomutanın balosunu da beğenmiş mi?

Hacı Murat bu soruya biraz isteksizce cevap vermişti:

- Her milletin kendine özgü gelenekleri vardır. Bizde o tür davranışlar iyi karşılanmaz.

- Peki beğenmediği davranış neymiş?

- Bizde bir atasözü vardır. Köpek eşeğe et vermiş, eşek de köpeğe kuru ot. Sonuçta ikisi de aç kalmış. Bizim geleneğimizde kadınlar o şekilde giyinmez. Fakat söylediğim gibi her milletin kendine özgü kuralları, gelenekleri vardır.

Konuşma burada kesildi. Kimi davetliler çay içmeye, kimi de karnını doyurmaya koyulmuştu. Hacı Murat, Marya Dmitriyev-na'nın doldurduğu çayı alarak önüne koydu.

- Çörek veya süt de ister miydiniz, diye sordu kadın.

Hacı Murat başıyla teşekkür etti. Butler elini onun dizine koyarak:

- Demek ayrılacağız, ne yapalım hayırlısı. Acaba bir daha ne zaman görüşebiliriz?

Hacı Murat gülümseyerek:

- Dostlar birbirini bulur, dedi.

Bir elinde kılıç, omzuna büyük beyaz bir kepenek almış olan Eldar kapıda göründü. Hacı Murat onu işaretleyerek çağırdı. Eldar kendine özgü iri ve sert adımlarla efendisine yaklaşıp beyaz kepenekle kılıcını uzattı. Ayağa kalkan Hacı Murat, kepeneği kolunun üzerinden atarak Marya Dmitriyevna'ya uzattı. Bu arada tercümana da bir şeyler fısıldamıştı. Tercüman, Marya Dmitriyevna'ya dönerek:

- Diyor ki, kepeneği beğenmişsin; al.

, Marya Dmitriyevna kızarak:

;;

- Fakat nasıl olur, onu alamam, dedi. Hacı Murat gülümseyerek:

- Lütfen alın, hediyedir, dedi.

- Teşekkür ederim, inşaallah oğlunuzu en kısa zamanda kurtarırsınız.

Memnun olmuş bir yüzle başını salladı Hacı Murat. Sonra El-dar'm elinde tuttuğu kılıcı alıp Ivan Matveyeviç'e uzattı: Ivan Matveyeviç kılıcı alırken tercümana:

- Söyle ona, hediyesini tek şartla alırım. Karşılık olarak o da benim hediyem yağız atımı kabul edecek.

Hacı Murat bir şey istemediğini belirtir bir ifadeyle elini yüzünün önünde salladı, sonra dağları göstererek kapıya yürüdü. Davetlilerin ekseriyeti onunla birlikte dışarı çıkmışlardı. İçeride kalan subaylarsa hediye edilen kılıcı kınından çıkarmış inceliyor, öz be öz Kafkas kılıcı olduğunu söylüyorlardı.

126

127

Butler de Hacı Murat'la beraber çıkanlar arasındaydı, tşte tam o sırada hiç beklenmedik bir olay oldu. Hacı Murat, ölümle sonuçlanacak bir olaydan, aklı, çevikliği ve yürekliliği sayesinde kıl payı kurtuldu.

Hacı Murat'a büyük saygı duyan, onu kalede iken sık sık görmeye gelen Tala-Koçu Kumık halkı, üç gün önce haber göndererek onu, köyelerine, cuma namazına davet etmişlerdi. Tala-Koçu'nda oturan, fakat Hacı Murat'la aralarında kan davası bulunan Kumık beyleri ise onu camiye sokmayacaklarını bildirmişlerdi. Bunun üzerine Kumık karışmış, beyleri tutanlarla halk birbirine girmişti. Rus askerleri dağlıların kavgasını önlemiş, camiye gelmemesi için ^de Hacı Murat'a haber göndermişlerdi. Mesele bu şekilde kapanmıştı.

O gün Hacı Murat vedalaşıp tam ata bineceği sırada Butler ve Binbaşı'nın dostu Kumık Prensi Arslan Han çıkagelmışti. Hacı Murat'ı orada görünce ani bir hareketle silahına sarılmıştı. Ama daha ateş etmeye fırsat bulamadan Hacı Murat topal bacağından umulmayacak bir çeviklikle, kedi gibi atılmış, Arslan Han'ı yere devirmişti. Arslan Han tetiği çekmişse de kurşun boşa gitmişti. Hacı Murat, Arslan Han'ı altma alıp kamasına sarılmış, Tatarca bir şeyler haykırmıştı. Arslan Han'ın kaçan iki yardımcısını da But-ler'le Eldar yakalamıştı. Silah sesleri üzerine koşup gelen Binbaşı durumu öğrenince öfkeyle:

- Evimde böyle kepezelik istemem Arslan. Nedir bu yaptığın? Varsa bir kozunuz gidin dışarıda paylaşın; ama evimde kan istemem, diye kızdı.

Ufak tefek, kara bıyıklı Arslan Han'ın yüzü sapsarı olmuştu. Her yanı titriyordu. Hacı Murat'a kinle bakarak Ivan Matveyeviç'le içeri girdi. Hacı Murat da hızlı hızlı soluyarak, ama gülümseyerek atların yanına döndü.

I

Butler durumdan bir şey anlamadığı için tercüman aracılığıyla Arslan Han'ın niçin böyle davrandığını sordu: Hacı Murat:

- Arslan Han, dökülen kanının öcünü almak zorunda. Bu yüzden böyle davrandı, diye cevapladı Butler'i.

- Peki yolda karşılaşsaydınız ne olacaktı?

- Ne yapalım Allah'ın dediği olur. Vurulursak kader deriz. Haydi hoşça kal.

Gülümseyerek elini atının boynuna attı, bakışları kendini uğurlamaya gelenlerin üzerindeydi. Marya Dmitriyevna'nın gözleri samimiyetle parlıyordu.

Ona da el sallayarak:

- Hoşça kal anacığım, her şey için teşekkürler, dedi.

- Allah'ın yardımı sizinle olsun, inşaallah aileni kurtarırısın, diye karşılık verdi Marya Dmitriyevna.

- Dostunu unutma, diye seslendi Butler. Hacı Murat tercümana dönerek:

- Onu hiç aklımdan çıkarmayacağımı söyle, dedi.

Aksak ayağına aldırış etmeksizin üzengiye basarak çevik bir hareketle atın üzerine atlayıverdi. Her defasında yaptığı gibi belindeki tabancasını yokladı, kılıcını düzeltti. Dağlılara has, onurlu, dik bir duruşla atını sürüp uzaklaştı. Atlarına binen Eldar ve Hanefi de subaylarla vedalaşıp atlarına sıçramışlar, Hacı Murat'ın peşine takılmışlardı.

Arkada kalanlar kendi aralarında konuşuyorlardı:

- Yaman adam!

- Arslan Han'a nasıl da kurt gibi atıldı. Gördün mü yüzü bile bambaşka oldu.

128

• 129 •

- Ona bir şey olmaz. Yaman bir düzenbaz doğrusu.

Son sözleri söyleyen Petrovskiy'di. Marya Dmitriyevna bu sözlere tepki göstererek:

- Keşke bizimkiler de böyle "düzenbaz" olsalar. Bir hafta burada kaldı, iyiliğinden başka bir şeyini görmedik. Geçimli, akıllı ve en önemlisi haksever.

- Nereden anladınız? -Anladım ki söylüyorum. Ivan Matveyoviç araya girdi:

- Yüzde yüz abayı yaktı.

- Yaktımsa ne olmuş, iyi adam işte. Ne diye kıskanıyorsunuz M Dağlı ama iyi.

Butler de Marya Dmitriyevna'ya katılarak:

- Çok doğru Marya Dmitriyevna. Onu koruduğunuz için sizi tebrik ederim, dedi.

M38*

20

İleri hatlarda oturan Çeçenlerin hayatlarında bir değişiklik olmamıştı. Düşman iki kez daha saldırıyı denemiş; ama dağılıları yakalayamamıştı. Bir seferinde dağılılar geri çekilirken su içen sekiz Kazak atını da beraberlerinde götürmüşler, nöbetçi Kazağı da öldürmüşlerdi. Çeçen köyünün yakıldığı son saldırıdan sonra başka saldırı olmamıştı. Ama Çeçenler sürekli olarak yeni ve daha büyük bir saldırı beklemekteydiler. Çünkü Prens Baryatinskiy, yeni sol kanat komutanı olarak atanmıştı.

Kabardiskiy Alayı'nın eski komutanı Prens Baryatinskiy, veliah-tın yakın arkadaşıydı. Çerişev'in Vorontzov'a yazdığı Çar'ın emirlerini alır almaz hemen harekete geçti. Bir birlik hazırlayıp Vozdvijenskaya'da topladı. Sonra da Kurinskaya yönünde cepheye yollandı. Kıtalar, orada yığınak yapmış ormanı kesiyorlardı. Çuhadan yapılmış gösterişli bir çadırdaki genç Vorontzov oturuyordu. Karısı Marya Vasilyevna da kampa gelip orada sık sık geceliyordu. Marya Vasilyevna ile Baryatinskiy arasında yakın bir ilişki kurulmuş ve bu ilişkiyi de duymayan kalmamıştı. Dağılılar zaman zaman

131

toplarla kampa gülleler yağdırıyorsa da, bunlar çoğu kez boşa gittiğinden pek aldırın olmuyordu. Ama Marya Vasilyevna gelince, korkmasın diye topaların mevzi sokulmasına engel olmak için devriye çıkarırlardı. Erler ve yüksek sınıftan olmayan subaylar için hanımefendiyi korumak, gece nöbet tutmak oldukça sıkıcı bir işti. Üstelik de gururlarına dokunuyordu. Dolayısıyla da Marya Vasil-yevna'dan en kaba küfürleri esirgemiyorlardı. Birliğin hazırladığı toplantıya Butler de katılmıştı. Krunskiy Alayı'ndan ve okuldan Butler'in görmek istediği arkadaşları vardı, ilk geldiği günler, durumundan memnundu. Poltorotskiy'nin çadırına yerleşti. Orada kendini candan karşılayan bir sürü arkadaş buldu. Bir süre aynı alayda çalıştığı, ama pek az tanıdığı Voront-zov'a da uğradı. Vorontzov onu candan karşılayarak Prens Barya-tinskiy'le tanıştırmak yapılacak şölene davet etti. Şölen, Prens Bar-yatinskiy'den önce sol kanat komutanı olan General Kozlovski onuruna verilen uğurlama şöleniydi.

Şölen oldukça parlak geçti. Yan yana altı çadır kurulup upuzun bir masa hazırlanmış, üzeri tabaklar ve şişelerle donatılmıştı. Her şeyde Petersburg'daki muhafız alaylarının havası vardı. Sofraya saat ikide oturuldu. Masanın orta kısmına Kozlovskiy, sağına Vorontzov, soluna da Vorontzov'un karısı oturmuştu. Masanın karşılıklı iki yanına ise Kabardinskiy ve Krunskiy Alaylarının subayları oturmuşlardı. Yan yana oturan Poltoratzkiy ve Butler neşeyle konuşuyor, çevrelerindeki subaylarla kadeh kaldırıyorlardı. Kızarmış etler masaya gelince emir erleri kadehlere şampanya doldurdular. Birden Poltratskiy telaşlanmıştı. Üzüntüyle:

- Eyvah, bizim komutan şimdi rezil olacak, dedi.

- Neden?

- Şimdi bir şeyler konuşması gerek. Beceremez ki!

- Hay Allah! Bu iş kurşun altında orman kesmeye de benzemez. Yanındaki hanımefendiyle şu saray çitkırıldıkları da cabası. Zavallı çok zor durumda olmalı.

Sonunda önemli an gelip çattı. Baryatinskiy kalkıp kadeh kaldırarak Kozlovskiy için konuştu. O sözünü bitirince Kozlovskiy ayağa kalkarak oldukça metin bir sesle:

- Majestelerinin büyük emriyle buradan ayrılmak zorunda olduğum için, diye başladı. Sonra devam etti:

- Ama biliniz ki yine hep sizinle olacağım. Atalarımızın da dediği gibi "Savaşa yalnız çıkılmaz." Dediğim gibi, ben de hizmet yıllarım boyunca, çadırımızdan gördüğüm övgüleri, mevkiimi, adımları, şerefimi, yani her şeyimi sizlere borçluyum. Dediğim gibi...

Generalin buruşuk yüzü büsbütün kırmış, gözleri dolu dolu olmuştu. Hıçkırığını tutamadı.

- Dediğim gibi, en içten şükranlarımı sunarım. Konuşmasını daha fazla sürdüremedi. Subaylar tek tek gelip kucakladılar onu. Hepsini duygulanmıştı. Prenses, gözyaşlarını göstermemek için yüzünü mendiliyle gizledi. Kocasını Semyon Mi-hayleviç'in ise ağzı bir yana çarpılmış, ikide bir gözlerini kırptırıyordu. Kozlovskiy'i çok az tanıyan Butler bile gözyaşlarını tutamamıştı.

Sonra sırayla Baryatinskiy'in, Vorontzov'un, subayların, erlerin şerefine içildi. Misafirler masadan kalktıklarında içtikleri şarap ve macera coşkusuyla sarhoş haldeydiler.

Güneşli, çok güzel bir gündü, insanı dinçleştiren temiz bir hava vardı. Çevrede yakılan ateşlerden odun çitirtıları geliyor, asker şarkıları duyuluyordu. Hepsinde bir şeyi kutlarmış gibi bir hava vardı. Hayatından oldukça memnun olan Butler, duygulu bir halde Poltoratzkiy'in çadırına döndü. Subaylar oyun masasını hazırlamakla meşguldü. Masa hazırlanınca yaver oyunu yüz

132

• 133 •

rublelik bankoyla açtı. Butler kararsızlık içindeydi ve çadıra birkaç kez girip çıktı. Pantolonunun cebinde olan eli, para cüzdanına gidip geliyordu. Kendine ve kardeşlerine bu konuda verilmiş bir sözü olmasına rağmen, dayanamayarak o da oyuna katıldı.

Butler oyuna katılalı henüz bir saat olmuştu. Tebeşire bulanmış kollarını masaya dayamış, buram buram terlemiş olarak attığı imzaları incelerken yüzü kıpkırmızı olmuştu. Öylesine çok kaybetmişti ki, hesabına göz atmaktan korkuyordu. Ama hesabına bakmasa da durumunu anlıyordu. Alacağı peşin aylıklara, satacağı atların parasını katsa bile yavere olan borcunu ödeyemeyecekti. Yaver, sert yüz hatlarıyla, kâğıtları masaya bırakmamış olsaydı daha da oynayacaktı. Yaver tebeşirle yazılmış uzun hesap cetvelini eline almış, hesaplamaya başlamıştı. Butler bunu görünce bozuldu. Borcunu hemen ödeyemeyeceği için af dileyerek evden para getireceğini söyledi. Bunu söylerken Poltoratzkiy'nin de ona acıdığını ve ötekiler gibi yüzüne bakmaktan kaçındığını anlıyordu. Bu onun son akşamıydı.

Çevresindeki dostlarına hayırlı akşamlar dileyip evine döndü. Kendini hemen yatağa atıp derin bir uykuya daldı. Kumarda kaybettiği zamanlar, hep böyle yatar yatmaz uyurdu. Bu kez uykusu tam on sekiz saat sürdü. Butler beraberinde gelen Kazağa bahşış vermek için Marya Dmitriyevna'dan elli kopik istedi. Üzgün bir hali vardı ve sorulan sorulara kısa cevaplar veriyordu. Butler'in davranışlarından kumarda kaybettiğini anlayan Marya Dmitriyevna, gitmesine izin verdiği için Ivan Matveyeviç'e kızdı.

Butler ertesi gün öğleye doğru uyandı. Durumunu düşününce yeniden uyuyup her şeyi unutmak istediye de bu mümkün değildi. Öncelikle tanımadığı bir adama borcu olan 470 rubleyi vermesi gerekirdi. Kardeşinden, ortak oldukları değirmenin hesabından

r

9

~.~<.,!

son kez olarak 500 ruble göndermesi için rica etti. Cimri bir kadın akrabasından da faizle 500 ruble istedi. Sonra da Binbaşı Ivan Matveyeviç'e gitti. 500 ruble meselesini onlara da açacaktı. Çünkü Marya Dmitriyevna'da para olduğunu biliyordu. Binbaşı:

- Olsaydı hemen verirdim. Ama Marya vermez. Bilirsin kadın kısmından para çıkmaz. Ama bizim kantincide para olabilir. İstersen ona gidelim.

Kantinciden ödünç para istemek gereksizdi. Butler'in kurtuluşu kardeşinden ya da cimri akrabasından gelecek paraya bağlıydı.

• 134 •

• 135 •

21

Hacı Murat Çeçne'de amacına ulaşamayınca yeniden Tiflis'e döndü. Aralıksız her gün Vorontzov'a gidip ailesinin dağlı esirlerle değiştirilerek kurtarılmasını rica ediyor, hatta yalvanyordu. Bu yapılmadığı sürece içinin rahat etmeyeceğini, dolayısıyla da kendilerine yardımcı olamayacağını söylüyordu. Söylediğine göre Şeyh Şamil'i yok etmenin tek yolu da birlikte hareket etmeleriydi. Vo-rontzov da her defasında bu konuda elinden geleni yapacağını belirtiyor; fakat bir şey yapmıyordu. Açıkçası Vorontzov bu konuda tek başına hareket etmekten çekiniyor, Tiflis'e gelecek olan General Argutinskiy'i bekliyordu.

Kafkasya'nın küçük bir kenti olan Nuha'ya gitmek ve bir süre orada kalmak isteyen Hacı Murat, Vorontzov'dan izin istedi. Orada hem ailesinden daha sağlıklı haber alma imkanı elde edebilir, hem de Şeyh Şamil'le görüşebilirdi. Üstelik Nuha, halkı tamamen Müslümanların yaşadığı bir şehirdi. Namazlarını rahatça kılabilceği cami vardı. Hacı Murat'ın isteğini Petersburg'a yazan Vorontzov, oradan olumlu cevap alınca Nuha'ya gitmesi için ona izin verdi.

136

Bu olay başta Vorontzov ve Petersburg'daki büyükler olmak üzere Hacı Murat'ın serüvenini bilen tüm Rusların meraklarını kamçılıyor, Kafkas savaşının hayırlı bir dönüm noktası olarak yorumlanıyordu. Bu dönem Hacı Murat için hayatının en korkunç dönemlerinden biriydi. Şimdiye dek kazandığı başarılarına seviniyor, Rusları Şeyh Şamil'in üzerine kolayca sevk edeceğini sanıyordu. Fakat olmamıştı. Şeyh Şamil onu, oğlunu kör etmekle tehdit ediyordu. Ailesini onun elinden kurtarmak isteyen Hacı Murat, bu işi Nuha'ya yerleştikten sonra kendine bağlı Dağıstanlıların yardımıyla halletmeyi düşünüyordu. Son gelen haberci, kendisine sadık olan Avarların bu işi seve seve yapacaklarını, fakat sayılarının az olmasından dolayı Şeyh Şamil'den çekindiklerini bildirmişti. Eğer ailesi Vereno'dan başka bir yere nakledilirse bu işi kolaylıkla halledeceklerdi. Hacı Murat gelen haberciye ailesi kurtarılsa bu işi yapanlara üç bin ruble vereceğini vadetti.

Hacı Murat'a Nuha'da da bir ev tahsis edilmişti. Han sarayıyla camiye yakın bir yerde olan ev, beş odalı, müstakil bir binaydı. Tercümanla adamları ve muhafız subayları da kendisiyle orada kalıyordu. Zamanını, çevrede kısa gezintiler yaparak ve gelen habercileri bekleyerek geçiriyordu.

8 Nisan günü çıktığı gezintiden döndüğünde görevli bir memurun geldiğini bildirmişlerdi. Memurun geliş sebebini çok merak etmesine rağmen, önce odasına geçip öğle namazını kıldı. Daha sonra salona çıktı. Gelen 7. dereceden memur Krilov'du. Vo-rontzov'un kendisini General Argutinskiy'le görüştürmek için Tiflis'te beklediğini bildirmeye gelmişti.

Hacı Murat Krilov'u sevmemişti. Hırçın bir sesle:

- Yahşi, dedi. Sonra ilave etti:

- Para getirdin mi?

- Evet.

137

-Ver.

- Tamam.

Krilov, yanındaki polis komiserine sormadan edememişti:

- Parayı ne yapacak?

Hacı Murat, Rusça sorulan soruyu anlamış ve adama sert sert bakmıştı. Krilov, dönüşte Vorontzov'a anlatacak bir şeyi olsun diye parayı verirken onu konuşturmak istemişti. Burada rahat edip etmediğini sordu. Hacı Murat, bu şişko, ufak tefek adamı küçümser bir bakışla yan yan süzdü ve cevap vermedi. Soruyu tekrarlayan tercümana:

- Ona söyle, kendisiyle konuşmak istemiyorum. Paramı versin.. Sözünü bitirince paraları saymak için yeniden masaya oturdu. Krilov, altınları çıkararak onar altınlık yedi küme yaptı. Böylece her güne beş altın düşüyordu. Krilov'un dazlak kafasına bir şaplak indirerek kapıya doğru yürüdü. Krilov kızgınlıktan köpürerek tercümana, "Kendisine albay derecesinde bir memur olduğumu, böyle bir şey yapmaya asla hakkı olmadığını" söylemesini emretti. Tercüman, söylenilenleri tercüme etmesine rağmen, Hacı Murat hiç aldırmayarak "biliyorum" dercesine başını salladı. Komiser Krilov'u yatıştırmak için:

- Bu iblisler laftan anlamazlar. Kamayı çıkardıkları gibi insana dürtüverirler. Zaten herif kudurmaya başladı, dedi.

Etraf kararınca dağlardan başları kapalı iki haberci geldi. Komiser, onları doğruca Hacı Murat'ın yanına götürmüştü. Habercilerden biri kara kuru, tıknaz bir Tavlinli, öteki ise zayıf bir ihtiyardı. Getirdikleri haber hiç de iyi bir haber değildi. Avarlar ailesini kurtarmaya söz vermişlerdi; ama Şeyh Şamil'den korktukları için bunu yapamayacaklarını bildiriyorlardı. Şeyh Şamil, tüm köylere gönderdiği habercilerle düşmana yardım edenleri en acımasız bir

şekilde öldürteceğini bildirmişti. Hacı Murat, başını eğerek uzun bir süre sustu. Durmaksızın düşündü. Artık bir karara varması gerekiyordu. Bir süre sonra başını kaldmp habercilere birer altın vererek:

- Gidin artık, dedi.

- Cevabınız nedir?

-Allah'ın dediği olur, hadi güle güle...

Habercileri uğurlayınca da derin düşüncelerden kendini alamadı, "Şeyh Şamil'e inanıp dönsem mi? Ne yapmalı?"

Aklına dağlıların meşhur bir hikâyesi geldi. Bu, insan eline düşmüş bir şahinin hikayesiydi. Günün birinde avcılarının eline düşen şahin, bir yolunu bulup kurtulmuş, dağlara, kardeşlerinin yanına kaçmış. Kaçmış; ama kardeşleri onu aralarına almamışlar. Çünkü ayaklarında zil varmış.

- Bizim ayaklarımızda zil yok, sen git zil takanların yanında kal, demişler.

Sonra da, yanlarından gitmek istemeyen kardeşlerini galeyarak öldürmüşler.

"Beni de öyle galeyacaklar!" diye düşündü. "Yoksa dönme-sem, burada kalsam da Kafkasya'yı Rus Çarı'na mı teslim etsem. Böylece şan, şeref ve bol paraya kavuşur rahat rahat yaşarım." diye düşünmeye devam etti.

Başkomutan Vorontzov'la görüşmelerini ve yaşlı Prens'in övgü dolu sözlerini hatırlayarak "Niçin olmasın?" diye düşündü. Fakat bunu yapabilmesi mümkün müydü?

138

139

22

Hacı Murat geceyarısına dek düşündü. Ülkenin durumunu, halkının acısını göz önüne getirdi ve sonunda kararını verdi. Verdiği karar gereğince Ruslardan bir an evvel kurtulması gerekiyordu. Verdiği kararı hiç vakit geçirmeden uygulamaya koymalıydı. İçi pamuklu, siyah yeleğini yastığının altından çıkarıp muhafızların bulunduğu odaya geçti. Muhafızlar evi ikiye bölen koridorun karşı yanındaydılar. Odanın dış kapısı açıktı. Hacı Murat, dış koridora çıktığında tüm vücudunu mehtaplı gecenin kucaklayıcı serinliğinin sardığı hissetti. Kulaklarını cıvı cıvı bülbül sesleri doldurdu.

Koridordan geçip muhafızların odasına girdi. Gökyüzündeki ayın ışığı odayı yeterince aydınlatıyordu. Bir masa, iki sandalye odanın bir yanına istif edilmişti. Odanın diğer yanındaki dört muhafız, yere serili kilimlerin üzerine yaydıkları yataklarda yatıyorlardı. Hanefi, odada yoktu. Her zamanki gibi dışarda, atların yanında yatıyor olmalıydı. Kapının gıcirtısıyla aniden uyanan Ham-zalo, gelenin Hacı Murat olduğunu görünce rahatlayarak yeniden gözlerini kapattı. Yanındaki Eldar ise Hacı Murat'ı görünce hemen

140

kalktı, sırtına hırkasını alarak tekledi. Diğer ikisi uyanmamışlardı. Hacı Murat yeleğini masaya bırakırken cebindeki paralar sert bir ses çıkardı. Bunlar az önce Krilov'dan aldığı paralardı. Onları El- dar'a uzatıp:

- Bunlan da dik, dedi.

Eldar, Hacı Murat'ın uzattığı altınları alıp odanın ışık vuran tarafına geçerek küçük bir bıçakla kaftanının astarını sökmeye baş- ladi. Reisinin sesiyle yatağından doğrulup bağdaş kurarak oturan Hamzalo'ya seslenen Hacı Murat:

- Çocuklara haber ver. Yarın yolculuk var. Tüfek ve tabancalarını gözden geçirip, kurşun ve barut hazırlasınlar, dedi.

Hamzalo uyku sersemliği ile mırıldandı:

- Hepsini hazır olur, barut ve kurşunumuz zaten fazlasıyla var.

Hacı Murat'ın, silahları neden hazır etmelerini istediğini anlamıştı.. Zaten sürekli olarak bu haberi beklemiyor muydu? İçinde çok eskiden beri gittikçe büyüyen, önüne geçilmez bir istek vardı: Rus köpeklerinden öldürebildiğince öldürüp, yok edip dağlara kaçmak... Şimdi sevincine diyecek yoktu. İşte efendisi de kendisi gibi düşündüğünü açıkça belirtiyordu.

Hacı Murat odadan çıkınca Hamzalo arkadaşlarını uyandırdı. Uyanan dört arkadaş tüm gece boyunca silahlarını hazırlamakla uğraşıp, tabanca, tüfek ve kılıçlarını kontrol ettiler. İşe yaramayanları yenileriyle değiştirip, barutu tükenenlere barut doldurdular. Kılıçları ve kamaları bileyip yağladılar.

Hacı Murat, sabaha karşı abdest almak için dışarı çıktı. Şimdi, koridordan bülbül sesleri akşamkinden daha fazla duyuluyordu. Adamlarının odasında bilenen kılıç ve kamaların cızırtılı sesi bülbül sesleriyle bir ahenk oluşturmuştu. Hanefi, cızırtılı sesleri bastıran ince sesiyle bir şarkı tutturmıştı. Hacı Murat, durup dinledi.

Şarkı, Hamzat'ın arkadaşlarıyla beyaz bir at sürüsünü kurtar-

141

maya çalışırken Rus Prensi'nin kalabalık askerleriyle onları nasıl çember içine aldığını anlatıyordu. Durumu fark eden Hamzat, atları keserek, leşlerle yaptığı barikatın arkasında, tüfeklerinde kurşun, bellerinde kama, damarlarında kan tükenene kadar yiğitçe dövüşmüştü arkadaşlarıyla.. Ölmeden önce "Ey göç eden kuşlar, köyümüze uçun, analarımıza, kız kardeşlerimize, körpe çocuklarımıza din ve vatan uğruna şehid olduğumuzu söyleyin!" diye bağırarak Hamzat şöyle devam etmişti: "Onlara söyleyin ki ölümüz mezarda yatmayacak, kemiklerimizi aç kurtlar kemirip oraya buraya sürükleyecekler, leş kargaları gözlerimizi oyacaklar; ama önemli olan bunlar değil. Atalarımızın başlattığı mücadele bizimle bitmesin. Bizden sonrakiler de bu mücadeleyi daha şuurulu bir şekilde devam ettirsinler..."

Hanefi'nin hüznü bir ses tonuyla söylediği şarkı böylece biterken, Mahoma gür sesiyle sabah ezanını okumaya başlamıştı. Ezan okunurken her şey susmuştu. Bülbüller dahi susmuş, Mahoma'yı dinliyorlardı. Ezan okunup bittikten sonra bahçeden bülbül sesleri, kapının ardından da bilenen demirin cızırtıları yeniden duyulmaya başladı.

Hacı Murat o denli dalmıştı ki, elindeki ibriğin devrilip içindeki suyun döküldüğünün farkına bile varmadı. Suyun döküldüğünü fark ettiğinde ise kendi kendini kınadı. Sabah namazını kılıp silahlarını kontrol etmeye başladı. Hazırlıkları tamamı. Şimdi yola çıkabilmek için sadece komiserden izin istemesi kalmıştı. Dışarı henüz aydınlanmamıştı ve adam uyuyor olmalıydı.

"Hançerin çeliği beyaz göğsünü parçaladı." şarkısını anımsadı. Bu şarkı, o doğduğu sıralarda yaşanmış ve sonraları annesinden sık sık dinlediği bir olaydan bahsediyordu.

Şarkının sözleri şöyleydi:

"Hançerin çeliği beyaz göğsümü parçaladı. Ben de hayatıma

• 142 •

anlam veren biricik oğlumm parçalanan göğsüme bastırıp sıcak kanımla yıkadım. Şifalı et ve kök koymadan kapandı yaram. Ben ölümden hiçbir zaman korkmadım. Yiğit oğlum da korkmayacak."

Bu şarkı Hacı Murat'ın babası için yazılmıştı. Han'ın karısı, Hacı Murat doğduğu günlerde ikinci oğlu Ummuhan'ı doğurmuş ve oğluna süt annesi olarak Hacı Murat'ın annesini seçmişti. Öz oğlundan ayrılmak istemeyen anası Patimat bu işe razı olmamıştı. Kocasını kızmış, gitmesi gerektiğini söylemiş, o da karşı koymuştu. Baba öfkeden hançerini çekip ananın üzerine saldırmış, etraftan koşup kurtaran olmasa öldürmeye ahdetmişti. Patimat böylece öz oğlunu da sütüyle besleyip büyütmişti. Evlerinin damında, anasının koynunda onun söylediği şarkıyla uyurdu Hacı Murat. Anası şarkı söylerken, o yaranın yerini göstermesini isterdi. Birden anası canlanıverdi gözünün önünde. Yüzü kırışıklıklar içinde, saçları aklaşmış, dişleri dökülmüş vaziyette değil de güçlü, kuvvetli, genç ve güzel haliyle. O günlerde kendisi daha beş yaşındayken oğlunu sepete attığı gibi dağın ardındaki dedesine bir solukta giderdi.

Ak sakallı, buruşuk yüzlü dedesini anımsadı ardından. Damarları dışarı fırlayan elleriyle gümüşe şekil verirken dualar okuturdu torununa. Sonra anasının şalvarına tutunarak bayırın altındaki suya gittikleri çeşmeyi, yüzünü yalayan köpekleri düşündü. Anasının ineklerden sağarak kaydattığı sütün dumanıyla, ekşimiş sütün kokusunu, tadını duyar gibi oldu. Sonra saçlarının ilk kesildiği gün geldi aklına. Duvarda asılı parlak bakır leğende yüzünün aksini görmüştü. Kafası mavimtrak ve yusuvarlaktı bakır leğende.

Çocukluk günlerini düşünürken en çok sevdiği Yusuf'unu hatırladı. Onun başını ilk kez kendi tıraş etmişti. Şimdi yakışıklı bir yiğit olmuştu. Tselmes'den ayrılacağı gün atını o hazırlamıştı. Babasından boylu, genç, pembe yüzlüydü. Cesaret ve yaşama sevinciyle dopdoluydu. Yaşına göre geniş omuzları, güçlü kolları ve

, ' -U3 *
ince bir beli vardı. Hareketleri çevikti. Oğluna baktıkça hayranlık duymuş, onun da gelme isteğine:

- Yok, demişti. Burada kalman daha iyi olur. Annene ve ninene bakacak bir sen varsın.

Erkekçe bir gururla Yusuf'un nasıl kızdığını, kendisi yaşadığı sürece anasına ve ninesine kimsenin dokunmayacağını haykırdığını hatırladı. Sonra o da atma binip babasını çeşmeye kadar uğurlamış, sonra köyüne dönmüştü.

O günden bu yana ne anasını, ne oğlunu, ne de karısını görememişti.

Şeyh Şamil, tehdit savuruyordu şimdi. Oğlunun gözünü kör etmekle kendisinden intikam alacaktı. Karısına ve anasına ise ne yapılacağını aklının ucundan bile geçirmek istemiyordu.

Hacı Murat bunları düşününce yerinde duramaz oldu. Ayağa kalkıp hızlı adımlarla topallayarak kapıya yürüdü. Güneş daha doğmamıştı; ama ortalık iyice ağarmıştı. Bülbüller hiç durmaksızın ötüyorlardı. Eldar'a seslendi:

; - Eldar! Komisere dışarı çıkmak istediğini söyle, uyanmamışsa uyandır. Atlarınızı da hazırlayın.

144

23

Butler'in o sıralarda işinde ve özel hayatında tek avuntusu askerlik hayatının macerasıydı. Birliğinde Çerkez giysileriyle geziyor, at üstünde gösteriler yapıyordu. Baskına ilk kez Begdonoviç'le beraber gitti. Sonraki gittiği ikinci baskında da kimseyi yakalayıp vu-ramamışlardı. Fakat yine de Bogdonoviç gibi ünlü bir askerle arkadaş olmak, ona önemli ve çekici geliyordu. Kumar borcunu bir Yahudi'den aldığı yüksek faizli borçla ödemişti. Durumunu kafasında müzakere ediyor, savaşın macerasını yaşarken bir yandan da şarapla sarhoş olup kendinden geçiyordu, içtikçe içesi geliyor, dış dünyasını ve iç dünyasını kararttıkça karartıyordu. Marya Dmitriyevna'ya karşı bir çekingenliği yoktu. Hatta açıktan açığa kur yapmaya bile başlamıştı kadına. Ama kadın onu bir güzelce tersleyince yaptıklarından utanç duydu.

Nisan ayının sonlarıydı, Çeşne'yi taramak ve yok etmek amacıyla bir birlik oluşturulmuştu. Kabardinskiy Alay'ının iki bölüğü de bu birlikteydi. Bu yeni oluşturulan birlik, Krinkiy'de misafir sayılıyordu. Bu misafir birliğe yalnızca et ve pilav değil, votka da da-

• 145 •

1

I

ğitilmişti. Subaylar da evlere paylaştırılmış, ev sahiplerince ağırlandırmaya çalışılıyor.

Birliğin onuruna verilen şölen söylenilen şarkılarla tam bir içki âlemine dönüşmüştü. Binbaşı İvan Matveyeviç, içkiyi fazla kaçırmış, akli dengesini kaybetmişti. Ata biner gibi ters oturduğu iskemlede, kılıcını havaya sallayıp hayali düşmanlara saldırıyor, ara sıra küfrediyordu. Kahkahalarla gülerken oradakilerle sarmaş dolaş oluyor, çok sevdiği bir şarkıyla oynamaya kalkıyordu.

Bu şölene katılanlar arasında Butler'de vardı. Bir taraftan maceradan maceraya koşulan bu hayata özeniyor, diğer yandan da durumlarına acıyordu. Sarhoş olup iyice kendinden geçmiş olan Binbaşı'yı durdurmanın imkanı kalmamıştı. Butler, kendinde de sarhoşluk alâmetleri görünce usulca kalkıp çıktı ve evinin yolunu tuttu.

Dışarıda dolunay vardı. Gecenin karanlığını aydınlatan dolunay, her şeyi olduğu gibi gösteriyordu. Evler, yol taşları, saman çöpleri, hayvan gübreleri, her şey, her şey belliydi. Eve yaklaşmıştı ki, başına ve omuzlarına şal örtmüş olan Marya Dmitriyevna ile karşılaştı. Aralan açıldığı günden bu yana genç kadından kaçmaya çalışıyordu hep. Fakat bu kez ay ışığının ya da içkinin etkisiyle genç kadınla ilgilenmek istedi.

- Nereye böyle?

Marya Dmitriyevna'nın sesi dostça çıktı:

- Bizim ihtiyarın eve gelmesine yardımcı olmak istemiştin de...

Butler'in kendisine kur yapmasını istemiyordu; ama son zamanlarda kendisinden vebalı gibi kaçması da üzüyordu onu.

- Nasıl olsa gelir, taşımaya ne gerek var?

- Gelebilir mi ki?

- Gelmezse getirirler*

.....

- Öyleyse gitmeyeyim. Böylesi daha iyi olur belki. : -Gitmeyin, isterseniz eve birlikte dönelim.

Geriye dönen Marya Dmitriyevna da Butler'le birlikte yürümeye başladı. Yola düşen gölgeleri üzerinde pırıl pırıl ay ışığı nurlu bir çember oluşturmuştu. Butler, ay ışığının verdiği ilhamla Marya Dmitriyevna'ya sevgisini açmak istiyordu. Ama söze nereden başlaması gerektiğini de bilemiyordu. Böylece hiç konuşmadan yürüyor,

eve yaklaşıyorlardı ki birkaç atının köşeyi döndüğünü gördüler. Başlarında bir de subay bulunan bir manga askerdi bunlar.

Marya Dmitriyevna kenara çekilirken:

- Bunlar da kim? Hayırdır inşaallah, diye söylenmişti.

Askerler yanlarına yaklaşıp dek başlarındaki subayı tanıyamamışlardı. Bunun bir nedeni de ay ışığının arkadan vuruyor olmasıydı. Yaklaşınca tanıdılar, bu eskiden İvan Matveyeviç'le birlikte bulunmuş olan Komenevdi.

- Pyotr Nikolayeviç! Siz misiniz?

- Evet. Ooo, bu ne tesadüf. Butler sen ha! Herhalde gezintiye çıktınız. Ama sakın İvan Matveyeviç sizi böyle görmesin. Ha, sahi o nerelerde?

- Eğleniyorlar, seslerini duymuyor musunuz?

- Eğlenenenler onlar mı?

- Evet. Hasan-Yurt'tan gelenler için şölen düzenlediler.

- Çok iyi, herhalde bitmeden yetişirim. Binbaşı'yı da görmem lazım zaten.

- İş görüşmesi mi?

- Öyle sayılır.

- Hayır mı, şer mi?

147

- Adamına göre değişir. Bizim için hayır ama bazılarına göre şer. Komenev bu son sözleri söylerken güldü. Beraberce Ivan Mat-

veyeviç'in evine girdiler, içeri girerken mangadaki askerlerden birine seslendi:

- Çihirev! Buraya gel.

Adının çağırılmasıyla mangadan ayrılıp yanlarına gelen asker, bir Kazak'tı. Üzerinde günlük giysileri vardı. Sırtında kaput, ayaklarında çizme vardı. Eyerinin iki yanında da heybeler asılıydı.

Komenev yaklaşan Kazak'a seslenerek:

- O şeyi çıkar, dedi. Haydi durma.

Atından inen Kazak heybelerin birinden bir torba çıkardı. Torbayı eline alan Komenev gülümsüyordu.

- Göstereyim mi? Çok ilginç bulacaksın; ama Marya Dmitriyev-na korkabilir.

Marya Dmitriyevna itiraz etti: , : ..-!;|

- Neden korkacak mıyım? Komenev:

- Şundan, dedi. Ve torbadan kesik bir baş çıkartarak ay ışığına tuttu.

Gözlerinin üstünden alın kemikleri fırlamış, tıraşlı bir baştı. Gür ve siyah sakalı, kısa kesilmiş bıyıkları vardı. Kanlı kafatası yediği darbeye ortadan yarılmış ama tam olarak ayrılmamıştı. Burnunda kan pıhtıları, boynunda kanlı bir havlu vardı. Kafasındaki onca yaraya rağmen dudaklarında hiç eksik olmayan çocuksu bir gülümseme vardı.

Böylesi korkunç bir manzara beklemeyen Marya Dmitriyevna, ses çıkarmayarak dönüp sert adımlarla eve girdi.

Butler'se donup kalmış, korkunç manzaradan bakışlarını ayıramıyordu. Daha birkaç gün önce geceleri dostça sohbet edip, birlikte olduğu Hacı Murat'ın kafasıydı bu.

- Nasıl oldu bu iş, kim vurdu? Nerede, niçin, diye sordu.

- Kaçmak isteyince yakalamışlar.

Kafayı yeniden askere veren Komenev, Butler'le birlikte eve girerken:

- Ölüürken bile tam bir yiğitti, diye söylendi.

- Nasıl oldu bu iş?

- Biraz sabredin. İvan Matveyeviç de gelince hepsini anlatacağım. Zaten görevim bu. Tüm kaleleri ve köyleri dolaşıp gösteriyorum.

Matevyeviç gecikmesin diye adam gönderip çağırttılar. Matev-yeviç yanında kendisi gibi sarhoş iki subayla birlikte geldi. Kome-nev'le sarmaş dolaş oldu.

- Hayırdır! Bu vakitte mesele ne?

- Hacı Murat'ın kafasını getirdik size.

- Ne! Kafası mı? Yoksa vurdular mı onu?

- Kaçmaya yeltenmiş.

- Kafayı görmek istiyorum. Onu göster bana.

Kafanın içinde bulunduğu torbayı Kazak bir kez daha getirdi. Ivan Matveyeviç, sarhoş gözlerle kanlı kafaya uzun uzun baktı.

- Yiğit adamdı, kabadayıydı. Verin son bir kez öpeyim şunu.

- Sahiden de yiğit bir insan kafası bu, dedi subaylardan biri. Hep birlikte kafayı elden ele geçirip incelediler. Sonra Kazak

Hacı Murat, atını daha da hızlandırdı. Nazarov da atını hızlandırıp ona yaklaşıp: -Yaptığınız doğru değil efendim. Biraz yavaşlayın, dedi. Hacı Murat dönüp Nazarov'a baktı. Hiç ses çıkarmadı; ama yine hızla atını sürmeye de devam etti.

• 152

- Nasıl da gidiyorlar? Delirmiş bunlar, dedi Ignatev. Nazarev, Hacı Murat'a yeniden seslendi:

- Bu şekilde gitmeyin diyorum size.

Arkasına bile bakmadan hızını artıran Hacı Murat, ona yine cevap vermedi, atını dörtlüğe sürdü. Nazarov emirlerine uyulmamasına kızdı. Üzengilerde doğrulup atını kırbaçladı. Olanca hızıyla Hacı Murat'ı izlemeye koyuldu. Hava öylesine güzel, içi öylesine hayat doluydu ki kötü bir şey olacağını aklının ucundan bile geçirmiyordu. Ona yaklaştıkça sevinliyordu. Nal seslerinin yaklaşmasıyla arkasındakinin iyice yaklaştığını fark eden Hacı Murat, sağ eliyle tabancasını yokladı. Sonra da sol eliyle atını yavaşlatmaya çalıştı.

Nazarov Hacı Murat'ın yavaşladığını fark edince sevindi. Şimdi yan yana gidiyorlardı.

- Demek vazgeçiyorsun, diye sevindi.

Elini uzatarak atını dizgininden yakalamak istedi. İşte tam o anda bir tabanca sesi duyuldu. Nazarov vurulmuştu. Elleriyle göğsünü tutarken bağırdı:

-Ne yaptın?

Eğere kapaklanırken son demlerini yaşıyor olmalıydı. Kısık bir sesle:

- Vurun onu çocuklar, dedi ve yere yuvarlandı.

Muhafızların şaşkın bakışları arasında aynı hızla silahlarına sarılan dağlılar ateşe başlamışlardı bile. Nazarov'un atı, diğer atların çevresinde ürkek ürkek dolaşıyordu. Ignatov'un atı vurulmuş, yere düşerken sahibinin de ayağı ezilmişti. Bir dağlı atından inmeden kılıçla onun kafasını gövdesinden ayırdı. Arkadaşının acı akıbetini gören Petrokov, yardıma koşmak istediye de vücudunun üç dört yerinden kurşunlanarak boş bir çuval gibi yere devrildi. Koşturmaca esnasında atı biraz geride kalan Miskin, tüm olanları gör-

• 153 •

müş, atını geri çevirip olanca hızıyla kaçmaya başlamıştı. Han Mahoma ile Hanefi onu izledilerse de aralarındaki mesafe oldukça fazlaydı. Onu yakalayamayacaklarını anlayarak geriye arkadaşlarının yanına döndüler. Han Mahoma, ölümlerin fişeklerini topladı. Nazarov'un atını da beraber götürmek istediğinden onu yakalamaya çalışan Hanefi'ye bağırarak Hacı Murat, çabuk olmalarını emrederek atını sürdü. Dağlılar da onu izlediler. Pirinç tarlalarından geçerken kulelerden silah sesleri duyuluyordu. Kaçtıkları anlaşıldığı için alarm veriliyor olmalıydı.

Kale komutanı, Miskin'in getirdiği haberi öğrenince yumruklarını başına indirmeye başladı.

- Ah! Namussuz herifler, yaktınız beni, mahvettiniz. Beceriksizler, kaçırdınız herifi.

Her yana haberler salındı. Peşlerine yalnız kazaklar değil, savaş dışı köylerden toplanan milisler de gönderildi. Hacı Murat'ı ölü veya diri kim getirirse bin ruble ödül verilecekti.

Kaçalı daha iki saat olmamıştı; ama peşlerine iki yüzden fazla atlı düşmüştü. Ana yol boyunca birkaç kilometre ilerleyen Hacı Murat atını durdurdu. Altındaki at güçlüğüle soluyordu. Rengi kırdan boza dönmüştü. Yolun solunda Belarcık köyünün minaresi ve evlerinin damı görünüyordu. Solda tarlalar ve ırmak, sağda dağ yolu vardı. Gelenler yüzde yüz kendisinin dağa çıktığını sanacaklardı. Böyle düşünerek atını aksi yöne sürdü, ama ırmağa kadar gitmesi de mümkün değildi. İrmağa ulaşmak için geçmesi gereken pirinç tarlası bataklıktı. Kuru bir yer bulabilmek için dört döndüler; ama her yer bataklıktı. Hayvanlar soluk soluğa kalmış ilerleyemiyorlardı.

Daha ırmağa çok vardı. Ortalık kararmaya başlamıştı. Hacı Murat hayvanları dinlendirmek için tarlanın solundaki küçük koruda geceye kadar kalmaya karar verdi. Koruluğa girince atları otlamaya bıraktılar. Oturup biraz peynir ekmek yediler. Ay kaybol-

muş, ortalığı koyu bir feranlık kaplamıştı. Ara ara koruluktan bülbül sesleri duyuluyordu. Bir ara gürültüden ürterek susmuşlar, sonra yeniden şakımaya başlamışlardı. Gecenin karanlığında en ufak sesleri bile dinleyen Hacı Murat, bülbül seslerini duyuyordu. Bu ötüşler ona Hamzat'ın şarkısını hatırlattı. İçinden bir ses kendisinin de Hamzat'ın akıbetine uğrayacağını söylüyordu. Fidanlığa yaklaşan sesler duyuldu. Duyulan sesler, bataklıkta bata çıka ilerleyen birçok atın ayak sesleriydi. Han Mahoma, keskin gözleriyle yaklaşan birçok atlı ve yayayı fark etti. Aynı şeyleri Hanefi de görmüştü. Bunlar, bölgenin askeri komutanı Karganovla milis kuvvetleriydi. Hacı Murat; "Başka çare kalmadı, Hamzat gibi dövüleceğiz." diye düşündü.

Karganov, alarm verilir verilmez peşine yüz milis, yüz de kazak alarak iz aramaya koyulmuş; fakat hiçbir şey bulamamıştı. Üzgün ve yorgun bir vaziyette dönerken alaca karanlıkta karşılaştığı bir ihtiyardan bilgi almıştı. İhtiyar Tatar köylü, onları odun toplarken fark etmiş, ilerideki koruluğa girdiklerini görmüştü. Yaşlı Tatar'ı yanına alan Karganov gösterilen koruluğa yöneldi. Atları görünce orada olduklarını anladı. Hacı Murat'ı diri yakalamak istiyordu, bu yüzden koruluğu sarıp sabaha kadar beklemeye karar verdi.

Hacı Murat etraflarının sarıldığını anlamıştı. Etrafına bir göz atınca hemen yanı başında kazılmış bir hendek gördü ve son nefesini verene dek orada kendini savunmaya karar verdi. Kararını adamlarına da bildirip

hazırlanmalarını istedi. Adamları emri alınca her biri bir yana koşuşturmaya, dallar kesmeye, kamalarla toprağı deşmeye başladılar. Hacı Murat da onlarla birlikte çalışıyordu. Ortalık ışımaya başlamıştı. Kale komutanı biraz yaklaşıarak bağırdı:

- Heey! Hacı Murat, haydi teslim ol. Karşı koyamazsın, her yanın sarıldı teslim ol.

Hendekten atılan bir silah sesi kale komutanının "Teslim ol!"

• 154 •

155

İ

çağrısına cevap verdi. Bir milis atının bacağına saplanan kurşun, atı çökertti, ilk silah sesinin ardından koruluğı sarmış olan askerler ateşe başladılar. Vinlayan kurşunlar, ağaç yapraklarını, dallarını koparıp toprağı saplanıyordu. Sipere sinmiş dağlıların yerini henüz tespit edememiş, körlemesine ateş ediyorlardı. Bu yoğun ateş karşısında ilk vurulan Hamzalo'nun atı oldu. Başından yaralanmasına rağmen yere düşmemişti.

Askerlerin yoğun ateşine karşılık hendektekiler ancak yakma gelen askerlere kurşun sıkıyor, boşa atış yapmıyorlardı. Karşı taraftan üç milis yaralanmıştı. Yavaş yavaş onlar da çarpışmanın heyecanına kapılıp gelişigüzel ateşe başladılar.

Aradan bir saat geçmiş, güneş epeyce yükselmişti. Hacı Murat, atlara atlayıp ırmağı geçmeyi düşünürken, yeni gelenlerin sesleri duyuldu. Yardıma gelen askerlerin başında Mehtulinli Hacı Ağa vardı. Hacı Ağa eskiden Hacı Murat'la canığer arkadaştı. Ama sonradan Ruslara katılmıştı. Hacı Ağa'nın beraberinde ise Hacı Murat'ın eski düşmanının oğlu Ahmed Han vardı. Hacı Ağa da Kargan gibi "Teslim ol!" çağrısında bulundu. Hacı Murat bu çağrıya da silahla cevap verdi.

Hacı Ağa kızarak adamlarına bağırdı:

- Çekin kılıçlarınızı!..

Koruluğı dalan Hacı Ağa'nın adamları üzerine hendekten yoğun ateş açıldı. Üç kişi vuruldu, koruluğı girenler siper alıp ateşe cevap verdiler. Hacı Ağa'nın emri üzerine bir ağaçtan öbür ağaca sürünerek ilerlemeye devam ettiler. Karşı tarafın yoğun ateşi karşısında içlerinde vurulup olduğu yerde kalanlar da oluyordu. Özellikle Hacı Murat ve Hamzalo attığını vuruyor, vurdukça da sevinçle haykınıyorlardı. Eldar hendeğin kenarına oturmuş her atışta tekbir getiriyordu. İsabet ettiremedikçe de kılıç kılıca girmek için sabırsızlanıyordu. Kılı Hanefi kollarını sıvamış, boşalan silahları dolduruyordu. Han*Mahoma ise ikide bir hendekten dışarı fırlıyor, atları daha tehlikesiz yerlere taşımaya çalışıyordu. Bu pervasız hareketleri, ilk onun yaralanmasına sebep oldu. Kurşun boynuna saplanmış ve geri çıkmıştı. Kan tükürüp yere oturdu. Han Mahoma'dan sonra Hacı Murat da yaralandı. Omzundan aldığı yaraya gömleğinden kopardığı bir tutam bezi bastırıp ateşe devam etti.

Eldar yerinde duramıyordu:

- Kılıca davranalım, diye haykırdı.

Kılıca sarılıp daha siperden çıkmadan onu da vurdular. Hacı Murat Eldar'a baktı. Eldar da ciddi ve kaygılı bakışlarla efendisine bakıyordu. Hacı Murat ara vermeden ateşe devam etti. Eldar'ın üzerine eğilen Hanefi de kullanılmamış fişekleri alıp doldurarak ateş etti.

Düşman, nara ve çığlıklarla birlikte yaklaşıyordu. Hacı Murat bu kez de sol böğründen yaralandı. Hendeğin içine uzanarak yine gömleğinden bir parça kumaş koparıp yarasına bastırdı. Bu ikinci yaranın öldürücü olduğunu anlamıştı. Gözü önünde hayatının önemli parçaları canlanmaya başladı. Anıların biri gidip diğeri geliyordu. Birinde, kesilmiş ve sarkmış yüzünü bir eliyle tutarken diğeri eliyle de düşmana aman vermeyen Ebunusal Han'ı görür gibi oldu. Kurnaz yüzlü Vorontzov'un yumuşak sesini duyar gibi oldu. Daha sonra karısı Safiyat, oğlu Yusuf ve yıllardır birlikte akından akına koştuğı Şeyh Şamil canlandı gözünde.

Bir rüya görmüş gibi gözünün önünden geçmiş olan tüm bu anılar onda ne bir acıma ne de bir korku uyandırıyor. Şu an hayatının en önemli dakikalarıydı. Önceki yaşadıkları bunun yanında hiç de önemli değildi. Ölümle defalarca burun buruna gelmiş, fakat bu denli yaklaşmamıştı. Henüz dengesi bozulmamış, ayakta durabiliyordu. Son bir gayretle doğrulup kendisine doğru gelmek-

• 156 •

157

te olan askere ateş etti. Eline hançerini alıp hendekten çıktı. Topallayarak ağır ağır yürüyordu. Dört bir yandan üzerine kurşun yağdırıldı. Vücuduna saplanan kurşunlar onu sarsarak yere devirmişti. Onun devrildiğini gören milislerden birkaçı üzerine doğru koştu. Daha ölmemişti. Yeniden kıpırdadı, tıraşlı kafası kanlar içindeydi. Yavaş yavaş doğrularak ayağı kalktı. Öylesine korkunç bir hali vardı ki koşanlar olduğu yerde kaldılar. Fakat bu onun son ayağı kalkışıydı. Bir iki sallandı ve yüzükoyun yere kapaklandı. Artık kıpırdamıyordu. Fakat hâlâ çevresinde olanları duyabiliyordu. Hacı Ağa onun devrildiği yere gelip, kamasını eline alarak tıpkı bir leş kargası gibi üzerine çullanmıştı. Kafasına inen kamaları çekiç darbeleri gibi hissetti. Kim, niçin vuruyordu bilemedi. Gövdesiyle son bağlantısı da o darbeler altında kesilmişti. Artık hiçbir şey

duymuyordu. Çiğnenip doğranılan vücut artık onun değildi. Sırtına basan Hacı Ağa iki kama darbesiyle başını ortadan ayırdı. Çevrenin yeşilliği, Hacı Murat'ın başından fışkıran al kanlara boyanmıştı.

Hacı Murat ve adamlarının ölüsü Hacı Ağa, Ahmed Han, Kar-genov ve milisleri tarafından dört bir yandan sarılmıştı. Şimdi barut dumanı içindeki korulukta, coşku içinde başarılarını kutluyorlardı. Silah patlamalarının ürkütüp susturduğu bülbüller de yeniden şakımaya başlamıştı. Birinin sesi oldukça yakından geliyordu.

işte, sürülmüş tarlanın ortasında ezilmiş olan devedikenini bana bu ölümü hatırlatmıştı...

D O N K İ Ş O T

cervantes

Yeni Çağ'ın gerçek anlamda ilk "best seller"ı, ince, parıltılı bir espri anlayışının en büyük jonglörü Don Kişot'un okurlarla buluşmasının üzerinden tam dört yüz yıl geçti. Don Kişot, tüm zamanların en çok dile çevrilen, en çok okunan, en çok gönderme yapılan, en çok yankı uyandıran romanı olmanın yanı sıra devrinin en renkli tablosunu çıkaran eser olma konusunda da rakipsizdir. Üstelik Cervantes, İspanya'nın sosyal, ekonomik, dini, siyasi ve edebi portresini resmederken okuru eğlendirmeyi bir an olsun unutmaz.

SEVGİ NEREDEYSE TANRI ORADADIR